

BRAIN STORMING

SOKNYELVŰEK

ÉS AZ ESZPERANTÓ

TARTALOM

Bevezetés

A tanulmányban szereplő soknyelvűek listája

- | | |
|---------------|------------------------------------|
| I. | Lomb Kató |
| II. | Herbert Pilch |
| III. | Sugár András |
| IV. | André Martinet |
| V. | Dabi István |
| VI. | Niels Ege |
| VII. | Kada Lajos |
| VIII. | Juan Alvaro Sagnes D'Abadie |
| IX. | Habsburg Ottó |
| X. | Eva Toulouze |
| XI. | Jacques Berg |
| XII. | Dienes Gedeon |
| XIII. | Philip King |
| XIV. | Julien Green |
| XV. | Sacha Félix |
| XVI. | Angelo Possimiers |
| XVII. | Alexandr Naumenko |
| XVIII. | Taneda Terutoyo |
| XIX. | Kemény Ferenc |
| XX. | II. János Pál Pápa |
| XXI. | Otto Back |
| XXII. | Albert Lange Fliflet |
| XXIII. | Képes Géza |
| XXIV. | Kevin Golden |

Mellékletek, Jegyzetek, Források

BEVEZETÉS

Amikor jelen tanulmányba belekezdtem, feltételeztem, hogy azoknak lehet igazán tanulságos a véleménye az eszperantóról, akik számos nyelv tudói és gyakorlói, és akikre azt szokták mondani, hogy „ragadnak rájuk a nyelvek”. Az ő véleményük persze nem „mérvadó” bizonyos tekintetben, mivel ők valahol magára a tanult nyelvben rejlő folyamatos újdonságokkal való szembesülésre is nyitottak és motiváltak, így náluk a nyelvtanulás, a néha nem megfelelő nyelvi ismeretekkel való kifejezés izgalma is jellemző... de mindenképpen rendelkeznek azzal a képességgel, amit úgy lehetne nevezni, hogy „verbális exhibicionizmus”, már ami a szóbeli kommunikációt jelenti. Náluk valószínűleg abszolúte nincs meg az, amivel sokszor előhozakodnak az eszperantisták, hogy bénító zavart éreznének, ha valamit nem megfelelően fejeztek volna ki – ez persze náluk eredendően meglevő jellemtulajdonság lehet, mint ahogyan az is, hogy sokan, akik ugyan írásbeliség tekintetében magas szinten bírnak egy nyelvet, mégsem nagyon szeretnek szóban megnyilatkozni, néha éppen azért, mert az anyanyelvükön sem különösen szószátyárok. Ha eredendő jellemtulajdonságuk miatt van ez így, akkor ez nem a tanult nyelv miatt van – nem szoros a kapcsolat a két tehetség között, de elképzelhető, hogy akik könnyedén tanulják az eszperantót, és gyorsan jutnak el megfelelő kommunikációs szintig, azoknak megfelelő módszerrel (ami persze csak leírva hangzik ilyen egyszerűen, hisz valahol éppen ez az egész buktatója) bármelyik nyelv is hasonlóan sikeres lenne. ... de erre még visszatérek!

A tanulmányban elég mélyre hatolunk majd az „eszperantó jelenség” megértésében, mind ami a nyelvet, mind a beszélőit és a mozgalmának képviselőit illeti. Ebben legnagyobb segítségemre **Lomb Kató: Bábeli harmónia – Interjú Európa híres soknyelvű embereivel (1)**, 1988-ban megjelent könyve volt, melyben egy elképzelt kerekasztal beszélgetésben számos soknyelvű embernek tette fel kérdéseit. Kérdései között szerepelt egy dupla kérdés, miszerint: „*Van-e a latinnak jelene? Lesz-e az eszperantónak jövője?*”

Tanulmányom a 2000-es évek első évtizedének közepén készült – akkor már sejteni lehetett, amire a 2010-es évek közepén már szinte mindenki egyértelmű választ tudott adni, aki valamennyire ismerte a nemzetközi nyelvpolitikát: Élő nyelvként sem a latinnak nincs jelene, sem az eszperantónak nem lesz globális jövője... mármint olyan, ami az angol elterjedtségéhez és nemzetközi rangjához fogható a népek egymás közötti kommunikációjában.

A tanulmány elemzései azonban mégis komoly tanulsággal bírhatnak mindenki számára, akiket érdeklődése a nagyszabású, globális méretű társadalmi kísérletek felé fordít. Az eszperantó ugyanis izgalmas kezdeményezéssé vált már a keletkezése utáni években is, és népszerűsége egyre nőtt az azt követő évtizedekben, és magán viseli a nem szükségszerű és reménytelen célokat kitűző kulturális forradalmi törekvések minden tipikus jellemzőjét – úgy az erőszakoltságot, mint a félreértettséget, nemcsak a külső szemlélők, de még a hívek részéről is, és persze a fokozatos hanyatlás agóniáját is.

Írásom igyekszik bemutatni mindazokat az eredendően az „eszperantó-jelenségben” megbúvó buktatókat, melyek a mozgalom célkitűzéseit eleve kudarcra ítélték – és ebben azoknak a véleménye vezérel, akik az eszperantó segítségével nélkül valószínűsítették meg mindazt, amit az egyszeri nyelvtanulónak az eszperantó által ígérnek a hívei.

*** **

Eszényi József(2), a (tanulmány keletkezésének idejében hivatalban lévő) Magyarországi Eszperantó Szövetség Alelnöke is belépett a téma által életre hívott vitába, és kezdetek-kezdeten így ezzel érvelt az eszperantó hasznossága mellett: „*Mi, magyarok azért tanulunk nehezen nyelveket, mert az európai nyelvek szókincse és nyelvtana nagyon sokban különbözi a magyar nyelvtől. Ha ezt a másfajta logikát, eltérő nyelvtani felépítést először egy könnyen felfogható, idiómáktól, kivételektől és rendhagyó esetektől mentes nyelvben tanuljuk meg, sokkal könnyebb lesz utána egy másik nyelvet megtanulni. Ezt a nehézséget (mármint az eltérő nyelvtani logika és felépítés) a több nyelven beszélő emberek sokszor nem értik meg. (persze vannak kivételek, ezek egy része eszperantista)*”. ... Gondolom, ezért is lehetnek hasznosak azok a megjegyzések, amikkel kiegészítem ezeknek a soknyelvű embereknek a véleményét.

*** **

A tanulmányban szereplő soknyelvűek listája

1. **Lomb Kató**, (16 nyelv), Budapest
2. **Herbert Pilch**, (14 nyelv), Freiburg
3. **Sugár András**, (23 nyelv), Budapest
4. **André Martinet**, (12 nyelv), Sceaux
5. **Dabi István**, (23 / 103 nyelv)
6. **Niels Ege**, (15 nyelv), Koppenhága
7. **Kada Lajos**, (9 nyelv), Róma, Vatikán
8. **Juan Alvaro Sagnes D’abadie**, (7 nyelv), London
9. **Habsburg Ottó**, (7 nyelv), München
10. **Eva Toulouze**, (13 nyelv), Párizs
11. **Jacques Berg**, (11 nyelv), Cadenet
12. **Dienes Gedeon**, (12 nyelv), Budapest
13. **Philip King**, (11 nyelv), Birmingham
14. **Julien Green**, (9 nyelv), Párizs-Amerika
15. **Sacha Félix**, (12 nyelv), Passau
16. **Angelo Possimiers**, (7 nyelv), Strasbourg
17. **Alexandr Naumenko**, (12 nyelv), Moszkva
18. **Taneda Terutoyo**, (20 nyelv), Tokió
19. **Kemény Ferenc**, (20 nyelv), Oslo
20. **II. János Pál Pápa**
21. **Otto Back**, (10 nyelv), Bécs
22. **Albert Lange Fliflet**, (8 nyelv), Bergen
23. **Képes Géza**, (25 nyelv), Budapest
24. **Kevin Golden**, (25 nyelv), London

*** **

– I –

LOMB KATÓ



*„A nemzetközi nyelv szívdobogtatóan szép eszmény,
persze nem hiszem, hogy beköszöntene az örök béke,
ha az emberiség minden tagja ugyanazt a nyelvet beszélne.”*

Budapest, 16 nyelv: angol, bolgár, dán, francia, ivrit, japán, kínai, latin, lengyel, német, olasz, orosz, román, spanyol, szlovák, ukrán.

Eredetileg LOMB KATÓ eszperantóról, általában a mesterséges nyelvekről és latinról szóló véleményéhez nem akartam semmit hozzáfűzni, azonban alaposabban áttanulmányozva őket mégis felmerült bennem, hogy kiegészítsem az általa képviselteket. Így amellet, hogy állásfoglalásait hűen közlöm az írásaiból, ki is egészítem, alá is támasztom, néhol azonban cáfolni is kénytelen vagyok.

– I.1. –

„Díszlatinus voltam a középiskolában; ma mégis órákat kell áldoznom egy-egy Horatius-óda lefordítására. Gondolom, néhány klasszika-filológus kivételével, minden gimnáziumot végzett így, sőt még ígybben áll ezzel a nyelvvel.

„Jogásznak, orvosnak tanulni kell latinul” – érvelnek azok, akik az oktatása mellett kardoskodnak.

Ha a joghallgató meg tud birkózni a polgárjog, büntetőjog, nemzetközi jog stb. millió szabályaival, adatával, akkor az egyetemen el tudja majd azt a maroknyi latin kifejezést is sajátítani, amire bírói, ügyvédi, jogtanácsosi gyakorlatában szüksége lesz! Ami pedig az orvostudomány „latin” szókincsét illeti: legtöbbje görög eredetű. Az asztma, trombózis, epilepszia, paralízis és trauma szimptomáit, diagnózisát, terápiáját „görögül” tanulja meg a leendő reumatológus, pszichológus, kardiológus, ortopédorvos, dermatológus... Középiskolai görög tanulmányokat mégsem követel senki az orvostanhallgatóktól!

Az eszperantó világméretű elterjedését, mint lelkes humanista – remélem, mint tolmácsolásból élő – félem. Mint nyelvész pedig azt kívánom, hogy hajlékonyabban reagáljon azokra az egyszerűsödésekre, amelyek az elmúlt több mint száz év alatt az élő nemzeti nyelvekben végbementek.”

(Lomb Kató: *Bábeli harmónia – Interjú Európa híres soknyelvű embereivel.*, Budapest, 1988)

*** **

LOMB KATÓ-nak lehet, hogy „mindenről a nyelvek jutottak az eszébe”(1), viszont nem a nyelvtanuláson járt mindig az esze. Mindezt ékesen bizonyítja a latinhoz és göröghöz való praktikus szemléletű hozzáállása – azt tanulja mindenki, amire szüksége van. Ahol pusztán szavak ismeretére van szükség, ott nem kell a nyelvtant is megtanulni; ahol a nyelvtan ismerete a lényeges, ott tanulják azt is.

Továbbá, a racionális következetességét is bizonyítja ezzel, mivel hivatásából eredően azt várhatná az ember, hogy akinek állandóan a nyelvtudása karbantartásával kell foglalkoznia, az talán másoktól is elvárná, hogy vegyék a fáradságot... ő azonban nem volt ilyen, nem süllyedt a szakbarbarizmus szürkeségébe. Végül is – gondoljunk csak bele, mit kell elvárnunk egy orvostól? Azt, hogy ideje nagy részét a gyógyítás megtanulásával, ezzel kapcsolatos ismeretei csiszolásával töltse. A felesleges stúdiumok a hivatásban való teljesítménye minőségének csökkenését vonná maga után.

A szakirodalmi tájékozottsághoz pedig nem szükséges „tökéletes” nyelvtudás; amellet, hogy a valóban alkalmazható ismereteket már szakértői fordítógárda fogadja!

Az eszperantóval kapcsolatban, ebben a műben röviden nyilatkozik – mivel egy másik könyvében (lásd lejjebb) bővebben is szót ejt.

Lelkes humanista ugyan, de semmiképpen nem idealista; és mindenekelőtt tragikomika: mint tolmács, igen jó rálátása volt a nyelvhasználati szükségletekre, így részéről mindenképpen ártatlan viccelődés annak a felvetése, hogy az eszperantó (vagy bármely hídnyelv) világméretű elterjedésével kapcsolatban elsősorban a tolmácsszakma veszélyeztetését látja!

Mint nyelvész is megmutatja éleslátását és szakmai hozzáértését – mivel ő maga is azokat észrevételezi, amiket mintegy 100 évvel ezelőtt is az a bizottság, amely az akkor tobzódó mesterséges nyelv áradatból a legalkalmasabbat igyekezett kiválasztani.

Nem említi meg, hogy ez a bizottság Franciaországban állt fel, és igaz, nemzetközi gárdával, mégis az adott nemzet nyelvekkel kapcsolatos attitűdjét: a francia nép ugyanis a nyelvvédelem és nyelvörzés(2) melegágya. Nemhiába hivatkozott **Bárzi Géza**(3) is sok esetben a francia nyelvvédő rendelkezésekre, és nemhiába a franciák az angol nyelv terjedésének legfőbb kritikusai. /Néhány, interneten is megtalálható, ezzel kapcsolatos forrás: (4)/ Vagyis – a franciák eme alkalmat valószínűleg elsősorban arra használták volna fel, hogy majd ŐK meghatározzák, hogy milyen mesterséges nyelv töltse be a nemzetközi hídnyelvi funkciót. Dicséretükre legyen mondva, hogy hallgattak a nyelvészek által ajánlott módosításokra, amely által az eszperantó az akkor még (és a mai napig) benne lévő, a lehetőségekhez képes azt nehézkessé tevő nyelvtani hordalékoktól megszabadulhatott volna, de a konzervativizmus már akkor is „vadul burjánzott” a mozgalom hívei körében, így ezeket el nem fogadva, tkp. a bizottság munkája meddő maradt: sem az IDO, sem a hasonló, későbbi tervezetek nem kaptak akkora népszerűséget és támogatást, mint az eszperantó. Az eszperantó, a FUNDAMENTO „szentírásá” avatása következtében azóta is változatlan maradt, és mint LOMB is írja – egyáltalán nem reagált az elmúlt 100 évben lezajlott, a természetes nyelveket érintő változásokra.

– I.2. –

„... Elvben olyan idióma lenne alkalmas a nyelvtani fogalmakkal való megismerkedésre, ami felöleli a kommunikációhoz szükséges variációkat, csak éppen **teljesen szabályos**. Amivel máris meghatároztuk egy **mesterséges nyelv** fogalmát.

Hadd feleljek ezzel kapcsolatban arra a sokszor feltett kérdésre:

mi a véleményem egy meglevő, – vagy elképzelhető – nemzetközi nyelvről.

*Hát először is az, hogy **szívdobogtatóan szép eszmény**. A történelem folyamán nem egyszer használták már fel a nyelvi különbséget – vagy azonosságot – a sovínisza uszítás céljára. „A nyelv jellemzi, de meg is osztja az emberiséget” – írja Lotz Károly. Politikai célok elérése érdekében élesztetik mesterségesen a bretont Franciaországban, a franciát Kanadában, a welshet Angliában. Azért persze **nem hiszem, hogy beköszöntene az örök béke, ha az ezredfordulóra (1983!) előrevárhatóan hat milliárdra szaporodó emberiség minden tagja ugyanazt a nyelvet beszélne.(e)***

A mesterséges nyelvekről szólva mindenkinek az

eszperantó jut az eszébe.

*Joggal. Egyrészt, mert az elmúlt évszázad alatt emberek tízezrei vívták ki létjogosultságát – nemegyszer **önfeláldozásig menő lelkesedéssel**. Másrészt azért, mert veterán kora ellenére ma is életképebb, mint ifjabb társai: a belőle forgácsolt **IDO**, a **korszerűsített latin** vagy a nyugaton propagált **interlingua**.*

*Még viccből se akarok arra a frivol érvre hivatkozni, hogy mi, tolmácsok az emberek sok-nyelvűségéből élünk. Inkább kis szórakoztatásul iktatok ide egy beszélgetést, amit néhány évvel ezelőtt havannában folytattam egy kubai diáklánnyal. Ahogy megismerkedtünk, rögtön a nyelvekre terelődött a szó (nem tehetek róla: nekem mindenről azok jutnak az eszembe). Ines imponáló hévvel ecsetelte előttem az eszperantó egyedül üdvöztető voltát. Meg is dicsértem érte – és mondtam, hogy ez nála annál is derekasabb dolog, mert nem egy rokontalan-háttértelen nyelvet beszél, mint mi, magyarok, hanem egy világnyelvet: a spanyolt. – Igaz – felelte – csak, tudod, bennünket, kubaiakat sokszor megmosolyognak a hivatalos spanyol nyelvtől – a castellanótól – eltérő kiejtésünk miatt. (Valóban, napokra van szükség, amíg az ember megszokja nyelvjárásuk fő furcsaságát, az „s” hang elnyelését: a Jugolaviat, miniteriot a Jugoslavia és ministerio helyett). – Ha viszont mindenütt ezt a nemzetközi nyelvet fogják beszélni – mondta csillogó szemmel – akkor az **eperantót** mindenki egyformán ejti ki.*

(...)

Televízióra és rádióra épült világunkban csökken a veszély, hogy a nemzetközi nyelv kiejtését úgy szabdalnák szilánkokra a nemzeti nyelvek hangtani normái, mint ahogy most brit-angolról, amerikai-angolról, indiai angolról kell beszélnünk. Talán az idők folyamán a toldalékolás felől az eszperantó is inkább az analitikus felé fog haladni. El tudom képzelni, hogy

az eszperantó lesz a legfontosabb nyelvtani alapfogalmak tisztázására szolgáló nyelv.

Márai Sándor írta a Naplójában: „Közös nyelv nélkül nincs Európa, csak nemzetek vannak, melyek negyven nyelven gyűlölik egymást”.

Jelentse az eszperantó a megértés és együttműködés reményét a pusztulás rémével szemben! Ha az atomfegyverek egyszer megszólalnának, Hallstein professzor szavai szerint Desperanto nyelven beszélve semmisítsék meg az emberiséget. ...”

(Lomb Kató: „...nyelvekről jut eszembe...”, Budapest, 1983)

„Elvben olyan idióma lenne alkalmas a nyelvtani fogalmakkal való megismerkedésre, ami felöleli a kommunikációhoz szükséges variációkat, csak éppen teljesen szabályos. Amivel máris meghatároztuk egy mesterséges nyelv fogalmát.”

LOMB KATÓ mesterséges nyelvekre vonatkozó meghatározása felveti azt, hogy a nyelv-tanulás megkönnyítése érdekében természetesen elsősorban egy átlátható, a nyelvtani fogalomrendszert könnyűszerrel tisztázó rendszert, jelen esetben egy nyelvet kellene létrehozni ahhoz, hogy ennek tanulmányozása elővezesse a későbbi, természetes nyelvekben jelenlevő jelenségek megértését, megtanulását. Ezzel maradéktalanul egyet is lehet érteni – ámde, miért kellene ehhez a funkcióhoz egy mesterséges nyelvet létrehozni? Miért nem lenne erre alkalmas egy meglévő, természetes nyelv, akár az anyanyelv, vagy egy, az anyanyelvtől merőben eltérő struktúrájú nyelv leegyszerűsített, szabályosított változata?

Ugyancsak nyelvpolitikai éleslátását és józanságát demonstrálja ezzel a gondolatával:

„A nemzetközi nyelv (...) szívdobogtatóan szép eszmény (...)persze nem hiszem, hogy be-köszöntene az örök béke, ha az (...) emberiség minden tagja ugyanazt a nyelvet beszélné.”

Úgy gondolom ehhez semmiféle kommentár nem szükségeltetik.

Azt is tökéletesen tisztán látta, hogy **az eszperantó sikeressége elsősorban a mozgalom hatékony működésének köszönhető** – ami nem feltétlenül dicséret a részéről. Amikor ugyanis azt írja, hogy a követői („az **IDO(1)**, a **korszerűsített latin(2)** vagy a nyugaton propa-gált **interlingua(3)**”) kevésbé lettek életképesek, ezzel a mesterséges hídnyelv-tervezetek jövőjével, és talán értelmével kapcsolatos pesszimizmusának is hangot ad, mivel ezeket már nyelvészeti alapon konstruálták a hatékonyság érdekében.

A spanyol anyanyelvű eszperantista esetével pedig jobban szemlélteti az eszperantó hangtani kezdetlegességét és felületes *fonológiai szakszerűségét*, mint LESKIEN 1907-es tanulmánya(4), amelyben részletesen kifejti az eszperantó fonológiai hibáit.

„Televízióra és rádióra épült világunkban csökken a veszély, hogy a nemzetközi nyelv kiejtését úgy szabdalnák szilánkokra a nemzeti nyelvek hangtani normái, mint ahogy most brit-angolról, amerikai-angolról, indiai angolról kell beszélnünk.”

Remélhetőleg az eszperantisták is felfogják azt, ahogyan LOMB KATÓ itt fogalmaz, amikor a különféle „angolságokról” beszél – **nem eltérő angol nyelvekről, hanem az eltérő kiejtésű angol nyelvről** beszél, aminek persze lehetnek helyenként helyesírási, és lokálisan (mint bármely nyelv helyi nyelvjárásában) frazeológiai különbségekkel kapcsolatos vonatkozásai is. Tudni kell például, hogy az angol nyelv korszerűsítéséért igen sokat tettek már eddig is az amerikaiak, mind a helyesírás, mind a nyelvtan, mind a kiejtés terén. A britek természetesen sokszor méltatlankodnak az amerikai angol formája miatt, azonban *mindezt csak azért teszik, mert nem olyan, mint a maguk angolsága* – ezt azonban nem lehet másként, csak esztétikai ítéletként értékelni, praktikum, és pláne értékesség szempontjából semmiképpen.

„Talán az idők folyamán a toldalékolás felől az eszperantó is inkább az analitikus felé fog haladni.”

Ebben a vonatkozásban sem addig **nem történt semmi**, amikor LOMB KATÓ ezeket a gondolatokat papírra vetette, sem azóta – az eszperantisták számára a FUNDAMENTO(5) egy szentírás, amiben és aminek praktikus logikusságában *hisznek*, azonban jól tudjuk, hogy a mesterséges nyelvek ügyének nem lett volna szabad leragadnia egy olyan rendszernél, amivel kapcsolatban már egy alaposabb szakmai bíráló is kimutatta, hogy van jobb, egyszerűbb, praktikusabb, sőt, meg is alkották azt a variációt. A hit azonban erősebb köteléknek tűnik, ami azonban konzervativizmussal is jár, ami ellensége minden újításnak, de legalábbis igen gyanakvón szemlél minden újdonságot, minden „idegen” hatást. Ha pusztán az eszperantó összejövetel az azon szokásból indulunk ki, hogy megszólják azokat, akik nem eszperantóul kommunikálnak, hanem egy jobban ismert nyelven, amit a másik fél is ért... akkor megértjük, hogy az eszperantó közösség sem viselkedik másként, mint egy olyan közösség, amely igyekszik a saját önazonosságát nem visszaigazoló jelenségeket visszaszorítani, korlátozni. Ebből a szempontból az eszperantó mozgalom csak egy újabb zárt közösség, amely kifelé a béke és szabadság hírnökeként szónokol, míg befelé erősen korlátozó konzervativizmussal tekint – akár egy szekta.

„El tudom képzelni, hogy az eszperantó lesz a legfontosabb nyelvtani alapfogalmak tisztázására szolgáló nyelv.”

Ebben a pontban kissé elhamarkodottan fogalmaz, mivel igen félreérthető: lehet, hogy szemléltetésnek alkalmas ebből a szempontból, mintegy demonstrációnak, de egy külön megtanulandó nyelvnek már nincs sok értelme.

Didaktikai szempontból pl. a szófajok jelölésére a tankönyvekben használható a színekódolás is, ahol a szófajokat eltérő színekkel írva jelölik. És ezen kívül még tömördek módja van annak, hogy a nyelvtani fogalmakat anyanyelven, vagy az éppen tanult nyelven tisztázzák a tanulók – hogy ez eddig miért nem vált általános gyakorlattá, annak valószínűleg az az oka, hogy magával a nyelvtannal, annak didaktikájával nemigen foglalkoznak, és mind az anyanyelvi, mind az idegen nyelvi oktatásban a tanári magyarázatra teszik a fő hangsúlyt... ki-felejtve azt a tényt, hogy a tanárok sem szeretik a nyelvtant részletekbe menően taglalni, továbbá, a diákok sem szeretik hallgatni.

A nyelvtan tehát nem a szíve csücske sem a diákoknak, sem a tanároknak. Mégis, ahol igazán szükség van a nyelvtani alapfogalmak némi ismeretére, az maga az idegen nyelv tanulás. Én magam is akkor tettem szert a nyelvtani ismereteimre, amikor tisztáznom kellett az idegen nyelvben megértendő formákat. Ezzel kapcsolatban készítettem el jó pár évvel ezelőtt egy tervezetet, ami a nyelvtan tantárgy keretén belől taglalná mindazon tájékoztató ismereteket, amik az idegen nyelv tanulásában fontosak.(6)

– I.3. –

*„... A nyelvek „integrációjának” harcosai – nem egyszer Don Quijote-jai – voltak a világnyelvek szerkesztői. Sokan hallottak már a **volapükről**(1), amelynek szerzője, Johann Martin Scheyer szerint egy nemzetközi idiómából hiányoznia kell két, sok nép számára kiejthetetlen nyelvi jelenségnek: az „r” hangnak és a zárt (vagyis mássalhangzóval végződő) szótagnak. (A kínai számára valóban áthághatatlan akadályt jelent mindkettő.)(...) Egyébként a volapük szó maga is a „world speak” – fordítása, ilyen mindenki számára kiejthető formában.*

Századunk első évtizedeiben már olyan nagy bőség mutatkozott világnyelvekben, hogy Párizsban nemzetközi zsűrit hívtak össze a legmegfelelőbb kiválasztására. A zsűri tagjai – köztük

hazánk képviselője is – Zamenhof, a lengyel orvos által szerkesztett eszperantót találták a legjobbnak, ha nem is tökéletesnek. Ma is ez a legelterjedtebb világnyelv; népszerűbb, mint a fenti zsűri tanácsára belőle kialakított „IDO” vagy a nyugati lapokban öles hirdetésekkel propagált „Interlingua”.

Ami szerény személyemet illeti, **érzelmileg én is szívesebben vállalnám** az emberiség reményének zöld csillagával szimbolizált eszperantót. **Mint morfológus** azonban nehezen tudnék megbarátkozni a szokatlan nyelvtani formákkal (például az „a”-ra végződő jelzővel, az „o” végű főnevek előtt. **Mint tolmács** pedig csak arra az álláspontra helyezkedhetem, mint az egyszeri orvos, akitől megkérdezték: mit szólna, ha feltalálnák a „panaceát” – a minden betegséget gyógyító csodaszert. „Boldog lennék – felelte –, mert mindenki élni akar. De nem bánnám, ha csak a halálom után kerülne forgalomba, mert nekem is élnem kell.”

Persze **naivitás lenni azt hinni, hogy a közös nyelv elfogadásával megszűnnének a népek közötti szellemi, kedélybeli különbségek is.** A zárkózott angol és a kitárulkozó amerikai gyakorlatilag ugyanazt a nyelvet beszéli. Igaz, hogy nem minden olasz forróvérű, nem minden német „akkurátus”, de azért létezik egy bizonyos „nemzeti jelleg”, amelynek kialakításában földrajzi, történelmi, éghajlati viszonyok játszottak szerepet, és amelynek a nyelv is vetülete, kifejezője. A latin népek szavaikban is „szuperlatívuszokra” (felsőfokokra), az angolszászok „understatement”-ekre (mérséklésre) hajlamosak. (Ezután 3 bekezdésnyi „understatement”-ra való példa következik, főképp udvariassági fordulatokkal. – a szerző)

Mindaddig, amíg az emberiség megéri egy vagy két nemzetközi nyelv elfogadására, ránk, nyelvtanulókra vár a nyelvek partjai közötti híd építésének felelős feladata. **Kis könyvem megírásánál nem is vezetett más igyekezete, mint megmutatni, hogy a hídépítésnek nem kell okvetlenül terhes téglahordásból állnia: jelentheti az emberi szellem büszke örökségének, a tudásvágynak, örömteli kielégítését is....”**

(Lomb Kató: Így tanulok nyelveket
– Egy tizenhat nyelvű tolmács feljegyzései,
Gondolat Kiadó, Budapest, 1970.)

Jelen írásban csak érdekességképpen: SCHEYER óta többen is foglalkoztak az interlingvisztikában azzal a fonológiai problémával, hogy egy esetlegesen megtervezendő mesterséges, nemzetközi hídnyelvben milyen hangok szerepelhetnének, és milyen összetételben. Ezen vizsgálódások (TRUBETZKOY(2)) alapján a következő hangok szerepelhetnének a nemzetközi célra szánt nyelvtervezetben:

5 magánhangzó:	u, o, a, e, i
3 zárhang:	p, t, k
2 nazális:	m, n
2 félmagánhangzó:	j, w
1 réshang:	sz
1 likvida:	l

Vagyis mindösszesen 14 hang! Mindez azonban csak a kiejthetőséget biztosítaná, a nemzetköziséget fel kellene áldozni a fonológiai tervezettség oltárán. Minderről persze a volapük megalkotójának még nem lehettek sem pontos, sem semmilyen ismeretei, mivel azok a kiterjedt fonológiai kutatások akkor még sokáig vártak magukra!

Számomra itt is ez a mondata mond a legtöbbet: „naivitás lenni azt hinni, hogy a közös nyelv elfogadásával megszűnnének a népek közötti szellemi, kedélybeli különbségek is.”

Továbbá a fenti idézetének a zárógondolata megszívlelendő: „Mindaddig, amíg az emberiség megéri egy vagy két nemzetközi nyelv elfogadására, ránk, nyelvtanulókra vár a nyelvek partjai közötti híd építésének felemelő feladata. **Kis könyvem megírásánál nem is vezetett más igyekezete, mint megmutatni, hogy a hídépítésnek nem kell okvetlenül terhes téglahordásból állnia: jelentheti az emberi szellem büszke örökségének, a tudásvágynak, örömteli kielégítését is...**” ... amelyben hangot ad azon gondolatának, hogy egyelőre bizony nem a nyelvek integrációjában kellene gondolkodni, hanem abban, hogy magát a nyelvtanulást tegyük „fájdalommentessé”! Jómagam osztozom ezen elhivatottságában, és igyekszem a nyomdokaiba lépni, mivel ő igen sokat tett azért, hogy a nyelvtanulásban ne szellemi robotot lássanak az emberek, hanem szellemi felüdülést.

– I.4. –

Bár jelen írás a soknyelvűek eszperantóval kapcsolatos véleményét hivatott elemezni, nem mehetünk el Lomb Kató latinnal kapcsolatos gondolatai mellett, mivel az eszperantisták eszperantónak tulajdonított, (egyebek mellett a) nyelvtanulásra gyakorolt kedvező transzferhatásával kapcsolatosan mindez árnyalhatja az amúgy eléggé zavaros képet.

Az egyik idézet így szól:

„Az egyetemen fizikából rosszul, kémiából jól boldogultam. Különösen a szerves vegytant szerettem. Máig is vallom, hogy azért, mert a latin nyelvtant időközben jól elsajátítottam. A nyelvtan – rend. Aki valamely – bármely – nyelv nyelvtanát egyszer agyába és szívébe zárta, aki egyszer kijárta a szellemnek ezt az iskoláját, az megtanult rendet teremteni a rendszerezhető ismeretek birodalmában. Az organikus kémia ezek közé tartozik. Ha az „agricola arat” (a földműves szánt) egyszerű tőmondatából megtanultuk levezetni az egész főnév- és igeragozást, akkor a logika országútján járva jutunk el a szerves kémia birodalmának legtávolibb pontjaira is.”

(Így tanulok nyelveket

- Egy tizenhat nyelvű tolmács feljegyzései,
Gondolat, Budapest, 1970)

1970-es írásában LOMB itt még egyértelműen a latin egyéb ismeretek elsajátításában is kedvező transzferhatásáról számol be – de azonnal pontosítsunk is: arról, hogy ő maga vélte így önmagával kapcsolatban. Mégis általánosítja a tapasztalatait, és nem a nyelvi transzfert hangsúlyozza ki, nem arról számol be, hogy pl. a vegyészet nevezéktanát könnyebben sajátította el, hanem azt, hogyan „teremtsen rendet a rendszerezhető ismeretek birodalmában”.

A dolog azonban nem ennyire egyszerű! Egyáltalán nem biztos ugyanis, hogy a latin tanulása segítette őt ebben; hanem valószínűleg az az eleve a személyiségében gyökerező képesség, ahogyan ő maga rendszerezni volt képes az ismereteit. Azért fontos ezt megjegyezni, mert amennyiben komolyan vesszük a latinnak ezt a transzferhatását, akkor LOMB egész azutáni nyelvi teljesítményét akár a latin alapos elsajátításának is vélhetjük, amivel igazolni látszik a latinnak tulajdonított korábbi (elégge általános) vélekedés.

A vegyészet eléggé távol esik a nyelvtantól; LOMB a bonyolult és komplex rendszerek felépítésébe való tájékozódási képességet hangsúlyozta ki az idézetben. Itt a fő hangsúly a „bonyolult és komplex” párosán van: mivel mind a vegyészet, mint a latin nyelvtan ilyen, így

a velük való szellemi erőfeszítés egymásutánisága összekapcsolódhat. Ha valaki egy komplex rendszerben járatosságot szerez, majd egy másikban is, könnyen feltételezheti, hogy a pusztán időbeli sorrendiség hatás szempontjából is fontos, vagyis a korábbi erőfeszítésből nyert tapasztalatok elősegítik a későbbit. Nagy a valószínűsége azonban annak, hogy ha LOMB előzetesen matematikát, biológiát, esetleg történelmet tanult volna hasonló alapossággal, akkor annak tulajdonította volna a kedvező transzfert.

Most csak egyszerűen visszautalnék egy korábbi összefoglaló tanulmányra⁽¹⁾, amely a latin és az eszperantó propedeutikai értékét vizsgálja, és megállapítja, hogy sem az egyiknek, sem a másiknak nincs különösebben általános, kimutatható transzferhatása a többi ismeretterület elsajátítási képességére. Itt természetesen nem olyan egymásra épülő és szoros kapcsolatban lévő tárgyakról van szó, mint pl. a matematika és a fizika, vagy az élettan és a biológia, mivel itt alapismeretek elsajátításáról van szó, tehát tartalmi alapozásról, míg a latin és az eszperantó esetében a „gondolkodási mechanizmust” vélik hatékonyabbá tehetőknek általuk.

Latin esetében pozitív transzfert az jelenthet a származéknyelveivel kapcsolatban, hogy azok mind lexikálisan, mint nyelvtani szerkezetileg a latinon alapulnak – sok esetben tehát itt is arról van szó, hogy tartalmilag az új nyelvek esetében csak fel kell ismerni a már ismert rendszert másféle lexikális elemek környezetében.

Lássunk ezzel kapcsolatban egy másik gondolatot!

„... az angol nemigen alkalmas a nyelvtani fogalmak tisztázására. Éppen az teszi rá alkalmatlanná, ami miatt könnyen lehet (legalábbis rosszul) megtanulni: alaktanáinak egyszerűsége miatt. Az orosz a variációk gazdag tárházát kínálja: aki ebből a nyelvből szűri le a szabályokat, szilárd talajon veti meg a lábát. Szerkezete különben is emlékeztet a latinéra. (...) A cirill betűs ábécé viszont sok embert riaszt attól, hogy az oroszot használja a nyelvtan rejtelseinek megismerése céljából. El tudom képzelni, hogy a holland, japán vagy francia nem szívesen merülne el az orosz nyelvben csak azért, mert – mondjuk – németül akar megtanulni. ...”

(Lomb Kató: „...nyelvekről jut eszembe...”, Budapest, 1983)

Ezzel kapcsolatosan az elsőként azonnal szembeötlik mindenkinek: LOMB Kató az angolt az alaktana egyszerűsége miatt véli nem megfelelőnek arra, hogy a megismerésével általános-ságban közelebb kerüljünk az idegen nyelvek tanulási képességének javulásához. Egyszerűen fogalmazva: szerinte az angol könnyű, ezért transzferhatása nem bizonyos. Ezzel szemben az orosznál elsősorban a cirill betűs ábécé-t véli problematikusnak.

Ha nem is gondoljuk tovább mindezt annál, mint az eszperantónak tulajdonított legendás egyszerűségig, akkor rögtön levonhatjuk azt a következtetést, hogy drasztikus egyszerűsége miatt az eszperantó még annyira sem bírnak transzferhatással, sőt: mivel bizonyos természetes nyelvekre jellemző alapvető jelenségek nincsenek benne, így semmit nem ad hozzá a későbbi nyelvtanulói képességekhez. Éppen ellenkezőleg! Legelső nyelvként tanulva a tanulói később sokkal nagyobb nehézségnek fogják érezni a természetes nyelvek minden szabálytalanságát és helyesírási sajátosságát.

Az előbbieken (és már többször is) idézett könyvében, LOMB Kató más helyen is kitér a latin oktatására, pontosabban arra, hogy miért van ellene a latin általános oktatásának. (1980-as évek elején jártunk, amikor a megjelent a könyve!) Szám szerint négy darab érvet meg is említ, amivel az oktatása mellett szoktak volt érvelni, és azonnal cáfolja is őket. Megpróbálom itt röviden összefoglalni, részben magyarázólag kiegészíteni az felmerült érveket és ellenérveket! (Az egyszerűség és az olvashatóság miatt LOMB eredeti fogalmazását dőlt betűvel szedtem, idézőjel nélkül.)

1. számú érv: A latin minden nyelvek őse; más nyelvek elsajátításának alfája és omegája.

Ellenérv: A latin maga is származéknyelv.

2. számú érv: a latin ismerete megkönnyíti a többi nyelvek elsajátítását – pl. lexikális szinten.

Ellenérv: Ez a hasonlóság megvan az újlatin idiómák között. Csak azért, mert valaki egy adott nyelven szeretne megtanulni, nem feltétlenül ésszerű elvárni tőle, hogy előtte egy olyan nyelvet tanuljon, ami ugyan sok egyéb nyelvhez is jó alapot jelentene, ám ezek az illető tanulót nem érdeklik – és a latin, mint általános kiinduló alapnyelv sem.

3. számú érv: A latin-római irodalom és történelem mai kultúránknak is szerves része. Ha nem ismerjük, érthetetlen marad számunkra napjaink életének, irodalmának, tudományának számos összefüggése.

Ellenérv: nincs, azonban a mai ifjúság élményvilágából nem a latin hiányzik, hanem a latinitás; ami nemcsak a nyelvek, hanem civilizációk határain is átnyúló, kincses örökség: az egyszer-volt harmónia ember, természet és művészet között. A klasszikus világ és irodalom minden számottevő remeke ma már a legtöbb nyelven hozzáférhető, és az ezeket lefordítók éppen azért végezték el ezt a munkát, mert azt akarták, hogy a klasszikus kultúra elemeit mindenki élvezhesse és tanulhassanak belőlük, mivel azok a tartalmukban hordozták a fontos információkat, nem pedig abban a nyelvben, amelyen íródtak. Röviden: A klasszikus kultúra virágoskertjébe nem a tollszopogató fordítgatások bozótján át vezet az út.

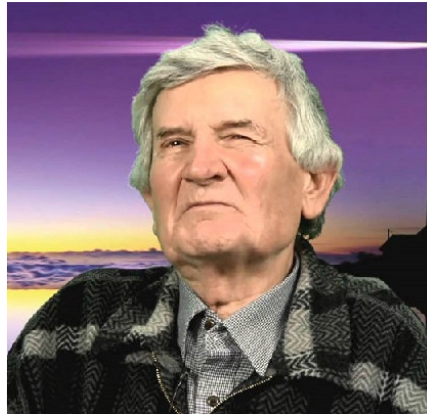
4. számú érv: Kell a latinoktatás, mert az orvosi és jogi pálya tele van latin szavakkal.

Ellenérv: Ahhoz, hogy a leendő orvos a „morbus” vagy „terminális” szavakat megértse, hogy az ügyvéd a „fundus instructus” vagy „matrimonium” kifejezéseket használni tudja, igazán nincs szükség a rendkívül bonyolult latin alak- és mondatban bemagolására! A nyelvész(kedő) elme örömmel kérődzik a célhatározói mellékmondatok ötféle lehetőségén a latinban. Azt azonban alig hihető, hogy a leendő orvosnak vagy ügyvédnek okvetlenül szüksége van a gerundium és gerundivum, vagy supinum accusativusa és ablativusa közötti különbség pontos ismeretére! Pl. nem attól tudja a rövidzárlatot megjavítani a villanyszerelő, aki tisztában van azzal, hogy az elektromosság a görög „elektron” (borostyánkő) szóból származik.

A fentiekből megállapíthatjuk, hogy 1983-as könyvében LOMB annak ellenére, hogy az angolt az egyszerűsége miatt nem tartotta alkalmasnak a nyelvtani fogalmak olyan jellegű alaptananyagként, ami a későbbi nyelvtanulást megkönnyítené, a ma már holt nyelvként számon tartott latin általános oktatását annak bonyolultsága miatt kritizálta... míg az 1970-es könyvében a vegyészetben elért sikereit annak tulajdonította, hogy a latint kellőképpen elsajátította. Azt, hogy ez egy határozott tanulási és „érési” folyamat eredménye, az is mutatja, hogy a jelen tanulmányban kiindulási forrásként felhasznált 1988-ban kiadott könyvében már inkább tehernek tartja a latin erőltetését, és a propedeutikai transzferhatását nem is említi (lásd. az I.1. fejezet elején) – mint ahogyan ezt a hatást a következőkben idézett soknyelvű európai személyiség sem.

*** **

II. HERBERT PILCH



Freiburg, 14 nyelv: német, angol, francia, orosz, holland, kirmi, svéd, norvég, „bázeli”, latin, görög, szláv, román, kelta

Hamarabb volt tolmács, mint ahogy megszerezte a filológiai doktorátust. A freiburgi egyetem professzora.

Az eszperantóval kapcsolatban így nyilatkozik:

„Az eszperantóval kapcsolatosan nincs tapasztalatom. Nem érzem, hogy most vagy a jövőben versenyképes lenne a jelenlegi lingua francával(1), az angollal vagy az oroszsal.

Az angolt az USA presztízse tette „köznyelvvé”. Ha ez a presztízs emelkedik, a nyelv jelentősége is növekszik; ha csökken, párhuzamosan csökken majd a nyelv elterjedtsége is.”

Mindenekelőtt vegyük figyelembe, hogy ez a vélemény egy 1988-ban megjelent könyvben szerepel! Akkor még élt az az elképzelés, hogy a politikai és gazdasági befolyás döntő hatással van az ezt birtokló nemzetek nyelvének népszerűségére és elterjedésére – ma már az orosz szép példája annak, hogy ez nem feltétlen elfogadható érv egy nyelv elterjedtségére.

PILCH szerint az angol „köznyelvvé” válásában elsősorban az USA presztízse játszott főszerepet. Ez természetesen így van, és ez merőben ellentétes azzal, hogy itt Európában ebben a képben a britek szeretnek tetszelegni: azt képzelik, hogy mivel ők vannak közvetlen Európa mellett (mivel ők kulturálisan nem tekintik magukat Európa részének; ezt jelzi a közkeletű kifejezés is, hogy „Continent”-ként említik Európa rajtuk kívüli részét), így az a tévképzet alakult ki, hogy ők, az ő kulturális karakterük az oka az angol Európában való térhódításának. Ez lehet az oka annak, hogy a Cambridge-ben, és Oxford-ban, és sok más kiadó által kiadott nyelvkönyvükben erőteljesen jelentkezik az angol kultúra, szokások, hagyományok, stb. bemutatása.

Az angol azonban már most közvetítő nyelvnek számít: kb. 500 millió anyanyelvi beszélője van, és minimum 1 milliárd, de inkább másfél-két milliárd olyan, aki második nyelvként használja.(2) Ebből az következik, hogy 1 anyanyelvi angol beszélőre 3-4 nem anyanyelvi, az angolt második nyelvként, vagy sokadik nyelvként tanuló, használó jut. Mindebből pedig egyértelműen az következik, hogy az angol anyanyelvű országokon kívül 3-4-szerese annak az esélye, hogy tanult angolságú angol beszélővel fogunk találkozni, mint anyanyelvivel. Vagyis az angol már most is elsősorban közvetítőnyelvként terjed és funkcionál, nem pedig „kulturális imperialista gyarmatosító eszközként” – mindez az angolok szemében akár

bosszantó is lehet, mivel ezzel az a tény is igazolást nyerhet, hogy nyelv és az „eredeti hordozó kultúra” (ami bármely nyelvnél is csak pillanatnyi állomás a folyamatos átalakulások káosza közepette), így az angol nyelv (tankönyvekbe bekerülő többé-kevésbé standardizált változatai) nem a kulturális háttér miatt, hanem egy véletlenszerűen előálló folyamat eredményének a „megszaladása”. Ilyenekre gyakorta van példa, bár a nyelvek, pontosabban az angol esetében ez most szinte egybeesett a tömegtájékoztatás technikai robbanásával is.

... Sok tényezőt lehetne még kimutatni, ami az angol „megszaladását” magyarázza, de kétséges, hogy egy megszervezett összeesküvés legyen a háttérben, vagy ahogyan Eszényi József is fogalmazott: *„Az angol nyelv és igenis a (főleg amerikai) kultúra napjaink szerves részévé vált. Mi más ez, ha nem „nyelvi gyarmatosítás”?”*

*** **

III. SUGÁR ANDRÁS



*„A latin szempontjából eretnek vagyok:
nem látom be a szükségességét.
Annál jobban HISZEK
AZ ESZPERANTÓBAN.”*

Budapest, 23 nyelv: (nyelvei: magyar, latin, német, orosz, angol, szerb, horvát, bolgár, mongol, indonéz, francia, olasz, lengyel, román, spanyol, szerb, portugál, bolgár, ESZPERANTÓ, szlovák, ukrán, belorusz, szlovén)

SUGÁR András, a magyar televízió legendás külföldi tudósítója, igazi ‘intellektuál-skizofrén személyiség’: *egyedül benne a világjáró riporter lendülete és a filosz részletekre is kiterjedő pontosságigénye.*

Nyelvismereti pályafutása „erőből” indul: *„Először a latinnal találkoztam. Szívesen és könnyen tanultam.”* Ezzel a starttal, és hogy ez követően sorban a legkülönbélebb nyelvekkel ismerkedett meg, úgy mint némettel, oroszsal és angollal, megfelelő alapot biztosíthatott számára, hogy elméje teljes mértékben nyitott és felvevőképes maradjon további nyelvekre. Önbemutatása végén így összegez: *„Mi a magyarázata annak, hogy izgalmas-kalandos munkám nem ölte ki belőlem a pedáns pontosság igényét? Talán az, hogy az emberek körében szerzett ismereteimet sohasem áttalottam könyvek, szótárak segítségével ellenőrizni. És hogy szigorú ‘szőröző hajlamom’ játékos kedvvel párosul.”*

LOMB Kató ismét felidézett kérdésére: *„Van-e a latinnak jelene; lesz-e az eszperantónak jövője?”* a következőket válaszolta:

„A latin szempontjából eretnek vagyok: nem látom be a szükségességét. Annál jobban HISZEK AZ ESZPERANTÓBAN. Egyszerű a nyelvtana, nagyon szép a hangzása, és korlátlan lehetőséget nyújt a szóképzésre. Néha azt hallom, hogy „keveréknyelv” – de hát van tiszta nyelv a világon? Az átlagember – postás, vasutas, stb. – néhány hónap alatt elsajátíthatja. Horthyék hamar felismerték, hogy éppen ezért kínál lehetőségeket a munkásosztály mozgósítására. Néhány rendőrkopó számára gyorstalpaló tanfolyamot szerveztek: igyekeztek beépíteni őket az eszperantómozgalomba.

Közhely, hogy mennyire meggyorsítaná, megkönnyítené a politikai tárgyalásokat. Ha nemzeti önzés és önérdek nem akadályozná az elterjedését, évi egymilliárd dollárral (1988!) lehetne csökkenteni a kormányok költségeit. Nem is szólva arról, hogy megszüntetne egy jogosulatlan előnyt: azt, amit az anyanyelvén tárgyaló fél élvez mindazokkal szemben, akik ezt az idiómát csak hosszabb-rövidebb ideig tartó vergődés útján sajátítottak el.”

Vegyük szemügyre közelebből a válasza egyes részeit!

„A latin szempontjából eretnek vagyok: nem látom be a szükségességét”

A nyelvhasználati gyakorlat embereként felvilágosult véleményt képvisel – annak ellenére, hogy 1. vagy a latin első idegen nyelvként való lelkes tanulása és ismerete tárta fel előtte a többi nyelv rejtélyét; vagy 2. eleve hajlott a nyelvek minden gond nélküli „magába szívására”. Így valóban „eretnek” is lehet, de lehet, hogy kezdhette volna bármelyik nyelvvel.

„Annál jobban HISZEK AZ ESZPERANTÓBAN. Egyszerű a nyelvtana, nagyon szép a hangzása (...)”

Az utolsó előtti szótagra eső hangsúly egyértelműen az olaszból származik – valószínűleg Zamenhof azért választotta mintának a kiejtésben az olaszt, mert egyrészt az olasz a latin talán legszorosabb leszármazottja, másrészt pedig általában az olaszt tartják emiatt a legdallamosabb nyelvnek.

„Néha azt hallom, hogy „keveréknyelv”

Ez az eszperantóval szemben legalább olyan gyenge érv, mint az, hogy „mesterséges” – a „természetes” nyelvekben is hemzsegnék a tudatos beavatkozások, különösen az írásbeliség megjelenése és tömeges, általános elterjedése óta. Vagyis teljesen jogos SUGÁR azon reakciója, miszerint: „... de hát van tiszta nyelv a világon?”

„Az átlagember – postás, vasutas, stb. – néhány hónap alatt elsajátíthatja. Horthyék hamar felismerték, hogy éppen ezért kínál lehetőségeket a munkásosztály mozgósítására.”

Nos, erre talán csak egy idézettel lehet reagálni. Leninnek tulajdonítják a következő mondást: *„Az eszperantó a munkásosztály latinja.” (1)*

„Horthyék hamar felismerték, hogy éppen ezért kínál lehetőségeket a munkásosztály mozgósítására. Néhány rendőrkopó számára gyorstalpaló tanfolyamot szerveztek: igyekeztek beépíteni őket az eszperantómozgalomba.”

SUGÁR talán kissé túlpolitizálta ezt a tényt: a Horthy-rendszerben közismerten sanda szemmel néztek mindenféle mozgalomra, és minden nem „párt-barát” egyesületet, tömörülést igyekeztek ellenőrzésük alatt tartani, mint minden „jól működő” ideológiai rendszer.

„Közhely, hogy mennyire meggyorsítaná, megkönnyítené a politikai tárgyalásokat. Ha nemzeti önzés és önérdek nem akadályozná az elterjedését”

Itt megint csak azt a népszerű eszperantó-mozgalombeli elképzelést olvashatjuk, miszerint a nemzetek önzése és önérdeke állja útját az eszperantó terjedésének. Meglepő, hogy **SUGÁR** ezt a logikátlan véleményt is magáévá tette. Az ekkora mértékű takarékoság elsőrendű gazdasági érdeke lenne minden országnak – mármint azoknak, amelyeknek ekkora összegre rúg az éves költségvetése.

Az **ÖNZÉS** e szerint az elképzelés szerint egyrészt onnan eredhet, hogy a nemzetek a saját nyelvüket akarnák nemzetközi segédnyelvnek, így ha ezt nem érhetik el, akkor inkább igyekeznek meggátolni a többi lehetőség elterjedését is; másrészt pedig a nagy európai nyelveknek, angolnak, németnek, franciának tulajdonítják ezt az önzést, és hogy ezek nemcsak egymás nyelve terjedésnek kerékkötői, hanem az eszperantóé is. Ebben az összefüggésben azonban kérdéses, hogy vajon mely nemzetek foghattak össze az eszperantó terjedésének megakadályozására.

Az **ÖNÉRDEK** már gazdasági jellegű érdekeket jelenthet, vagyis ezek szerint a nemzeteknek érdekében áll, hogy gátat szabjanak egy egyszerű, könnyen tanulható közvetítőnyelv elterje-

désének. Ebből a szempontból az angol nyelv központja, Anglia(2) valóban és jogosan megvádolható lehetne azzal, hogy némi gazdasági érdeke fűződhet az ún. „kulturális imperia-lizmushoz”, hiszen könyvkiadók évente tucatszám ontják magukból a különféle nyelvkönyveket, és az eredeti angol irodalom teljes és csorbítatlan vagy egyszerűsített nyelvezetű alkotásait, amiből óriási bevétele származik az országnak. Anglia szívesen hirdeti azokat a szokásos nyelvi tévképzeteket, hogy pl.

1. a nyelveket csakis a „nyelvországban” lehet megtanulni, anyanyelvi beszélőktől. Ezáltal sikeresen bővítheti a „diák-turizmusát”, de szert tehet olcsó, a nyelvet tanulni kívánó munkaerőre is;

2. A „kultúra=nyelv” képzetrel elérhető, hogy a nem „nyelvországban” szerzett nyelvtudást nem érzik majd teljes értékűnek, amit vagy a „nyelvország” meglátogatásával, vagy pedig a „nyelvország” irodalmának, kultúrájának, politikájának, gazdaságának, földrajzának tanulmányozásával, és persze másoknak az angol kultúrának a megismertetésével tud „teljesebbé tenni”.

Némiképpen azonban önmaguk ellen dolgoznak ezzel: ha hatékony nyelvelsajátítási módszereink lennének, akkor nem lenne szükség arra, hogy évről-évre tucatszám kelljen megjelentetni a nyelvoktató anyagok tömegét, a nyelvtanulóknak pedig ezeket beszerezniük. Azzal tartható fenn ez a „könyv-dömping”, hogy nincsenek általánosan és mindenki számára hatékony módszerek az intézményesített, vagy önálló használatra alkalmas, programozható nyelvtanításban. Én magam sokkal inkább látnám annak az esélyét, hogy a tankönyvgyártók és kiadók egy megvásárolható anyagokat javarészt nélkülöző módszer ellen kezdenek erőteljesebben lobbizni, azt bizonygatva, hogy igenis szükség van rájuk (pontosabban az ő általuk kiadott anyagokra).

Közel és távol (egyenlőre) nem tudom, hogy lehetne-e még más jellegű, érdekből eredő nyelvterjesztéssel vádolni az angolokat; ami azonban legalább olyan téves képzeteken alapul, mint az, hogy az eszperantót éppen előnyös vonásai miatt igyekeznének gátolni terjedésében.

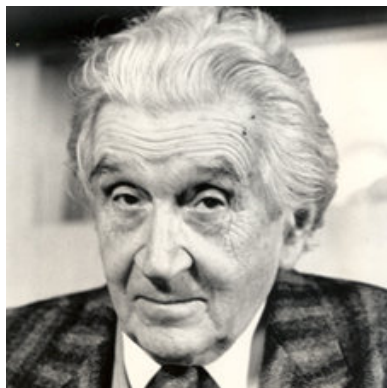
Ennek ugyanis érdekes folyamányai lehetnek – amennyiben az eszperantót a többi nyelvnél „jobbna” minősítjük (mint ahogyan azt az eszperantó mozgalom teszi), akkor a többi ebből következően „nem annyira jó”, „nem jó”, vagy „rossz” minősítést is kaphat; ez a minősítő függvénye. Ha a „jó” nem terjed, akkor egy átlagos erkölcsi érzékkel rendelkező, de adott téren tájékozatlan ember ezt hajlamos lehet tudatos manipulációnak tekinteni – különösen akkor, ha ő maga ennek a „jóna” híve. Ha ez a „jó” és „rossz” nyelvek formájában megfestődik az ember tudatában, akkor a „jó” nem birtokolta tulajdonságait, ha azok a „rossz” esetében megvannak, azt könnyedén a „rossz” tudatos törekvése eredményének is tekintheti, vagyis valahogy így: „Ha az eszperantó jobb nyelv, mint a többi nemzeti nyelv, és alkalmas lehet nemzetközi (segéd)nyelv státusának betöltésére, de mégsem így van, hanem mindezt az angol kezdi betölteni, akkor ez csakis úgy lehetséges, ha ez tudatos, és konkrétan erre irányuló törekvés eredménye.” És így kész is az összeesküvés-elmélet. Ezen a ponton pedig ez a nyelvi alapú előítélet összetalálkozik a manapság népszerű „USA-ellenességgel”, és rögtön megismerélyesíthető ellenségképet kapunk. Ebből a szempontból az eszperantó jobb lenne, ha nem mozgalomként működne, mert melegágya lehet egyéb, nemzeti jellegű előítéletek kialakulásának.

„(...) megszüntetne egy jogosulatlan előnyt: azt, amit az anyanyelvén tárgyaló fél élvez mindazokkal szemben, akik ezt az idiómát csak hosszabb-rövidebb ideig tartó vergődés útján sajátítottak el.”

Számomra kérdéses, hogy egy soknyelvű ember hogyan vallhat, illetve vehet át ehhez hasonló előítéletet. Paradox, mivel **SUGÁR** nyelvelsajátítási életútja éppen azt példázza, hogy benne ez sem sérelemként, sem gyakorolt sajátságként nem lehetett jelen.

*** **

IV. ANDRÉ MARTINET



*„ÉN ESZPERANTÓPÁRTI VAGYOK,
mégsem próbálkozom az elsajátításával,
mert nem hiszem, hogy sok esélye van.”*

Sceaux, 12 nyelv: francia, angol, dán, német, provanszál, olasz, spanyol, portugál, svéd, holland, norvég, orosz

Az egyik legismertebb elméleti filológus, 1980-tól a Bilingvis Nevelés Tájékoztató Világcentrum elnöke.

Így nyilatkozik: *„Az eszperantónak – néhány kezdeti tévedés után – sikerült életképességét bizonyítania, de a tehetetlenség, rosszindulattal szövetkezve, akadályozza az elterjedését. ÉN ESZPERANTÓPÁRTI VAGYOK, mégsem próbálkozom az elsajátításával, mert nem hiszem, hogy sok esélye van.”*

Tekintsük meg ezeket a gondolatokat részletesen!

„Az eszperantónak – néhány kezdeti tévedés után – sikerült életképességét bizonyítania”

Itt némi kiigazításra talán szükség lehet – mivel egyetlen más mesterséges nyelv támogatására nem alakult ki olyan mozgalom, mint az eszperantó mellett, így nem lehet egyértelműen az eszperantó számlájára írni „életképességének bizonyítását”, hanem sokkal inkább a mozgalom volt az, ami biztosította fennmaradását, így ezt a mozgalomról lehet elmondani.

Ha a nyelv mögött nem állna ott mozgalom, és úgy lenne a jelenlegihez hasonló módon elterjedve (számszerűségét, és nem formáját tekintve!), akkor az eszperantó „számlájára lehetne írni” ezt a helyzetet; de mivel a többi – és sok, a nyelvészek körében modernebb, használhatóbb mesterséges nyelvek – mellett nem állt mozgalom, így „eltűnésüket”, népszerűségük hiányát a mozgalmiság hiányának is betudhatjuk, vagy annak, hogy annyira mégsem voltak életképesek, még modernségük, és hatékonyságuk ellenére sem. (Persze a kiegyensúlyozottság miatt tegyük hozzá: egyelőre. A széles körben elterjedt latin a különböző tájegységek és nemzeti hatások miatt különböző leánynyelvekre szakad szét; és ott van az angol is, ami már régen mutatja a hangtani aprózódás jelenségeit, annak ellenére, hogy a tankönyvek többségében az RP szerepel standard kiejtési „előírásként”).

„... a tehetetlenség, rosszindulattal szövetkezve, akadályozza az elterjedését.”

Ebben igazat kell adnunk a professzornak – de a kulturális újításokhoz általában így viszonyul a széles közvélemény. Részben talán ez az ellenállás is vezethetett a mozgalmiság erősödéséhez. Azonban maga az eszperantó is beleesett a konzervativizmus csapdájába, még hozzá elég hamar: éppen erről szólt az 1894-es kongresszusi szavazás, ahol 157 szavazattal 107 ellenében elvetették a (nyelvészek és Zamenhof által is támogatott!)(1) javasolt reformokat, mint pl. a főnév és melléknév felesleges egyeztetésének kivételét a nyelvből.

„ÉN ESZPERANTÓPÁRTI VAGYOK, mégsem próbálkozom az elsajátításával, mert nem hiszem, hogy sok esélye van.”

Feltételezhetjük, hogy a professzor – mivel az összehasonlító nyelvészet nemzetközileg elismert szaktekintélye – „ért hozzá”, és véleményét az eszperantó ismeretében alakította ki. Ha annyira áttekinthető az eszperantó nyelvtana az „egyszerű emberek” számára is, akkor feltételezhetjük, hogy egy filológus szakember töredék idő alatt felmérheti a többi nyelvhez viszonyított praktikumát és hatékonyságát.

*** **

V. DABI ISTVÁN



Budapest, 103 nyelv. (1)

Mivel Dabi István részletesen kifejtette az eszperantóval és a mozgalommal kapcsolatos véleményét, így azt kommentár nélkül, teljes egészében idézem „*A nyelvekről – nyelvtanulásról ... és még valami*” c. könyvéből.

„Törekvés a közös nyelvre – mesterséges nyelvek

Az emberek nagy része sokáig talán nem is tudta, hogy a világ népei sok nyelven beszélnek. Sokan éltek elzárva a külvilágtól, csak saját törzsüket ismerték, vagy egyes országok (pl. Kína, japán) uralkodói tudatosan elszigetelték államukat, hogy életüket semmiféle külső hatás nem befolyásolja. (...) Ugyanakkor sok nép keveredett egymással a határvidékeken és ott valamilyen keveréknyelven beszéltek, amit mindenki megértett. Tehát nem volt szükség közvetítőnyelvre. Azonban, ahogy fejlődött a világ (...) felmerült a vágy, hogy megértsék egymást.

Európában a Római Birodalom felbomlása után még sokáig fennmaradt közvetítőnyelvként a latin, amit minden ország művelt embere ismert, mert ismernie kellett. (...) Amikor kezdte elveszíteni a jelentőségét (...) előbb az egyik, majd a másik nagyobb nép nyelvét próbálták megtenni közvetítőnyelvnek. (...) A diplomáciában a franciát, nagy földrajzi területen a németet, az utóbbi időben az angolt, a cári Oroszországban és azután a Szovjetunióban az oroszot, de még mindig nem létezett egy, az egész világra kiterjedő, egységes nyelv, amit mindenki ismerne. És nincs így!

Ugyanakkor, ha egy élő nép nyelvét teszik meg közvetítőnyelvnek, az illető nép fia mindig előnyben lesz a többiekkel szemben, hiszen az utóbbiak csak tanulták azt! Bizonyára ezért született meg a nyelvészek – és nem csak! – agyában az ötlet, hogy az ismertebb nyelvekből létrehozzanak leegyszerűsítéssel egy mesterséges nyelvet, amit mindenki egyforma könnyedséggel fog elsajátítani és senki sem lesz fölényben a másikkal szemben, hiszen ez a nyelv senkinek sem az anyanyelve. Igen ám, de a mesterséges nyelvek létrehozásánál az indoeurópai nyelvekre támaszkodtak, nem véve figyelembe más népek fonetikáját, ezért az európaiaknak itt előnyük van. Különböző mesterséges nyelveket dolgoztak ki, mint az IDO, a VOLAPÜK, és végül az eszperantó. Ez utóbbinak a megteremtője Ludwik Zamenhof, lengyel szemorvos (1859-1917).

Ez az utolsó mutatkozott a legéletképesebbnek. Szókincse (...) az indoeurópai, főképpen az újlatin nyelvekre alapul, de vannak benne germán és szláv eredetű szavak is. Nyelvtanát sikerült – az európaiak szempontjából – leegyszerűsíteni, csak a főnevek többes számát és az igeidőket jelölik ragokkal. Azonban az izoláló nyelveket beszélő népek számára (a leg-

nagyobb a kínai!) ez éppen bonyolultabbá tette a nyelvet, hiszen (...) náluk semmiféle ragozás nincs. Ennek ellenére az eszperantó az egész világon elterjedt, szinte mindenütt jelennek meg ezen a nyelven könyvek, folyóiratok. Mégis, általános, egyetlen világnyelv nem lett belőle. Miért? – merül fel a kérdés. Véleményem szerint a következő okok játszanak itt szerepet.

1. (...) A világ sok táján élő nép hanganyagát nem vette figyelembe a nyelv készítésénél Zamenhof.

2. Sok népszámára a nyelvtana éppen hogy bonyolultabb az anyanyelvük nyelvtanánál.

3. Az eszperantót sokszor politikai-ideológiai propaganda eszközévé tették.

4. Mintegy fanatikusan, ahogy a hittérítők a vallásokat, igyekeztek terjeszteni.

5. Nem tették mindenütt kötelező tantárggyá, ha pedig egy általános világnyelvet szeretnének „faragni” belőle, erre lenne szükség.

Ezek, szerintem, csak mellék okok, a legfontosabb az, hogy a nyelv nem él, nem fejlődik magától, hanem csak az alkotók, írók, költők, nyelvészek hoznak létre új szavakat. Igaz, ezáltal megőrződik a nyelv egységes formája, hiszen, ha maga fejlődne, a különböző földrajzi területeken – éppen az adott nép anyanyelve, hangkészlete hatására – különböző dialektusok, majd külön-külön nyelvek jönnének létre, amint az az egyes nyelvcsaládokba tartozó nyelvekkel is történt. Ennek meg az lenne a következménye, hogy az eszperantó, ahelyett, hogy közelebb hozná egymáshoz a népeket, még inkább eltávolítaná őket. Sőt, idővel – pár száz év múlva – már azon vitáznának, hogy ezek közül a nyelvek közül melyik a legfejlettebb és egyes kutatók minden bizonnyal elkezdenék keresni a már elfeledett ősnyelvet, a Zamenhof alkotta eszperantót. Természetesen senkit sem akarok elrettenteni az eszperantó tanulásától, sőt, ellenkezőleg. Talán kezdetnek éppen ezt a nyelvet kellene mindenkinek megtanulni!”

***** ****

VI. NIELS EGE

*„Egy nemzetek feletti nyelv azzal a hátránnyal startol
hogy – nemzetek felett áll. Minden ország arra törekszik,
hogy saját magát – és nyelvét – érvényesítse.
Kár, mert az eszperantó nagy lépést tett előre:
a főnév- és igeragozás egyszerűsítésében az angolnál is továbbment.”*

Koppenhága, 15 nyelv: dán, norvég, svéd, angol, német, latin, francia, ógörög, szanszkrit, orosz, gót, örmény, óbolgár, japán... 6 nyelvből fordít, 15-ből tolmácsol

EGE – aki csak az eszperantóról nyilatkozott – az eszperantót „*nemzetek feletti*”-nek minősíti, de ezt mint hátránnyként említi – valószínűleg azért, mert úgy érthette, hogy a „*nemzetek közötti nyelvi előjogért való versengésben*”. Az eszperantisták is sokszor hangoztatják, hogy mögöttük sajnos nincs nemzeti és gazdasági hatalom és mecénás, ami és aki „természetesen” támogatná. Érdekes, hogy a sokat hangoztatott „semlegesség” itt erős hátrányt jelent; sőt – a „természetes nyelveknek” vannak „természetes támogatóik”, a „mesterséges nyelveknek” nincsenek, pontosabban azok is „mesterségesek”: az eszperantó mögött csak maga az Eszperantó Mozgalom áll, amelynek összetartása, gyarapítása érdekében a vezetők és a tagok már-már **olyan eszközöket(1) vetnek be, mint a vallási (vagy egyéb) célból összehozott szekták**, melyeknek alaptevékenysége egyfajta önfenntartási és gyarapodási kényszer hatása alatt tevékenykednek anélkül, hogy a hangoztatott célokat elérnék, és az ígéreteket beváltanák. Csupán csak egy „mesterségesen generált” tematika köré való közösségi lehetőséget jelentenek, amelyek(nek) általában folyamatosan „létbizonytalanság” magyarázó, és „létértelem” igazoló kényszeresség állapotában vannak, és kifelé erősen propagálják az összetartás alapját képező eszmék értelmét és hasznosságát. Ebben sokat segít, ha van egy közös ellenségkép, vagy „Ígéret Földje” képzet, stb.. Mindezek jól azonosíthatók az Eszperantó Mozgalom működésében és a tagok érvelési rendszerében is. *(Történetesen azért kellett ezt észrevételeznem, mert nem tudtam mindezt nem észrevenni, sőt, az egész Eszperantó Mozgalom felé elsősorban emiatt terelődött a figyelmem – a szekták témájában korábban publikáltam is, így jól ismerem a jellemzőiket és működésmódjaikat. (2))*

A „*nemzetek felettség*” **EGE**-nél valószínűleg arra is utal, hogy „*nem köthető egyetlen nemzethez sem*” – ez azonban az eszperantó esetében eléggé érdekesen értelmezhető, mivel a szókincse javarészt a posteriori, újlatin nyelvekben gyakran előforduló lexikából áll /főleg újlatin: spanyol, francia, olasz, román; germán: angol, német; és szláv: lengyel, orosz/, (ezt bármely **eszperantó lexika etimológiát bemutató szójegyzék** megmutatja(3); és a nyelvtani elemei is újlatin nyelvek ilyen elemeiből áll (kivéve talán az **a priori tabellaszavakat**, bár azok inkább a lexikához tartoznak). Ebből a szempontból azonban azoknak a nemzeti nyelveknek kedvez, amelyek tetemes latin-eredetű lexikával és a szerkezetéhez jól illeszkedő nyelvtannal rendelkeznek – paradox módon az eszperantó beható ismerete elsősorban az angol nyelv tanulását segítené elő mind lexikálisan, mind nyelvtani téren!

Amikor EGE azt írja, hogy „*Minden ország arra törekszik, hogy saját magát – és nyelvét – érvényesítse*”, akkor ezzel természetesen az Európában mindig is dúló nemzeti ellentétekre is utal, no meg a lingvicizmusra, ami egyszerű módja az antropológiailag eléggé kevert, nem jól elkülöníthető típusokba sorolható nemzetek tagjainak olyan megkülönböztetésére, ami

pusztán azon az alapon különböztet meg hátrányosan, hogy a megkülönböztetett más nyelvet használ.

A lingvicizmus(4) azonban egyrészt lustaságból is ered.

Továbbá – **EGE** gyakorlati szempontra is hivatkozik az eszperantó főnév- és igeragozás esetében. Érdekes ezt közelebbről megvizsgálni.

Az angol igék egyik alakja a

főnévi igenév, amit általában „**to + 1. alak**” formában szoktak emlegetni, ez azonban csupán egyetlen összetett alak, mivel az angolban – használat szempontjából – legalább 8-ról beszélhetünk(5), amiből 6-ot gyakran használnak. Ez azonban nem jelent morfológiailag „igealakot”, mivel itt az ige nem „vált alakot”. Szó lehet még továbbá az **egyszerű jelen idő** (Simple Present Tense) egyes szám 3. személyű, állító, „**-(e)s**” **végződésű alak**járól (amivel kapcsolatban meg kell azt is jegyezni, hogy az angolok igen kedvelik a nyelvtani funkcióban alkalmazott „**-s**” végződést, és ennek helyesírási és kiejtési szabályai a főnév „**-(e)s**” végződésű alakjai esetében megegyeznek); **a múlt idő szabályos „-ed”** végződéses és **rendhagyó** alakjairól; és a szabályosan ugyancsak „**-ed**” végződésű múlt idejű, melléknévi igenevéről és ennek rendhagyó alakjairól; és az „**-ing**” végződéses alakokról.

Morfológiailag tehát **az angol igéknek általában 5 alakja lehet**, maximálisan 8 (ez egyedül a létige esetében van így = „**be**” esetében = **be, am, is, are, was, were, been, being**), és bizonyos igék esetében (pl. a **put**, vagy **cost**, stb.) csupán 3 (pl. **put, puts, putting; cost, costs, costing**, stb.).

Az eszperantóban a következő alakok lehetségesek(6):

jelen idő **-as**,

múlt idő **-is**,

jövő idő **-os**,

feltételes mód **-us**,

felszólító mód **-u**,

főnévi igenév **-i** végződésű;

melléknévi és határozói igenevek cselekvő jelen ideje **-ant-**,

múlt ideje **-int-**,

jövő ideje **-ont-**;

szenvető jelen ideje **-at-**,

múlt ideje **-it-**,

jövő ideje **-ot-** utóképzőt kap.

Pl. Az **ami** (szeretni) ragozása:

Ami, amas, amis, amos, amus, amu, amanta, aminta, amonta, amata, amita, amota.

Vagyis **az angol igék esetében minimum 3, általában 5, maximális (1 esetben!) 8 alakja lehet** – **az eszperantóban azonban MINDEN IGE ESETÉBEN 12 alakja lehet, vagyis kétszer annyi, mint az angolban.**

Ebből a szempontból **az eszperantó igeragozás nem egyszerűbb, mint az angol!**

A **FŐNÉVRAGOZÁS** szempontjából természetesen igen praktikusnak tűnhet az eszperantó egyetlen szófajjelző „**-o**” végződése, szemben a kb. 2 és fél tucat angol főnévképző végződéshez képest, amiket a nyelvtani irodalmak általában be szoktak mutatni – azonban az angolban ezek többsége olyan, amik megfelelnek az eszperantóban a szóalkotó képző rendszer elemeinek.

Néhány példa:

<u>Eszperantó</u>	<u>Angol</u>	<u>Jelentés</u>
-et	-let	<i>kicsinyítő képző</i>
-ism	-ism	<i>-izmus</i>
-ig	-ize, -ise	<i>igeképző</i>
-ist	-ist	<i>„végrehajtó”, tevékenységet végző, szakmát végző személy</i>

Stb.

Tulajdonképpen nem egyértelmű, hogy a szófajjelző végződés „nagyobb hasznát” és egyszerűbb formát jelent-e az érthetőség szempontjából, mint az angolnak az a tulajdonsága, hogy a szórendtől függően gyakran a főnevek igeiként használatosak (szófaji átcsapás); továbbá a szófaj állandó jelzése a végzősében nem biztos, hogy előnyére válik a nyelvnek – különösen abban az esetben, hogy az utolsó előtti szótagra esik a hangsúly, így a végmagánhangzó hangsúlytalanná válik, vagyis színtelenebbé. Ebből a szempontból különösen az igeragok válnak problematikusá: az **-as**, **-os**, **-us**, ragok, mivel mind mély hangrendűek könnyen összekeverhetővé, kevésbé érthetőkké válhatnak.

A főnevekre visszatérve – ha azt vesszük, hogy a szóképzési rendszer valójában a lexikális ismeretek körébe tartozik, akkor párhuzamba állítható az eszperantó fogalmi-képző rendszer és az, ahogyan pl. a **B.A.S.I.C. English**-ben (7) képezik a fogalmakat – kérdés, hogy mi azonosítható hamarabb, pl. az **„-uj”** eszperantó képző a főnévhez ragként kötve /= – tok, tartó-képző: pl. *salo* – *salujo* (só – sótartó); önállóan: *ujo* (tartó, tok)/, vagy pl. a **„holder”** /= tartó, pl. *salt holder* = sótartó/ főnév a főnév után?

LOMB véleménye szerint (8) a szintetikus nyelvek fokozatosan közelítenek az analitikus jellegűek felé – így elképzelhető, hogy a fogalomképzők mellett a szóösszetétel egyenrangú vetélytársaként léphet fel – vagyis az eszperantó egyéb egyszerűségei mellett éppen a fogalmi szóalkotó rendszere az, ami az angol mellett „nehézkessé” teszi.

Röviden tehát azt lehet mondani **EGE** kontrasztív észrevételére, hogy *az eszperantó az angolhoz képest, az ige- és főnévragozás tekintetében inkább csak MÁS, mint egyértelműen egyszerűbb.*

*** **

VII. KADA LAJOS



Róma, Vatikán, 9 nyelv: magyar, német, olasz, latin, angol, francia, spanyol, görög, héber

A kérdésnek, miszerint „*Van-e a latinnak jelene; lesz-e az eszperantónak jövője?*”, csak első részére ad választ.

Saját bevallása szerint „*nem ragadnak rá a nyelvek*” és nagy energia befektetéssel tanulja őket, de ő abban a szerencsés helyzetben volt, hogy „*az élő nyelveket mind élő környezetben sajátította el*”.

Ő maga is híve annak a – mára bizonyítottan téves – elképzelésnek, hogy „*a klasszikus idióma kiválóan alkalmas arra, hogy megtanítsa a logikus gondolkodásra*”, de abban igaza van, hogy „*kulcsot kínál egész sereg nemzeti nyelv megtanulásához*”.

Felmerülhet a kérdés, hogy vajon miért nem nyilatkozott az eszperantóval kapcsolatban? Következésképpen amiatt talán, mert nem ismeri, így nem nyilatkozik róla? Vagy, mert a nemzetközi nyelviség nála egyértelműen a latinhoz kötődik? Vagy a következők miatt, amit a latinról is mond: „*a latin, mint minden más nagy múltú nyelv, formákban, változatokban igen gazdag. Nem vagyok biztos benne, hogy aki, mondjuk, Szent Ágostont latinul olvasni tudja, az Horatius ódáit is megérti.*”

Arra utalna ezzel, hogy mindenképpen meg kell tanulni egyéb nyelveket is, és nem elég a/egy közvetítő nyelvet is ismerni – pláne annak a számára, aki nemzetközi palettán mozog, mint valószínűleg ő maga is?

*** **

VIII. JUAN ALVARO SAGNES D'ABADIE

*„Orvos, biológus, teológus tanulmányait megkönnyíti a latin ismerete, de az átlagember nélkülözni tudja.
A közlés univerzális szerepét azóta nem tölti be, amióta háttértelen, „holt” nyelvvé vált.
Most az eszperantót akarják világnyelvvé fejleszteni, pedig az sohasem volt „élő” nyelv.”*

London, 7 nyelv: angol, olasz, (európai és brazil (1)) portugál, spanyol, német, francia)

„Orvos, biológus, teológus tanulmányait megkönnyíti a latin ismerete, de az átlagember nélkülözni tudja.”

D'ABADIE ezen mondatához kapcsolódik **LOMB** Kató, aki kijelentette a „... *nyelvekről jut eszembe...*” című könyvében (amihez kimerítő elemző kritikát írtam „**Lomb Katóról jut eszembe...**”(2) címmel), hogy *„egy oroszán bátorságával merem kijelenteni, hogy ellene vagyok a latin általános oktatásának. Tanulja ám mindenki, aki nyelvészi, történészi, levéltárosi, könyvtárosi, népművelői stb. pályára készül! De a többenél nem látom be a pallos súlyosságával lezuhanó érvek igazát....”* Ezután sorra is vesz 4 érvet, amit a latin mellett szólónak véltek, és meg is cáfolja őket.

Nézzük itt a **LOMB**-féle 4. érvet, ami **D'ABADIE** véleményét is alátámasztja:

*„4. számú érv /t.i. a latinoktatás mellett/: Kell a latinoktatás, mert az orvosi és jogi pálya tele van latin szavakkal. **Ellenérv:** Ahhoz, hogy a leendő orvos a „**morbus**” vagy „**terminális**” szavakat megértse, hogy az ügyvéd a „**fundus instructus**” vagy „**matrimonium**” kifejezéseket használni tudja, igazán nincs szükség a rendkívül bonyolult latin alak- és mondatban bemagolására! A nyelvész(kedő) elme örömmel kérődzik a célhatározói mellékmondatok ötféle lehetőségén a latinban. Azt azonban alig hiszem, hogy a leendő orvosnak vagy ügyvédnek okvetlenül szüksége van a gerundium és gerundivum, vagy supinum accusativusa és ablativusa közötti különbség pontos ismeretére!...”* Úgy gondolom, hogy jelen helyen nem is kell tovább idéznünk.

Annyit hozzátehetünk, hogy a latin és a klasszikus görög nyelv ma – és már elég régóta – csak lexikális szinten van jelen a legtöbb nyelvben, vagyis minden nyelv tartalmaz latin elemeket, és a tudomány is rendszeresen latin és görög szótövekhez nyúl, ha új fogalmakat kell alkotnia – de ebben már a latin és görög nyelvtannak semmiféle szerepe sincs.

D'ABADIE szerint *„az átlagember nélkülözni tudja”* – persze, mivel a **NEM HASZNÁLHATÓ NYELVISMERETRE** sincsen szüksége!

„Most az eszperantót akarják világnyelvvé fejleszteni”

D'ABADIE itt téved, mivel az eszperantót az eszperantisták **NEM** akarják „világnyelvvé fejleszteni” – ha így lenne/lett volna, akkor már az IDO variációt támogatnák... és támogatták volna, amikor erről döntenük kellett. Az eszperantisták talán *„legmerészebb fejlesztése”* eleddig az volt, hogy mellékjeles karaktereket a számítógépes szövegszerkesztésben, így az interneten is a mellékjel nélküli alapkarakterrel és –x, vagy –h hozzáfűzésével helyettesítették. A fejlődésnek éppen a FUNDAMENTO az egyik legnagyobb gátja – amit az eszperantisták szentírásként kezelnek, részben persze éppen Zamenhof rendelkezése alapján, részben a már a kezdetekben mereven induló eszperantista közösség alapstruktúrája miatt, amiről **Nagy E. József** így ír:

„... az eszperantó sikerét nem lehet pusztán csak nyelvi indokokkal megmagyarázni. Talán ugyanolyan fontos szerepet játszott az is, hogy Zamenhof, megértve a nyelv társadalmi jellegét, nem dolgozta ki aprólékos részletességgel a nyelvet. Lemondva szerzői jogairól, jobban mondva az eszperantista közösségre ruházva azokat, a mindennapi használatra bízta a nyelv fejlesztését. De hogy e fejlődés közben a nyelv megőrizhesse egységét, a boulogne-sur-mer-i első Eszperantó Világkongresszus 1905-ben elfogadta a **Fundamento**-t – az eszperantó megváltoztathatatlan alapját, amely Zamenhof 16 szabályból álló nyelvtanát és közel 2000 szótövet tartalmaz. Semmilyen fejlődés sem helyezhet hatályon kívül egy **Fundamento**-ba foglalt szabályt, nem változtathat meg egy szót sem.”(3)

Magának a **FUNDAMENTO**-nak számos hibáját, hiányosságát, félreértését taglalja részletesen **Justin B Rye**, a „**Learn not to speak Esperanto**” című terjedelmes írásában.(4)

Továbbá **D’ABADIE** abban is téved, hogy az eszperantóra azt mondja, hogy „*sohasem volt „élő” nyelv*”, mivel az eszperantóra sok mindent lehet mondani, csak azt nem, hogy nem élő nyelv, mivel egy szétszórtan élő „*pszeudo-kulturális*” közösség nyelve – így természetesen **ÉLŐ** nyelv. Ettől lesz egy nyelv **ÉLŐ**, nem pedig attól, hogy egy hivatal élő nyelvnek nyilvánítja!(5)

Az eszperantó azonban alapjában véve nem más, „alapanyagában” nem több, mint egy nagy halom lexika és egy kismaroknyi szabály. A „*gyors megtanulhatóságot*” tkp. csak az jelenti, hogy a valóban egy képeslapnyi szabály mellé minél több szót megtanulunk – vagyis **az „eszperantó tanulás”** alapjában véve **nem más, mint szótanulás!** Azonban – mi következik ebből? Az, hogy adott nyelv eszperantóul tanuló nyelvtanulója az anyanyelve kifejezéseit, szó szerkezeteit, stb. viszi át a leegyszerűsített mondatnúi formára. Ennek azonban igen komoly következményei lehetnek.

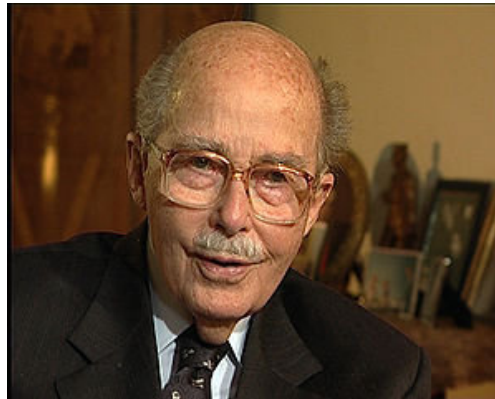
Íme egy könnyen megérthető példa:

Nézzük az igeidő egyeztetés módjait. A magyarban általában nincs, az angolban igen. Az eszperantóban nem írnak róla.

Amikor a magyar azt mondja: „**Tudtam, hogy ott VAN.**”, akkor a „**VAN**” természetesen egy múltbéli időpontra vonatkozik, a magyar mégis jelennel fejezi ki. Ebben az esetben az angol azonban így fogalmaz: „**I knew he WAS there.**”, vagyis = „**Tudtam, hogy ott VOLT.**”, vagyis a fogalmazás szintjén az angol a jelenből visszatekintve fogalmaz, míg a magyar mintegy a múltba visszamenve. Azt látjuk itt, hogy ugyanannak a jelentésnek két, egymástól merőben eltérő szemlélete van... az eszperantó azonban nem ad választ arra, hogy hogyan fogalmazzunk ilyen esetben: ez a rész hiányzik az eszperantó nyelvtanból, holott, ha a magyar eszperantista egy angol eszperantistának fogalmaz ezzel a szerkezettel egy mondatot, akkor a másik tökéletesen félre fogja érteni – holott nem tett mást, mint az anyanyelve nyelvtanai struktúráját vitte át az eszperantóra.

*** **

IX. HABSBURG OTTÓ



*„(az eszperantó) túlságos
egyszerűsége kényelemre nevel,
márpedig az átlag gyerek
az átlag felnőttél is lustább”*

München, 7 nyelv: német, magyar, francia, angol, spanyol, portugál, olasz.

Ő maga, aki még híve annak a vaskalapos elképzelésnek, hogy „*a latin gondolkodni tanít*”, és kijelenti, hogy „*az eszperantóról keveset tud és nem vonzza*”, úgy vélekedik, hogy „*kifejezetten helytelennek tartaná, hogy első nyelvként tanítanak az iskolákban.*” Ezt azzal magyarázza, hogy „*túlságos egyszerűsége kényelemre nevel, márpedig az átlag gyerek az átlag felnőttél is lustább.*”

Ez az érvelés minden bizonnyal illik az anyanyelvüket „*istenítők*re”, ám azokra is, akik nagy nehézségek árán tanulták meg az általuk egyetlen, gyakorlati haszonnal bíró és használt idegen nyelvüket, és inkább azt támogatnák nemzetközi szinten is. Például ismeretes a magyar honban is gyakran tapasztalható jelenség, hogy idegennyelvtudás és tanulás szempontjából mennyire szembeállnak néha a „*németesek*” és az „*angolosok*” ... néha pusztán azon az alapon, hogy melyiket tanulták az iskolában.

Ez gyakran áll minden további nélkül az eszperantistákra is: első nyelvként tanulva egyrészt hamar kialakul a többi, „*bonyolult és rendhagyó hülyeségekkel teli nemzeti nyelvekkel*” (szó szerinti idézet egy eszperantistától), pontosabban az azok tanulásával kapcsolatos vonakodás, másrészt pedig az eszperantó éppen a mozgalmiságával teremti meg azt, amit a „*nagy európai nyelvek*” tanulásánál nem igazán lehet tapasztalni – az angolt, vagy a németet tanulót nem fogadja be a nyelvismerete alapján egy nagy, baráti, támogató közösség, ami pusztán a nyelvtudásra alapozottan alakítja ki szimpatizánsainak körét: „*ha eszperantót tanulsz, akkor közénk tartozol!*”

*** **

X. EVA TOULOUZE



*„Ha az eszperantó engem
személyesen nem is vonz,
a legnagyobb tisztelettel viseltetem
hívei iránt, akik a kommunikáció
egy közös nevezőjének
megszületéséért harcolnak.”*

Párizs, 13 nyelv: olasz, portugál, francia, angol, spanyol, orosz, magyar, finn, cseremis, szerb-horvát, lengyel, bolgár, német

Jelen tanulmány írása idején (2007-ben) **LOMB KATÓ** mellett az egyetlen kortárs és elérhető, nemzetközileg is ismert soknyelvű hölgyről van szó; amikor **LOMB KATÓ** 1988-ban interjút készített vele, épp csak betöltötte a 30-at!

Bilingvis családban nevelkedve, és „megkapva a kezdeti lökést”, többnyire intézményesített keretek között fejlesztette nyelvtudását – ugyan statisztikailag nem értékelhető, de a többi férfi „kollégájától” eltérően ő talán egy tipikus „jó tanuló”, mint a hölgyek többsége: több türelemmel és figyelemmel viseltetnek a verbális univerzum jelenségeire, nem úgy, mint ellenkező neműek, akiknél ambíció, szenvedélyes játékoság vezet a nyelvek odaadó szeretetéhez. (Nem kutattam ugyan részletesen, de olybá’ tűnik, hogy a nyelvészet terén is megoszlanak a szerepek aszerint, hogy melyik nem mely készségterületen tud hatékonyabban dolgozni.)

TOULOUZE diplomáját a párizsi Politikai Tudományok Intézetének Nemzetközi Kapcsolatok Tagozatán szerezte. Egyetemi hallgatóként már a Kommunista Egyetemi Hallgatók Uniójának tagja, majd vezetője. 1988-ban a Francia Kommunista Párt Dokumentációs Központjában foglalkozik a szocialista országokkal, Távol-Kelettel és Ázsiával; és a Jean-Luc Moreau vezette Francia-Magyar Műfordító Műhelynek aktív tagja.

A bilingvis gyerekkorból kiindulva a kis **EVA** „kötelességtudatból elköteleződhetett” a nyelvek tanulása és gyakorlása mellett („Ezt tudom, érdemes ezzel foglalkoznom!”), ami lehet hogy elsősorban a kétnyelvű családi hagyományból, és az ebből következő külső megerősítésekből táplálkozhatott – akárhogyan is van, 30 éves korra elképesztő az a szellemi teljesítmény, amit felmutat!

Mit vonhatunk le ebből tanulságképpen? Azt, hogy a hölgyek a hagyományos intézményesített keretek között is minden további nélkül elérhetik, amit természetüknél fogva el is érnek,

ha megfelelő „indítást” – amit nem feltétlenül bilingvis gyermekkori környezetként kell érteni, hanem az emberi kapcsolatokra azonnal átvihető gyakorlati tudásként, amiben természetesen a nők sokkal jobbak, így kommunikációs készségeiket szívesebben és hatékonyabban tudják kamatoztatni.

A latinra és eszperantóra vonatkozólag a következőket említi:

Kiemeli, hogy szerint az *olasz vagy portugál szülők Franciaországban nevelkedett gyermekei* számára hasznosnak véli a latint, mert szerint, ha 10-11 évesen ismerkednek meg vele, akkor a többit könnyebben tanulják meg. De azt is hangsúlyozza, hogy az *oroszt* pl. ugyanolyan hasznosnak tartja ebből a szempontból.

Soknyelvűsége ellenére számomra némiképp megdöbbenő, amit mond: gyakorlatilag saját nyelvi pályafutásának kezdeti állapotát írja le: anyja olasz, apja portugál, ő maga óvodába a franciaországi Poitiers-be jár, majd középiskolába Lisszabon egy francia líceumába jár, ahol angolt és németet tanul. 11 évesen „játékból” kezd el oroszral foglalkozni.

Felmerülhet a gyanú, hogy valóban „szimpla, lelkiismeretes jó tanuló”, aki merőben a gyakorlat és az emberi kapcsolatok felől közelíti meg az idegen nyelvek ismeretének fontosságát – nyelvismereti pályafutása úgy tűnik erre „korlátozódik” (azzal a megjegyzéssel, hogy nagyon is kíváncsi lenne, ha ezt a fajta nyelvismereti karaktert tanítani lehetne!).

Az eszperantóra rátérve a következőket említi:

„Az eszperantó? Ha valamilyen közvetítőnyelvről van szó, az embernek először az angol jut az eszébe. De melyik angol? Mint nemzetközi konferenciák állandó résztvevője, merem állítani, hogy annak az idiómának, amin a különböző nemzetek küldöttei egymással érintkeznek, nagyon kevés köze van Shakespeare nyelvéhez, vagy akár ahhoz az angolhoz, amit a britek egymás között beszélnek.

Ha az eszperantó engem személyesen nem is vonz, a legnagyobb tisztelettel viseltetem hívei iránt, akik a kommunikáció egy közös nevezőjének megszületéséért harcolnak. E humanista törekvésnek politikai jelentőségét ékesszólóan bizonyítja a három legutóbbi Budapesten, Vancouverban, illetve Pekingben tartott világkongresszus.”

„Az eszperantó? Ha valamilyen közvetítőnyelvről van szó, az embernek először az angol jut az eszébe. De melyik angol?”

Amikor az eszperantó – **SUGÁR** által már az előzőekben említett – egyik kritikájaként azt hozzák fel, hogy „keverékn nyelv”, akkor rendszerint ezzel is kényelmesen visszavághatnak az eszperantisták. Most csak röviden erről annyit, hogy a „különböző angolságokban” a különbségek elsősorban kiejtésben és lexikában vannak a nagyszámú beszélő és az igen változatos kulturális hátterek különbözősége miatt, míg szerkezetileg (nyelvtanilag) egységes képet mutatnak. Visszaulva azonban **SUGÁR** saját ellenvetésére, miszerint „nincs tiszta nyelv a világon”, így ez sem ellenvetésként, sem ellenpontként nem állja meg a helyét sem az eszperantó, sem más nyelvek mellett vagy ellen.

„Mint nemzetközi konferenciák állandó résztvevője, merem állítani, hogy annak az idiómának, amin a különböző nemzetek küldöttei egymással érintkeznek, nagyon kevés köze van Shakespeare nyelvéhez, vagy akár ahhoz az angolhoz, amit a britek egymás között beszélnek.”

Itt nekem úgy tűnik, hogy a rétegnyelvek és a nyelvváltozatok között nagyobb különbséget tesz, mint ami az érthetőséghez képes létezik. Mintha szakadéknyi különbséget tenne az irodalmi nyelv és a köznyelv, továbbá a nem angol anyanyelvűek által megtanult és használt angolság közé. Ezt túlzásnak érzem: mintha azt mondaná, hogy ezeknek semmi közük sincs

egymáshoz, és ha valaki csak az egyiket beszéli, az nem érti meg a másik kettőt. Ha ez azonban így lenne, nem lehetne nemzetközi konferenciákat tartani ezen a nyelven.

Mivel azonban itt az eszperantóhoz kapcsolódóan kerül a többféle angolság szóba, meg kell említenünk, hogy míg a nagyon különböző beszélők angolsága eltérőnek is hathat, mégis vannak erőteljes egységesítő elemei: az azonos kollokációs bázis, és pl. a határozó szerkezetek egységessége. Ezzel szemben az eszperantóban elsősorban a bázis-szókincs alakíthatóságát és a pragmatikusan leegyszerűsített nyelvtant emelik ki folyton, ámde megfelelnek róla, hogy a határozós szerkezeteket és a kollokációs jellemzőket mindenki a maga nyelvéből viszi át erre, így itt egységességről nem lehet beszélni – egy nemzetközi palettán pedig ez a résztvevő nemzetek számához képest egyenes arányban növekszik a félreértések lehetősége... és akkor még nem beszéltünk a metaforikus lehetőségek félreértéséről. Ha tehát nincs egységes határozói kifejezés-kincs, kollokációs bázis és a metaforikus lehetőségek valamennyire átlátható köre, akkor egy nemzetközi, pusztán szókincsre és nyelvtanra alapozó mesterséges nyelv melegegya a félreértéseknek.

Hogyan lehet ezt elkerülni?

Néhány lehetséges mód:

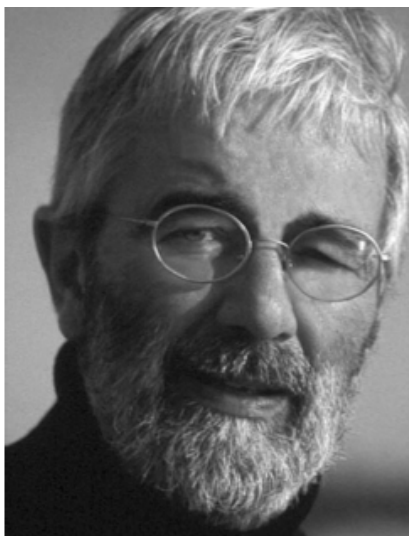
1. a kommunikáció magáról a kommunikációról kell, hogy szóljon, pl. „Mi ezt így fejezzük ki; ti ezt hogyan fejezitek ki?”, vagy
2. magának a kommunikáció tárgyának kell nagyon egyszerűnek, mindkét fél által nagyon jól ismertnek lennie, pl. teljesen általános témák, vagy nagyon speciális szak témák; vagy esetleg
3. Maximális toleranciával minél egyszerűbben fogalmazunk, gyakran visszakérdezünk (lásd. 1. pont), és
4. a félreérthető kifejezéseket félretéve kommunikálunk, esetleg úgy téve, mintha értettük volna – nem életbevágó kommunikációs szituációban, ahol nincs tétje, nincs „information gap”(1), amit át kellene hidalni, hanem csak „kommunikálunk a kommunikációért”, ez megszokott jelenség.

„Ha az eszperantó engem személyesen nem is vonz, a legnagyobb tisztelettel viseltetem hívei iránt, akik a kommunikáció egy közös nevezőjének megszületéséért harcolnak.”

Nem tudom megállni, hogy itt ne vonjam le azt a közhelyes reakciót, ami így szól: „Igen, ez a megoldás nagyon jó és nagyon hasznos lesz – nektek!” Érdekes a véleménye: míg pályafutása azt jelzi, hogy nyelvismeretét elsősorban közösségi funkciójában alkalmazta, az eszperantó „személyesen mégsem vonzza”, ámde megemlíti, sőt kiemeli „legnagyobb tiszteletét a hívei iránt, akik a kommunikáció egy közös nevezőjének megszületéséért harcolnak” – itt is, és a következő („E humanista törekvésnek politikai jelentőségét ékesszólóan bizonyítja a három legutóbbi Budapesten, Vancouverban, illetőleg Pekingben tartott világkongresszus”) mondatában is elsősorban a mozgalmiságát méltatja. Talán rosszindulatú feltételezés, hogy ezen véleményében elsősorban az dominálhat, hogy ha egy mesterséges nyelv használata mozgalommá növi ki magát, akkor méltányolandó az erőfeszítése; és teszi ezt úgy, hogy az élete nagy részében a nyelv mint a másokkal való kommunikáció eszköz lehetett jelen, olyan módon, hogy valószínűleg azért tanult meg több nyelvet, hogy több emberrel tudjon kommunikálni. Ezen a ponton úgy érzem véleménye következtelen, és inkább hajlok arra a feltételezésre, hogy a „humanista törekvést” tisztelettel elsősorban, elfogadva a róla terjesztett idealista elképzeléseket és képzeteket, míg tartalma „nem vonzza személyesen”.

*** **

XI. JACQUES BERG



*„Az angol főszerepét ma nem lehet tagadni.
És ha mindenáron „köznyelvet” akarunk,
miért ne lehetne a csodálatosan hajlékony
és főleg rövid angol?
Az eszperantót álomnak
– szép álomnak – tartom.”*

Cadenet, 11 nyelv: latin, francia, angol, dán, német, orosz, olasz, spanyol, okcitán... és még mások

„Az angol domináló szerepét ma nem lehet tagadni. És ha mindenáron „köznyelvet” akarunk, miért ne lehetne az a csodálatosan hajlékony és főleg rövid angol? Az eszperantót álomnak – szép álomnak – tartom.

A latin – vagy görög – tudása nem nélkülözhetetlen. De ne feledjük; az élő európai nyelvek ezen épültek fel! Ebből következik, hogy aki több nyelvet akar elsajátítani, annak meg kell ismerkednie a két klasszikus idiómával. Már csak azért is, mert így eljuthat egy felfedezéshez: a sok nyelv tulajdonképpen egy nyelv.

Egyébként most veszem észre, hogy a „tudott” nyelveim felsorolásánál a latint kifelejtettem. Ez is bizonyítja, hogy ismeretét mennyire természetesnek tartom. Annyira a „nyelvanya” szerepét játssza számomra, hogy meg sem kell említenem.”

Az **angol domináló szerepét** valóban nem lehet tagadni – erre az eszperantisták is állandó jelleggel felhívják a figyelmünket. A mozgalom tagjai és szervezetei azonban mindebben inkább egy kulturális-imperialista összeesküvést látnak, semmint természetes jelenséget. Teszik ezt annak ellenére, hogy se szeri, se száma azon kifogásoknak, hogy az angol (bár szerintük bármely etnikus-) nyelvet tanulók túlnyomó többsége nem tanulja meg a nyelvet... nemcsak hogy „tökéletesen”, hanem semennyire sem – legalábbis nem használatra alkalmas szinten; de, még ha angolból (vagy, újra hangsúlyozom, az eszperantisták szerint: BÁRMELY ETNIKUS NYELVBŐL!) le is érettségizik, esetleg nyelvvizsga bizonyítványt is szerez,

használat és gyakorlat híján pár hónap alatt használhatatlanra kopik a nehezen megszerzett nyelvtudás... eddig az eszperantistákkal maradéktalanul egyet lehet érteni – AZONBAN: ha ez így van a domináló, a leginkább elterjedt, nemzetközi szinten legjobban használatos és mindenhol tanított, tanult angollal... akkor mennyire lenne ez a helyzet a ma a fennmaradásáért küzdő, majdhogynem csak hobbiként használt eszperantóval! A válasz: legalább ugyanennyire. A nem gyakorlott ismeretek elkopnak, legyenek azok bármennyire is könnyen elsajátíthatók.

Vagyis – az idegen nyelvismeret ma is csak azoknak hasznos, akik HASZNÁLNI TUDJÁK, és használniuk kell... és ugyanez lenne a helyzet az eszperantóval is.

Az angol, a nyelvvel és az eredetét (továbbá Amerikát) övező ellenkezések ellenére terjed – az emberek talán mindig is tisztában voltak vele, hogy nem egy nyelv sajátosságai okozzák az adott nyelvet beszélő eredeti nyelvi közösség sajátosságait, hanem az adott közösséggel kapcsolatos előítéletek. Az angol nyelvet (de úgy általában az etnikus nyelveket is) sok kritika éri az eszperantisták részéről – ámbátor hiába hangsúlyozzák az angol (és bármely etnikus) nyelv nehéz tanulhatóságát és az eszperantó ezekhez képest való játszi könnyedségét (amit korábban már láttuk, hogy valójában min alapszik!) – immáron majd egy évszázada! – mégsem sikerült még a népszerűség megfelelően szilárd pozícióját elérnie. Ez nem „megrovás” akar lenni, pusztán jelzése annak, hogy egy nyelv elterjedésének ezek szerint nem elégséges (és lehet, hogy nem is szükséges) feltétele az a könnyedség, amit az eszperantisták előnyként hangsúlyoznak.

Híven példázza ezt a latin – ami bonyolultsága ellenére általános közvetítőnyelvvé tudott válni – vagyis egy közvetítőnyelv esetében a bonyolultság sem feltétlenül akadály!

A lejjebb pontosan közölt táblázatban, amelyet (az idézett honlap szerint) „*a párizsi székhelyű SAT-Amikaro szervezet tett közzé*”(1) részletes összehasonlítást láthatunk az angol és eszperantó jellemzőiről (2) – a felsorolásból azonban csak azt lehet tanulságként levonni, hogy mindaz ahhoz hasonlatos, mint amikor egy kb. 10 éves gyereket egy középkorúságán túl lévő felnőttel hasonlítanak össze: a gyermek élete még tele van lehetőségekkel, hozzáfűzött REMÉNYEKKEL(!), éppen amiatt, mivel számos tapasztalatnak híján van még, tkp. bármi lehet belőle... ellentétben a 45-50 éves felnőttel, aki élete virágkorán már túl van, amit elért, elért, amit nem, nem, kialakult szokásai, stílusa, „nyavalyái”, „hisztije” vannak... és a gyermekhez képest természetesen hatalmas tapasztalata, évtizedes ismeretségi, baráti köre, szakmai, munka és élettapasztalata van... akinek korábbi „befektetései” talán éppen kezdenek megtérülni... Hova akarok mindezzel kilyukadni – oda, hogy két nyelv között ugyanúgy nem lehet értékítéleti különbséget tenni, mint két ember élete között sem, legyenek bármi eltérések is, legyen közöttük bármi nagy különbség is. Legfeljebb azt állapíthatjuk meg, hogy adott helyzetben, funkciójában éppen melyik alkalmasabb adott feladatra.

Ha értékítéletet mondunk két nyelv esetében, akkor ezzel a lingvicizmus(3) felé kövezzük az utat.

Visszatérve **BERG** kijelentésére: valóban tagadhatatlan MA az angol domináló szerepe, és az sem tagadható, hogy az eszperantó mozgalom domináló szerepet szeretne elérni a nemzetközi palettán. Amit ezután ír, miszerint „*És ha mindenáron „köznyelvet” akarunk, miért ne lehetne az a csodálatosan hajlékony és főleg rövid angol*” azzal ismét **egy leegyszerűsített szerkezetű és alaktanú protonyelv(4) mellett foglal állást**. Bár ő maga az angolt a maga, jelenlegi állapotában tartja erre a szerepre maradéktalanul alkalmasnak. (*Félreértés ne essék – jelen tanulmány írója nem szószólója az angol nyelv világnyelvvé tételének, nem is híve egy etnikus nyelv globális elterjesztésének; ebben egyetértünk, én és az eszperantisták, de az egyetértés ebben a témában itt véget is ér!*)

BERG szintén tévesen fogalmaz, amikor azt mondja: „Az *eszperantót álomnak – szép álomnak – tartom.*” Az *eszperantó* nem álom – hanem élő, létező, nemzetközi kommunikációban elismerést kivívott tényező – nem kevesebb, de nem is több. **BERG** valószínűleg azért nevezte az *eszperantót* „*szép álomnak*”, mert az *eszperantó* azon alapvető REMÉNYÉRE utalt, miszerint az *eszperantó* majd olyan pozíciót vív ki magának, amelyet a mozgalom most elképzel.

BERG a klasszikus nyelvek közé párhuzamot von, már ami a nélkülözhetőséget jelenti – jól illeszkedik ez a véleménye az angol meglévő praktikumára való támaszkodás és az *eszperantó* redundáns jellegűnek való minősítése mellé. Ott azonban szintén beleszalad egy komoly ellentmondásba, azzal, hogy a több nyelvet megtanulni igyekvőknek a számára szükség-szerűen elsajátítandónak ítéli a kettőt, majd a bekezdés végére mégis ezt írja: „*a sok nyelv tkp. egy nyelv*” – rendben... de melyik? Mivel a latint és a görögöt egyaránt szükségszerűnek tartja a több nyelvismeret felé vezető úton.

Azután, az utolsó bekezdésben mégis a latint tekinti a többnyelvűség mintegy természetes kellékének. A legutolsó megjegyzésével aláhúzza azt a nyelvi hagyománytiszteletet, amit a latint tanulók szoktak említeni a latin tanulásának hasznáról a többi újlatin nyelv elsajátításában – természetesen a latin minden tiszteletet megérdemel az európai kultúrában... de az, hogy egy több újlatin nyelvet ismerő felismeri a lexikális és nyelvtani hasonlóságokat, az gyakorlatilag nem érdemel több figyelmet és tiszteletet, mint magának a latin nyelvnek tulajdonított kulturális tisztelet – HA valóban ennyire összefogná az európai nyelveket, akkor ma nem emlegetnének „nyelvi problémát” az Európai Unióban, és az *eszperantisták* sem hangoztatnák azt, hogy igazságtalan előnyt jelent az Unión belől, ha az egyik tagállam nyelve lenne a hivatalos nyelv.

Sőt – az egyazon nyelven belől sem lennének olyan kihangsúlyozott változatok, amik néha társadalmi előítéletek kialakulásához és ez alapján való megkülönböztetésekhez (lingvicizmus!) is alapot adhatnak.

A latintanulás és a többi klasszikus „nyelvanya” tanulása nem segít abban, hogy ezáltal...

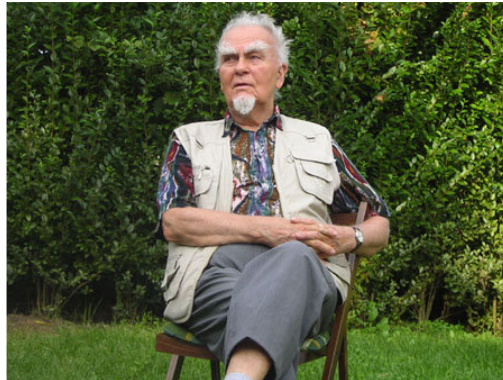
1. *a nyelvtanulási képességünk mellett fejlődjön – általánosan is – az intelligenciánk (hacsak a nyelvtanuláshoz használt szöveg tartalmi része nincs ilyen hatással!); vagy hogy...*

2. *lényegesen megkönnyítse a klasszikus nyelvekből kialakult önálló nemzeti nyelven megtanulását, vagy azok tanulás nélküli megértését.*

A „latin, mint nyelvanya” ismerete pl. az angolban talán annyit segít, mint a fizikában a matematika ismerete – az azonban, hogy a matematika szinte minden tudomány műveléséhez szükséges valamilyen szinten, nem jelenti azt, hogy a matematikusoknak könnyebben menne a fizika és a kémia, vagy pedig hogy a matematika feltétlenül szükséges pl. a biológiai ismereteke elsajátításában.

*** **

XII. DIENES GEDEON



„Az eszperantóért a minimálisra csökkentett nyelvtana és a maximálisra fokozott szóképzési módzatai miatt lelkesedem. Csak az a kár, hogy nincs mire használnom.”

Budapest, 12 nyelv: német, francia, magyar, spanyol, olasz, orosz, svéd, finn, norvég, dán, arab, japán

„Nem vagyok híve a latin oktatásának. Az eredmény, amit a diákok nyolcévi tanulás után általában elértek, nem állt arányban a befektetett idővel és energiával.

Azt szokták mondani, hogy a latin grammatika élesíti az elmét. Ugyanezt persze a matematikával kapcsolatban is sokszor hangoztatják. Nos, az orosz nyelv legalább annyira élesíti.

Az ún. újlatin nyelvek elsajátítását a latin megkönnyíti, de a bonyolult főnévragozásnak már ott sem vesszük hasznát. Az igeidők egyeztetését – az angol nyelvvizsgák mumusát – se könnyíti meg a latin consecutio temporum ismerete. A helyes spanyol formák megtalálását igen... de érdemes ezért éveken át szerepeltetni a tantervekben?

Az eszperantóért a minimálisra csökkentett nyelvtana és a maximálisra fokozott szóképzési módzatai miatt lelkesedem. Csak az a kár, hogy nincs mire használnom.”

„Nem vagyok híve a latin oktatásának. Az eredmény, amit a diákok nyolcévi tanulás után általában elértek, nem állt arányban a befektetett idővel és energiával.”

Tegyük fel a kérdést: **MIÉRT?** Közelebb kerülünk a válaszhoz, ha úgy tesszük fel, hogy „**MA** miért nem éri meg latint tanulni?” Mikor érte meg a latintanulás a befektetett energiát? Természetesen akkor, amikor a latin hivatalos nyelv volt, vagyis a hétköznapi életben használatos volt. Vagyis, röviden: még a latin ÉLŐ NYELV korában volt értelme, biztos haszna a tanulásának.

Amikor még általánosan elterjedt és használatban lévő nyelv volt, addig igen hasznos volt az ismerete, és megérte a tanulásába befektetett energiát... persze akkor is csak ott, ahol használták. Mint ahogyan az egykori magyarországi erős orosz befolyás ellenére, az oroszot semmire sem használó diákok számára sem jelentett semmiféle hasznat az ismerete, az egykoron méltán a „világnyelv” címre pályázó orosz tanulása többnyire semmiféle eredménnyel nem járt – és ez így volt normális!

„Azt szokták mondani, hogy a latin grammatika élesíti az elmét. Ugyanezt persze a matematikával kapcsolatban is sokszor hangoztatják. Nos, az orosz nyelv legalább annyira élesíti.”

Ha az orosz legalább a latinnal egyenlőképpen élesíti az elmét, akkor lehet, hogy az orosz is csak annyira jó az elmeélesítésre, mint a latin – mivel a latinról ezt korábban már részletesen mások(1), és én magam is leírtam, így azt vonhatjuk le, hogy az orosz sem jó az általános értelmesség csiszolására, vagy legfeljebb csak ugyanannyira jó, mint a latin, vagy a matematika... ergo: nincs kitüntetett tantárgy!

„Az ún. újlatin nyelvek elsajátítását a latin megkönnyíti (...)”

Érdekes, hogy a latin ismeretét, mint az újlatin nyelvek tanulásához való segítséget szokták említeni, mivel sok nyelvtani eleme elszórtan jelenik meg az újlatin nyelvekben – egyikben több, másokban kevesebb, akárcsak a lexikális elemei. Vagyis – vannak közös pontok, de a nyelvek „modernizálódása” folyamán (amin itt nem *fejlődésként*, hanem az egyre szélesebb körben elterjedt, elsősorban nyomtatott formájú közvetítőanyagokon való megjelenését kell érteni – vagyis nem a nyelvek modernizálódtak, hanem a társadalom, amely azt használta) ezek egyrészt differenciálódtak, másrészt elhagytak elemeket és formákat, kialakítva ezzel az újlatin nyelvek sajátosságait. Aki a latinra alapozza tehát a többi újlatin nyelv megtanulásához való képességek növekedését, az ahhoz hasonlatos, aki egy olyan rendszert sajátított el valakivel, amely rendszernek vannak elemei a többi rendszerben, de van számos saját eleme, ami már egyikben sincs, tehát azt feleslegesen kell belőle megtanulnia.

„(...) a bonyolult [latin] főnévragozásnak már ott sem vesszük hasznát. Az igeidők egyeztetését – az angol nyelvvizsgák mumusát – se könnyíti meg a latin *consecutio temporum* ismerete.”

Az **eszperantistáknak** a fentiek valahogy elkerülik a figyelmét – a meglehetősen szűkre szabott nyelvtani rendszer semmiféle segítséget nem ad sok újlatin nyelv szintaktikai rendszerének megértéséhez, pl. a latin **perfectum** (=befejezett) alakok újlatin nyelvekben való formáihoz, de említhetném az igeidő egyeztetéseket is, vagy az egyéb, már mondatannal és stilisztikával összefüggő, magasabb szintű és igényességű nyelvhasználatban előforduló szerkezeteket is. Ezen a téren az eszperantó messze alulteljesít azon, amit valaki bármely újlatin nyelv megtanulásával nyerhet – az, hogy a lexikája nemzetközi alapokon nyugszik „nem mentség”, éppen amiatt, mert ehhez is elegendő egy elterjedtebb újlatin nyelvet megtanulni (ezzel kapcsolatban lásd. a korábbi kiadású EU-speranto c. tanulmányban az eszperantó lexika etimológiai és statisztikai elemzését)(2).

A következtetés tehát csakis az lehet, hogy az eszperantó kb. annyira segíti ma az idegen nyelvek tanulását, mint a latin mai tanulása – míg azonban a latin hozzájárulhat a nyelvtan valamilyen általános szintű megérettetéséhez (ami – hangsúlyozom – megint csak sokkalta egyszerűbb egy mai élő nyelvvel való foglalkozás keretében) és a lexikális ismeretek fejlődéséhez, addig az eszperantó nem ad ennél többet, csak éppen egyszerűbb formában, de még emellett is túl sok egyedi sajátossága van, amit szintén feleslegesen kell a tanulónak megtanulnia. Ez ellene vall az eszperantisták azon törekvésének, hogy az eszperantó lehet a „dobbantó az idegen nyelvek tanulásához” – mint korábban idéztem a latin tanulási képességeket fejlesztő hatásával kapcsolatos írásomban, itt ugyanaz az eszperantóval kapcsolatban is elmondható: *az eszperantó tanulás remekül fejleszti az eszperantó tudást, de az egyéb ismeretekkel kapcsolatos tanulási képességeket csak annyiban növeli, mint mindenféle, vagyis bármilyen tanulás, legyen az matematika, biológia, vagy éppen egy másik idegen nyelv.*

*** **

XIII. PHILIP KING

„Az eszperantó?
Érdekes hobbi,
sajnos nem több.”

Birmingham, 11 nyelv: angol, orosz, görög, spanyol, francia, olasz, portugál, német holland, welsh, arab

Az általános nyelvészeti doktor. Soknyelvűsége ellenére általában megkérdőjelezi a soknyelvűség lehetőségét, és mint mondja: „Csak fokozatok léteznek. Énnálam pl. az arab képviseli a létra legalsó fokát, mert abból nem ismerek mást, mint a különböző üdvözlési formákat. Anyanyelvem persze a létra tetején áll, de ha – mondjuk – a balett oktatásról kellene beszélnem, még angolból is megbuknék.”

Itt a szerény nyelvészdoktor összerosott két fogalmat: a *nyelvismeretet*, és egy adott nyelven kifejezhető *tárgyismeretet*. A tárgyismeret fogalma messzemenőn több dolgot foglal magában, tkp. mindent, amit tudni lehet, azokat az ismereteket, amiket az ember kifejezni képes; míg a nyelvismeret „csak” az ismeretek kifejezési képességét jelenti, ami független lehet az illető tárgyismeretétől.

Jogos azonban a felvetése, hiszen a pletykák szerint a magyarországi, egykori „rigó utcai nyelvvizsgák” egyik szelekciós módszere a nyelvismeret átkonvertálása a tárgyismeretre, ha valakinek a nyelvismerete elég magas volt ahhoz, hogy átmenjen, a nyelvvizsgaközpontnak azonban az volt az érdeke, hogy a tárgyismereti alapon való szelekcióval biztosítsa a folyamatosan kellő számú vizsgázót.

Elmondása szerint irigylí a magyarokat és a más, „nem exportálható” nyelven beszélőket, mert kénytelenek komolyan venni a nyelvtanulást.(1) Nem úgy, mint a honfitársai, akiket lustává és elbizakodottá tett anyanyelvük lingua francává, köznyelvvé válása.

Általános nyelvész doktorként érthető a nyelvtanulás iránti lelkesedése, ám a magyar anyanyelvű nyelvtanulók tömegei nagyon is megszenvedik azt, hogy annak ellenére, hogy a nyelv tulajdonképpen egy zseniálisan emberi eszköz, itt az idegen nyelveket a jelenkori emberemlékezet óta nem eszközként, hanem célként oktatják, tesztelik és vizsgáztatják – és így a célnyelvi pontosságot és helyességet szentként kezelik. Sajnos ezzel az ellentmondással sem a tanulók, sem a tanáraik, sem a tanárokat oktató felkészítők nincsenek tisztában.

Hogy szemléltessem ezt az állapotot, kénytelen vagyok és már korábban is említett, látszólag teljesen témaidegen analógiával élni. Az „EU-speranto???” c. tanulmánykötetemben(2) az anyanyelv, az eszperantó, és egy idegen nyelv tanulását vettem össze egy kétkerekű, egy háromkerekű és egy egykerekű „kerékpár” használatának megtanulásával(3). Mint látni fogjuk, maga a nyelvtanulás folyamata és a nyelvtudás szintjei remekül hozhatók analógias kapcsolatba.

A kerékpározásnak is vannak elvárható minimumszintjei, akárcsak annak, hogy valakivel kapcsolatban kijelentsük, hogy minimális szinten „tud”, pontosabban „használni tud” egy nyelvet. Nézzük meg ezt a minimálisan elvárható szintet előbb a kerékpározással kapcsolatban!

A kerékpár közlekedési eszköz. A segítségével energiatakarékosabban, könnyebben, gyorsabban érhetjük el az úticélunkat, mint gyalogosan. A kerékpározáshoz eszközre van szükség – nem a kerékpáros állítja elő; az esetek több, mint 99.999%-ában készen kapja, amin azonban a használat során tetszőlegesen változtathat, természetesen olyan módon, hogy a

funkciójának még megfelelően. Elképesztően sokféle kerékpár van, de az eredeti alapfunkciója mindegyiknek ugyanaz volt, és a túlnyomó többségükben ezt képesek is teljesíteni. Vannak olyanok, akik látványos dolgokra képesek a kerékpárjukkal, amit nyilvánosan bemutatva másokat szórakoztatni képesek; míg mások speciális célokra alakított kerékpárokkal nagy teljesítményekre képesek. Vannak alapvetően hétköznapi használatra készült kerékpárok, és vannak, amiket csak speciális alkalmakkor vesznek elő, amiknek a használatát azonban korábban meg kellett tanulniuk, be kellett gyakorolniuk. Ha az ember valamilyen speciális teljesítményt szeretne elérni, akkor szigorú rendszerességgel kell használnia az adott célra alkalmas kerékpárját. Egy-egy új, korábban nem használt kerékpártípus használatát külön meg kell tanulni – hiába tud valaki kétkerekű kerékpárral hagyományos módon közlekedni, az egykerekűt, a fekvőkerékpárt, a tandemet, a pályakerékpárt, a triciklit, stb. így is időbe telik megtanulnia, és mindez csak hosszabb gyakorlással válik készséggé. A kerékpárt vagy rendszeresen karban kell tartani, hogy használható maradjon, vagy kiegészíteni, bizonyos alkatrészeket lecserélni lehet; a kopott alkatrészeket ki kell cserélni. Amikor valaki kerékpárt vásárol, akkor a saját testalkatához kell igazítani, amihez sokféle beállítási lehetőség van – ha valaki nem változtat az új kerékpárja beállításain, sokszor ugyan képes alkalmazkodni a meglévő beállításokhoz, de mivel az nem személyre szabott, így nem lesz képes sem a tőle telhető legoptimálisabb teljesítménnyel és hatásfokkal használni, és persze kényelmesnek sem fogja érezni. Sokan nem szeretnek kerékpározni, vagy azért, mert lusták, vagy azért mert kényelmetlennek és lassúnak tartják, vagy mert ügyetlennek érzik magukat a kerékpáron, vagy valamilyen (állandó vagy ideiglenes) fogyatékoságuk miatt nem is képesek kerékpározni (túlsúly, egyensúlyérzék alacsony foka, végtaghiány, törött végtag, látásproblémák, betegség, stb.). Stb. Az olvasó elnézését kérem a kissé hosszúra nyúlt analógia bevezetés miatt, de mindenképpen szerettem volna érzékeltetni a szoros párhuzamot.

Vetítsük le mindezt a nyelvismeretre.

A nyelv kommunikációs eszköz. A segítségével energiatakarékosabban, könnyebben, gyorsabban érhetjük el a közlési célunkat, mint pl. mutogatva. A szóbeli kommunikációhoz eszközre van szükség – nem a beszélő állítja elő; az esetek több, mint 99.999%-ában készen kapja, amin azonban a használat során tetszőlegesen változtathat, természetesen olyan módon, hogy a funkciójának még megfelelően. Elképesztően sokféle nyelvhasználati mód és nyelv van, de az eredeti alapfunkciója mindegyiknek ugyanaz volt, és a létezésük a bizonyítékuk arra, hogy ezt képesek is teljesíteni. Vannak olyanok, akik látványos dolgokra képesek a nyelvhasználatukkal, akár szóbeli, akár írott formában, amit nyilvánosan bemutatva, vagy közreadva másokat szórakoztatni képesek; míg mások speciális módon alakított nyelvhasználatú nagy teljesítményekre képesek, pl. a szónokok nagy embertömegeket képesek rávenni arra, hogy bizonyos módon cselekedjenek, vagy megváltoztatják a körülöttünk lévő világról alkotott képünket, gondolkodásunkat. A nyelv általában alapvetően hétköznapi használatra való, de vannak speciális nyelvhasználati módok és szakmai terminológia, amiket csak speciális alkalmakkor és céllal használnak, amiknek a használatát azonban korábban meg kellett tanulniuk, be kellett gyakorolniuk. Ha az ember valamilyen speciális teljesítményt szeretne elérni, pl. idegen nyelvet szeretne megtanulni, vagy egy színdarabban eljátszott szerep szövegét akarja megtanulni, esetleg egy új ismeretet akar szöveges módon rögzíteni a memóriájában, akkor szigorú rendszerességgel kell használnia az adott célra alkalmas nyelvet. Egy-egy új, korábban nem használt (idegen)nyelv, nyelvváltozat, stílus vagy szakszókincs használatát külön meg kell tanulni – hiába tud valaki az anyanyelvének köznyelvi változatával kommunikálni és hagyományos módon információcserét eszközölni, az idegen nyelvet, a éneklést, a hangutánzást, a tolmácsolást, vagy a célzatos kommunikációt, pl. a meggyőzést, stb. így is időbe telik megtanulnia, és mindez csak hosszabb gyakorlással válik készséggé. A megtanult idegen nyelvet vagy megszerzett énekhangot, megtanult szövegeket vagy rendszeresen ismételni kell, hogy használható maradjon, vagy kiegészíteni,

bizonyos szavakat már nem használni; a kikopott kifejezéseket ki kell cserélni. Amikor valaki megtanulja akár az anyanyelvét, akár egy idegen nyelvet, akkor a saját személyiségéhez, megszokott stílusához kell igazítani, amihez sokféle „egénre szabási” módja van – ha valaki nem változtat a készen kapott nyelv használati formáján, sokszor ugyan képes alkalmazkodni a meglévő nyelvhasználatához, de mivel az nem személyre szabott, így nem lesz képes sem a tőle telhető leghatékonyabb teljesítménnyel és hatásfokkal használni, és persze kényelmesnek sem fogja érezni. Sokan nem szeretnek nyelvet tanulni vagy szövegeket memorizálni, vagy adott stílus kívánalmainak eleget tenni, vagy azért, mert lusták, vagy azért mert kényelmetlennek és lassúnak tartják, vagy mert ügyetlennek érzik magukat a használatában, vagy valamilyen (állandó vagy ideiglenes) fogyatékoságuk miatt nem is képesek „normális” nyelvhasználatra (túl magas vagy alacsony hangfekvés, gyakori rekedtség, dadogás vagy más beszédhibák, a fogazat hibái, ismerethiány, hallási problémák, stb.).

Most, hogy már túl vagyunk az analógiás párhuzam tisztázásán (egy pillanatra sem elfeledve, hogy valaminek a bizonyítására az analógia sosem a legvégső érv), lássuk, hogyan szemléltethetjük vele a korábbi állítást, miszerint a mai magyar idegen nyelv oktatásban az idegen nyelveket nem eszközként, hanem célként oktatják, tesztelik és vizsgáztatják – és így a célnyelvi pontosságot és helyességet szentként kezelik.

Tekintsük a kerékpározás minimálisan szükséges készségrendszerét annak, hogy a kerékpározó képes önállóan felszállni a kerékpárra, a kívánt úti célját egy adott településen elérni, természetesen alkalmazkodva az ott meglévő, megszokott forgalom közepette, majd megérkezvén önállóan leszállni. Természetesen ehhez kell az is, hogy előre megtervezze azt az útvonalat, amelyet kerékpárral használhat (pl. kerékpárút, vagy kerékpársáv, vagy kerékpáros közlekedést nem tiltó övezet) és amelyet követni képes (pl. nincs benne olyan emelkedő, amelyre önerejéből nem tud felkapaszkodni, vagy olyan lejtő, ahol veszélyes lenne ereszkednie), és persze nincsenek benne felesleges körök, tehát optimálisan a legrövidebben elérhető kerékpárral.

Nyelvtudás tekintetében mindez hogyan értelmezhető? Fordítsuk le az analógia alapján a fenti szöveget „nyelvhasználatra”.

Tekintsük a nyelvtudás és használat minimálisan szükséges készségrendszerét annak, hogy a beszélő képes önállóan egyszerű kommunikációs helyzetet kezdeményezni vagy abba bekapcsolódni, a kívánt közlési célját az általa ismert szókinccsel és szabályokkal, kifejezésekkel megfogalmazni és elmondani, természetesen alkalmazkodva a kommunikációs helyzetben résztvevők közbeszólásai, felvetései közepette, majd az információhiány kielégítésével azt sikeresen be tudja fejezni. Természetesen ehhez kell az is, hogy előre meg tudja fogalmazni a mondanivalóját, amelyet az adott kommunikációs partnerekkel kapcsolatban használhat (pl. kicsi gyerekekkel, nagyothallókkal, hivatalos személlyel, stb.) és amely az adott (fizikai, szociális, intellektuális) környezetben is alkalmas a kommunikálásra (pl. olyan kifejezéseket nem használ, amiket nem ismer; birtokában van a szükséges szókincsnek; adott esetben az illető tudásszintjéhez tudja igazítani a szóhasználatát, stb.), és persze nincsenek benne felesleges körök, tehát optimálisan a legrövidebben tudja kifejezni magát.

Következésképpen tehát azt mondhatjuk, hogy a mai magyar idegennyelv-oktatás javarészt még annak a minimális feltételrendszernek sem tesz eleget, ami alapesetben pl. a kerékpározás minimális készség szintjének megfelelő.

Képzeletben tegyük most a kerékpározást az idegen-nyelvoktatás helyére. Mit látunk?

Olyan tantermi foglalkozásokat, ahol a kerékpárszerelést igencsak kiterjedten oktatják – mindenféle kerékpártípus alkatrészeit ismerni kell; tudni kell, melyik milyen alapanyagból és milyen eljárással készül; meg kell tanulni a kenőanyagokat, összetételüket, használatuknak a

feltételeit; ismerni kell a különböző kerékpárversenyek szabályrendszerét, az értékelési kritériumokat, a nagyobb versenyek híres győzteseit, stb. Ismerni kell a kerékpárok történetét, a fejlesztők neveit; a híres kerékpáros túraútvonalakat, az ilyen utak nevezetes látnivalóit, stb. Megismerkednek a kerékpározás egészségtanával, a különböző edzésmódszerekkel, stb... és még rettentően hosszan sorolhatnánk. Mi maradt ki mindebből? Maga a kerékpározás, a kerékpározás gyakorlati használata, az kerékpárral való manőverezési gyakorlat... Vagyis a diákság irtózatosan sok mindent megtanul a kerékpárról, de nem kerékpározik. Lehet, hogy a tantermen belül megtesznek egy-két szűkre szabott akadálypályás gyakorlatot, de nem használják az eszközt arra, amire való: nem közlekednek vele. Nem mennek el vele A-ból B-be. Nem terveznek útvonalat. Nem indulnak neki hosszú túráknak így esélyük sincs megtapasztalni, hogy a kerékpár, amit oly' tüzetesen megismertek, tkp. egy kulcs, ami a használata során egy új világhoz vezető ajtót nyitja. A kulcsnak pedig ugyanúgy nincsen önmagában semmi értelme, ha nincs az az ajtó, amit kinyithatunk vele – ha nem használjuk.

Ezen a ponton Wittgensteinnek óriási jelentőségű volt az a felismerése, amivel valójában csak észrevett valamit, amit minden gyakorlatilag is használható nyelvtudást megszerzett nyelvhasználó tud: a nyelvet nem „megtanuljuk”, mert a nyelvet, mint olyat, nem lehet megtanulni – a nyelvet csak megtanuljuk használni. Mi sem bizonyítja jobban ennek az egyszerű felismerésnek a „kegyetlen valóságát”, hogy a hazai idegennyelv-oktatás óriási energiákat fektet a nyelvi struktúrák megtanítására, vagyis rengeteg dolgot megtanítanak a nyelvről, de a használati értékig egyáltalán nem jutnak el... Természetesen, most bárki közbevetethné, hogy az optimista becslések azt mutatják, hogy a hazai angoltudás szintje olyan 20% körül van, ám a gyakorlatilag hasznosítható tudás legfeljebb ennek a 20%-nak a 20%-a, vagyis jó, ha talán a 4%-ot eléri... én mégis inkább az 1% valamekkora töredékét tartanám csak hiteles adatnak.

Ezen hosszúra nyúlt, és talán túlzottan is pesszimistává váló analógiás körút után egy gondolat erejéig térjünk még vissza KING kijelentéséhez: *„irigyli a magyarokat és a más, „nem exportálható” nyelven beszélőket, mert kénytelenek komolyan venni a nyelvtanulást.”* Sajnos a magyarok a „nyelvtanulást veszik komolyan”, és nem pedig a nyelvhasználatot.

Az eszperantóról eléggé szűkszavúan nyilatkozik: *„Az eszperantó? Érdekes hobbi, sajnos nem több.”*

Talán hasznos lett volna, ha ezt a „sajnos” kissé részletesebben kifejti.

*** **

XIV. JULIEN GREEN



*„Az eszperantó számomra
lelkesítő gondolat. ...
Egy közös nyelv talán hozzájárulna
a háborús veszély csökkentéséhez,
de érzésem szerint sajnos
az utópiák birodalmába tartozik.”*

Párizs-Amerika, 9 nyelv: angol, latin, görög, héber, francia, olasz, német, dán, spanyol.

A Francia Akadémia Negyven Halhatatlana közé tartozik, de amerikai állampolgár volt. Nyelvi tehetsége folytán *„nem hitt az irodalmi művek transzponálhatóságában”*, mert szerinte *„a fordítás nem más, mint a többé-kevésbé megfelelő nyelvi ekvivalenciák keresése és – szerencsés esetben – megtalálása.”* Rajongott a nyelvtanokért, és valószínűleg az eszperantó „nyelvtantalansága” miatt vélekedett a következőképpen róla:

„Az eszperantó számomra: lelkesítő gondolat. Sajnos, mint a többi mesterséges nyelvből, ebből is éppen az ÉLET hiányzik. Minden nemzeti nyelv a valaha élt nemzedékek eredményeinek és szenvedéseinek a tükré. Egy közös nyelv talán hozzájárulna a háborús veszély csökkentéséhez, de érzésem szerint sajnos az utópiák birodalmába tartozik.”

GREEN talán az irodalmi, nemzeti kulturális háttérrel hiányolta, és ezt aposztrofálta „a nyelv életeként”. Lehet, hogy akkor még nem volt így, és lehet hogy ő maga nem is nagyon foglalkozott ezzel, de az eszperantó sokat tett azért, hogy kialakítsa a maga irodalmát, egyrészt úgy, hogy világirodalmi műveket fordítottak eszperantóra vagy eleve eszperantó nyelven alkottak műveket. Maga Zamenhof is azzal kezdte, hogy 920 szóval klasszikusokat fordított és eredeti eszperantó nyelvű költeményeket is írt: a La Espero (A remény) című verse az egész eszperantó mozgalom himnusza lett⁽¹⁾.

Amikor *„a valaha élt nemzedékek eredményeinek és szenvedéseinek a tükrét”* említi, akkor ezzel **GREEN** csupán a nyelvtörténeti előzményeket hiányolta, vagy nem volt elképzelése arról, hogy a mesterséges nyelvekkel mit is lehet kezdeni, és ezt a bizonytalanságát jellemezheti a *„háborús veszély csökkentésének”* gondolata. Ez utóbbi azonban inkább azt példázza, hogy remekül érthetett a nyelvekhez, de a társadalmi viszonyok nyelvi meghatározottságának

megítélésével kapcsolatban talán nem volt kiegyensúlyozott véleménye: gondoljunk csak az országokon belőli, lényegében egyazon nemzeti nyelvet beszélők közötti viszályokból kialakuló polgárháborúkra egyik végletként; másik végletként pedig ugyancsak az egyazon országon belőli szubdialektusok alapján való diszkriminációra.

A nyelvi alapú utópiák között, az előzőekből kiindulva azt mondhatjuk, hogy helyet kaphat egyrészt az a tévképzet, miszerint:

1. az azonos nyelvet beszélők azonos módon fognak gondolkodni, így a közöttük lévő viszálykodások esélye csökken; és másrészt az is, hogy
2. az eltérő nyelvet beszélők teljesen másképp látják a valóságot, így nem lehet tökéletes egyetértés közöttük.

*** **

XV. SACHA FÉLIX

„Azt hirdetik, hogy igen könnyen elsajátítható.

Ez biztosan áll az újlatin nyelvek ismerőire.

Azt nem tudom, hogy

pl. egy japán könnyebben

boldogulna-e vele, mint az angollal.”

Passau, 12 nyelv: német, angol, olasz, francia, japán, spanyol, kínai, latin, görög, újgörög, szerb, horvát.

A passauai egyetem Általános és Alkalmazott Nyelvi Intézetének professzora. Nyelvtudása gyakorlati alapokon nyugszik: gyerekkorában nem sok köze volt a nyelvekhez, annál inkább „nyelvországokhoz” – az angolt és németet természetes környezetében tanulta iskolás éveit helyszínein (USA, Németo.), majd az egyetemen kezdett olasz-francia tagozaton, ahol latinnal és göröggel is foglalkozott. Japánba a nyelvi érdeklődés vezette, mivel elmondása szerint „általában csak élő embertől tud tanulni”. Magyarra nem próbálkozott, csak a finnel, de feladta, mivel elmondása szerint „sokkal nehezebbnek találta, mint a kínait, amivel japán tudása alapján elég hamar megbirkózott.”

Véleményének latinra vonatkozó része is idekíváncozik:

„Esküdt ellensége vagyok a latin oktatásának. Átlagember számára teljesen felesleges. Még a filológusok között is csak a „diakrón” nyelvészeknek van rá szükségük, akik egy nyelv változását vizsgálják az egymást követő korszakokban.

A német gimnáziumokban hosszú időn át nagyon fontos szerepet játszott a latin. Elsősorban pedagógiai célból: a latin auktorok (lat.: szerző, író; különösen klasszikus ókori író – a szerk.) olvastatásával kívánták „római jellegűvé” nevelni az ifjúságot. Ami persze akkor sem sikerült, de ma egyenesen nevetséges igyekezet lenne. A Varsói Szerződés és az Atlanti Paktum (1988!) évtizedében nem lehet Julius Caesar elvei alapján irányítani a nemzetek sorsát. Inkább az orosz, a spanyol, a kínait kellene az angol mellett forszírozni.

Ami az eszperantót illeti: politikai szempontból persze üdvösnek tartanám az elterjedését. A jelenleg 10 nyelvvel küszködő Európa Parlamentben is felmerült (de a nemzeti önzés miatt rögtön megbukott) az a terv, hogy tárgyalási nyelvként bevezessék.

Ha mint nyelvész nézem a kérdést: tetszik az egyszerű alaktana, az igeragozás felszámolása, a nyelvtani nemek törlése. Azt hirdetik, hogy igen könnyen elsajátítható. Ez biztosan áll az újlatin nyelvek (francia, olasz, spanyol, stb.) ismerőire. Azt nem tudom, hogy mondjuk egy japán könnyebben boldogulna-e vele, mint az angollal.”

Részletezés:

„Esküdt ellensége vagyok a latin oktatásának”

Ez az „esküdt ellenségesség” az eszperantisták körében az angollal kapcsolatban jelenik meg. Lomb Kató részletesen kifejti a maga „latinoktatás ellenességének” érveit a már említett „...nyelvekről jut eszembe...” (Bp. 1983) könyvében. (Ezeket a Lomb Katóval foglalkozó fejezetben lehet elolvasni.)

„A német gimnáziumokban hosszú időn át nagyon fontos szerepet játszott a latin. Elsősorban pedagógiai célból: a latin auktorok (lat.: szerző, író; különösen klasszikus ókori író – a szerk.) olvastatásával kívánták „római jellegűvé” nevelni az ifjúságot.”

Itt ismét Lomb Kató-t idézném: „Azt hiszem, hogy a mai ifjúság élményvilágából nem a latin hiányzik, hanem a latinitás.” (1983, p. 73.) A németek feltételezhetően szintén belesetek a „nyelv = a nyelv által ‘hordozott’ kulturális környezet és szellemiség” téveszme csapdájába. Ehhez hasonló az, amikor a karate-klubokban japánul számolnak és a japán szokásoknak megfelelően üdvözlik egymást, stb.. Erre egyesek felvethetik, hogy a komolyzene „írásbeliségében” az olasz dominál, a jogban és orvostudományban a latin; a görög az orvostudományban, stb. – ám ott elsősorban szakszavak és szakkifejezések formájában léteznek ezek a nyelvek, ahol a kifejezések szakterületen megállapított definíciója, és nem a szószerinti jelentése dominál. Tehát az adott szakterületen nem azt nézik, hogy az illető szó, vagy kifejezés „mit jelent”, hanem azt, hogy „mit értenek alatta”. A számítástechnika robbanásszerű elterjedése idején sokakban alakult ki az a téveszme, hogy a számítógépek programozásához és a programok használatához csak a szakkifejezések és szakszavak jelentését kell tudni, és már „értünk is hozzá” – aztán adott esetekben azonnal kiderült, hogy ez egyáltalán nincs így. A szakismerettel kapcsolatos kifejezések még az anyanyelvűeknek is gondot okozhatnak.

„A Varsói Szerződés és az Atlanti Paktum (1988!) évtizedében nem lehet Julius Caesar elvei alapján irányítani a nemzetek sorsát.”

Az előző pont után azonban itt némi zavart érzek: Félix mintha elfogadná, hogy a nyelv valóban jellemformáló tényezővé válhat. Egyik mondatában, mintha viccelődne a latin oktatásával való „római jellegűvé” való nevelésen; utána mindezt már tartalmában kifogásolja, nevezetesen a „modern korba” nem valók „Caesar kormányzási elvei” ... majd a következő mondatban (*„Inkább az orosz, a spanyol, a kínait kellene az angol mellett forszírozni.”*) ismét nyelveket említ, mintha visszavezetné mindezt arra, hogy nem a latin tanítás, hanem a nagy, „modern” nyelvek tanítása felelne meg ennek – itt úgy tűnik, hogy azt a jellemformáló hatást, amit nevetségesnek tart a latin esetében, később más nyelveknek „megadná”. Úgy tűnik, hogy a beszélt nyelvek eltérései és a személyiségek eltérései között nem tartja elképzelhetetlennek a párhuzamot; pedig elsősorban a kultúra határozza meg a nyelvet, és nem a nyelv a kultúrát. (Félreértés ne essék – itt nem „kulturáltságról” van szó!)

„Ami az eszperantót illeti: politikai szempontból persze üdvösnek tartanám az elterjedését.”

A latin ellen úgy lép fel, mint „az átlagember számára teljesen felesleges” stúdiummal, míg az eszperantót pedig „politikai szempontból” tartaná „üdvösnek” hogy „elterjedjen”.

A latin sok államnak volt nagyon sokáig *lingua francája*, míg az eszperantó is ugyanerre a funkcióra „pályázik”. Érdekes, hogy az egykor volt óvilág számára a latin „jó szolgálatot tett”, ámde a Német-Római birodalom szétesésével lassan a letelepedett közösségek „nemzetiesítették” különböző nyelvekké – furcsa módon a modern világ legdinamikusabb, exponenciálisan gyorsuló fejlődési periódusa abban a korszakban folyt le és folyik a mai napig, amikor a nyelvi szétdaraboltság már közismert jelenség, és a világ e mellett is működik. Hogyan? Minden bizonnyal a nyelvi egységesség nem életbevágóan nélkülözhetetlen eleme a társadalmi és mentális jólétnek, pontosabban a nyelvileg széttagolt világ megtalálta, kitalálta, kifejlesztette azt a működési módot, ami nélkülözi az totális egységességet – még közvetítőnyelvek szintjén is. A közvetítőnyelvként használt angol mára már elsősorban eszközzé vált, mégpedig annak a kezében, aki azt használja; az angol anyanyelvűek közössége(i) tudta és szándéka nélkül alakult így és olyan módon folyik vele a kommunikáció sokszor, ahogyan az angol anyanyelvűek között nem általában nem folyik. Az angolt, mint eszközt használók nem érdeklődnek az „anyakultúra”, és a vele járó egyéb ismeretek iránt – hasonlatosan ahhoz, amikor valaki egy eszközt praktikus okokból használ, nem pedig azért, mert ismeri a történelmi múltját, és esetleg azt, hogy ki milyen státusz mellett használta. Érdekességként talán leköti a figyelmet, de aktuálisan nem. Az angol nyelvből nem vezethető le semmiféle „gondolkodásmód”, mint ahogyan semmilyen más nyelvből sem (legfeljebb az, hogy a más

nyelvekhez képest mennyiben tér el). Ha a latin nem a „római nevelés” eszköze, és az angol pedig nem a „finánc-globáltőke gazdasági és kulturális terror” egyik eszköze, akkor bizony az eszperantó sem a „béke és egységesség” hírnöke és megteremtője.

„A jelenleg 10 nyelvvel küszködő Európa Parlamentben is felmerült (de a nemzeti önzés miatt rögtön megbukott) az a terv, hogy tárgyalási nyelvként bevezessék.”

A 10 nyelv még 1988-as adat. Már jelen tanulmány írásának idejében is (2007) Európai Unió intézményeiben (2007. január 1. óta) 23 hivatalos nyelv volt használható: angol, bolgár, cseh, dán, észt, finn, francia, görög, holland, ír, lengyel, lett, litván, magyar, máltai, német, olasz, portugál, román, spanyol, svéd, szlovák, szlovén. Ennek ellenére, mintegy 20 évvel **SACHA FÉLIX** ezen kijelentése után az EU mégis működik.

„Ha mint nyelvész nézem a kérdést: tetszik az egyszerű alaktana, az igeragozás felszámolása, a nyelvtani nemek törlése. Azt hirdetik, hogy igen könnyen elsajátítható. Ez biztosan áll az újlatin nyelvek (francia, olasz, spanyol, stb.) ismerőire. Azt nem tudom, hogy mondjuk egy japán könnyebben boldogulna-e vele, mint az angollal.”

Nyelvészeti szempontból igen mértéktartóan nyilatkozik: megemlíti, hogy mi tetszik neki az eszperantóban, de már nem osztja az eszperantisták véleményét abban, hogy „igen könnyen elsajátítható”, hanem úgy fogalmaz, hogy „azt hirdetik” – holott nyelvészként és gyakorló nyelvtanulóként talán szubjektíven ő maga is megemlíthette volna, hogy SZERINTE ez így van-e. Nem tette, és erre két oka lehetett: 1. nem osztja ezt a véleményt (ezt jelzi is a nem újlatin nyelvet beszélőkkel kapcsolatban); 2. az ő érdeklődésén is messze kívül esik a mesterséges nyelvek témája – ez némiképp magyarázza azt is, hogy ő is a „nemzeti önzést” említette az eszperantó tárgyalási nyelvként való bevezetését az Európai parlamentben, vagyis az eszperantisták népszerű érvét ismételte el.

*** **

XVI. ANGELO POSSIMIERS

*„Kell a latin, mert nagyon megkönnyíti
minden újlatin nyelv tanulását.
Még románban is elboldogulok a segítségével,
éppen addig a határig, ameddig
a latin eredetű szókincse megengedi.”*

Strasbourg 7 nyelv („amiket „felvállalt”): francia, holland, angol, német, olasz, spanyol, flamand, (némi latin).

Előzetesen tudni kell **POSSIMIERS**-ről, hogy az Európa Parlament 300 fős szimultán tolmácsgárdájának tagja /ami 220 nőből és 80 férfiből állt, legalábbis akkor, amikor **LOMB KATÓ** a forrásként használt művét kiadta, 1988-ban/, és maguk a tolmácsok szerint az akkor 40 év körüli francia nemzetiségű úriembert ajánlották a szerzőnek. Az anyanyelvére tolmácsol minimum 5 nyelvből – vagyis vehetjük úgy, hogy ő igen hangsúlyozottan gyakorlati szempontból használja és ismeri a nyelveket.

POSSIMIERS véleménye is eléggé kurta, és a korábbi vélemények ismeretében látszólag nem mond újat abból a szempontból, amit általában a latint ismerő nyelvtudók mondanak, vagyis hogy a latin ismeretére az újlatin nyelvek megtanulásának elősegítése miatt lehet szükség. (Aki eddig elolvasta a tanulmányt, az egyetérthet abban, hogy ezt már „szakmai körökben” is sablonos, semmitmondó, inkább félrevezető, és pusztán hagyományon alapuló megállapításnak tekinthetjük!) Azonban még ő maga is megemlíti, hogy *„Még románban is elboldogulok a segítségével, éppen addig a határig, ameddig a LATIN EREDETŰ SZÓKINCSE megengedi.”* – vagyis CSUPÁN A LATIN LEXIKÁLIS ÖRÖKSÉGÉRE UTAL, nem a latin nyelvtan ismeretére, vagy a szóösszetételeire vagy adott, a latinra jellemző eseteire, vonzatrendszerére, egyeztetéseire... CSAK SZAVAKRA!

Miért fontos ezt kiemelni? Azért, mert **POSSIMIERS** tolmács és nála egyértelműen a szókincs hatékony kezelése a legfontosabb (ahogy meg is említi ezt abban a fejezetben, ahol **LOMB KATÓ** 8., *„Mire jó a poliglottság?”* kérdésére kellett válaszolnia /Megjegyzem, sajnálatomra ezen kívül csak az itt taglalt kérdésben nyilatkozott meg./: „... Választott főnyelvünkkel annyit kell foglalkoznunk, hogy az minden szabad időnket felemészti. És még így sem tud lépést tartani a szókincs gyarapodásával! Megtanulni az új kifejezéseket, jól és jókor használni őket, egyetlen nyelvben is elég feladat. ...”) – ellenben **nem nyelvtanár és nem nyelvész**, mert akkor a (latin) szókincsismeretet nem hozta volna össze (a most taglalt válszában!) magával a (latin) nyelv tudásával, tanulásával. Vagyis a nyelvet a praktikum és hatékony eszközként való használat oldaláról közelíti meg (akárcsak a másik magyar, kortárs nyelvzseni, id. DABI István (1)), és ebből a szempontból a SZÓKINCIS ismerete elsődlegesen fontos!

Mégis – a szókincsismeretet egy nyelv tudásával, esetleg a szókincstanulást a nyelvtanulással „összemosni” (ami **POSSIMIERS** fogalmazásából kiolvasható) nem túl szerencsés.

Azonban vezessük most tovább ezt a gondolatot az eszperantóra! Korábban már volt szó arról, hogy maga az eszperantó nem más, mint egy halom lexika és egy maroknyi (nyelvtani és szóképzési) szabály – nincsenek benne kollokációk, metaforikus kifejezések, nyelvre jellemző kifejezések (kivéve talán „*krokodili*”, a „*kabei*”, és a „*volapukajxo*” szavakat – amik azonban az eszperantó nyelvhasználók közötti megegyezést jelzik: „az eszperantó közös-

ségben nem eszperantóul beszélőkel szembeni elítélő minősítést”, „az eszperantó közösségből való kilépést/ eltűnést” és „a versenytársakkal /a többi nyelvtervezettel és természetesen első-sorban az egykori riválissal, a volapükkel kapcsolatban/ való erőteljes lekezelő vélemény” (2)) ... vagyis az eszperantó nyelvhasználat tkp. nem más, mint az eszperantó szókincs használata (hiszen az eszperantó egyik sokat hangoztatott és dicsért alapjellemzője, hogy alig van nyelvtani előírás benne, sőt: a szóképzési ismeretek szinte messze túlszárnyalják a nyelvtanikat!), ebből következően az eszperantó tanulása tkp. nem más, mint az eszperantó szókincs tanulása, és a szóképzési módok gyakorlása.

Az eszperantistákat (és a nyelvet nem tudó, megtanulni nem akaró támogatókat is) persze elbűvöli ez a hatékony kommunikációt megalapozó sajátosság – csak éppen azt felejtik el, hogy a szókincs alkalmazását az erősen leszűkített nyelvtani bázison csak az anyanyelvi analízis és szintetizálás, kommunikatív kompetenciájuk alapján tudják értelmezni – ami persze sokkal jobban megy azoknak, akik már átverekedtek magukat egy nyelv megtanulásán, vagy legalábbis próbálkoztak vele ... Tudvalevő, hogy számos eszperantista a többi nyelvvel kapcsolatos sikertelenség és kudarc miatt fordul a megtépzott önérzete helyreállítása céljából az eszperantó felé. Azután pedig, hogy „megtanulták”, általában nagy hévvel fognak a többi nemzeti, etnikus nyelv kritizálásába; továbbá nagy hévvel tanulnak meg félig-meddig nemzeti nyelveket, amiket szintén az eszperantó kapcsolatos módszerrel használnak (vagyis szókincs alapon!) ... mindezt természetesen abból a hitből fakadóan, hogy az eszperantó propedeutikai hatása segíti őket a többi nyelv megtanulásában.

Mindezzel semmi baj sem lenne azonban, ha leszűrnék belőle a megfelelő tanulságot, miszerint: egy nyelv gyorsan elsajátítható, és hatékony kommunikációra való formára hozásához mindösszesen annyi kell, ami az eszperantót is jellemzi:

1. egyszerűsített nyelvtan;

2. egyszerűsített alaktan;

3. bőséges szókincs gyarapítási lehetőségek.

... És éppen ez az, amiről a **PLC = Proto-Language Conception**, vagyis a *Protonyelv Koncepció* szól.(3)

Az eszperantó abból a szempontból igen fontos tanulságot képvisel, hogy mi kell a hatékony kommunikációhoz – semmi sem mond ellent annak, hogy „nagy nyelveket” ne lehetne hasonlóan egyszerű formára hozni. Természetesen mindezek az alapokon már voltak szervezett és igen magas szinten megalkotott munkák – például a B.A.S.I.C. English, és kifejlődtek ilyenek természetes úton is, amikor a gazdasági kapcsolattartás folyamán kialakult pidgin nyelvek kreol nyelvekké alakultak – egyszerű családi hagyományozódásként. Bizonyos szempontból akár az eszperantóul beszélő „denaska” (=születésétől kezdve eszperantót is tanuló) gyerekeket is lehet egy kreol (jelen esetben újlatin nyelvekből összerakott) nyelv beszélőinek tekinteni.

*** **

XVII. ALEXANDR NAUMENKO



Moszkva, 12 nyelv: arab, spanyol, francia, magyar, svéd, perzsa, orosz, ...

Az iskolában nem volt jeles diák, és csak azt volt hajlandó tanulni, ami éppen foglalkoztatta. Sokan emlegetik a matematikai tehetséget együtt járóként a nyelvi tehetséggel – Alexandr jó példa lenne erre, mivel az iskolában az elunt matematikai órákon a pad alatt forgatott arab nyelvkönyvekkel kezdődött nyelvi pályafutása. A felsőfokú tanulmányait is matematika-fizika szakon szándékozta folytatni, amikor egy véletlen folytán spanyol diákok tolmácsaként kezdett „működni”, és annyira jól ment neki, hogy egy évvel később már felvették a moszkvai Lomonoszov Egyetem Spanyol tagozatára.

A magyart „szerelemből” tanulta: felesége magyar, és ő fiatalos hevülettel kellően motiválva vágott bele a nyelvtanulásba!

A perzsa nyelvvel egy Marxról szóló életrajzi történet alapján ismerkedett meg: állítólag Karl fogadásból tanult meg szövegértő szinten perzsául – 30 nap alatt! **NAUMENKO** megismételte ezt a teljesítményt!

100%-os könyvembernek ismerik, mégis jobban érdekli az élőbeszéd, mint a holt szövegek.

LOMB is elmondta, hogy „*pirulva vettem tudomásul, hogy a magyar nyelvnek sok olyan jellegzetességét ismeri, melyet én soha sem vettem észre.*” Érdekes módon számára is feltűnt néhány olyan magyar jelenség, amely a nyelvművelőink egyik kedvenc mumusa – a -suk, -sükölés.

LOMB ugyan nem részletezi, de elképzelhető, hogy **NAUMENKO** az lephette meg, hogy miért csinálnak a magyar nyelvművelők ebből akkora ügyet.*

Bár 8 nyelven beszél (4-en anyanyelvi szinten), további 4-ből fordít, nem tartja magát poliglottnak.

* Lomb Kató egy másik könyvében („...nyelvekről jut eszembe...”, Bp. 1983) is említ egy Szergej nevű, magyar szakos moszkvai egyetemi hallgatót. A könyvben érzékletes párbeszédben írja le, hogy az oroszoknak mekkora és milyen jellegű problémát jelent a magyar „alanyi” és „tárgyas” igeragozás megkülönböztetése, amiről Lomb úgy nyilatkozik: „*valóságos gyerekjáték az ő nyelvének kitanulhatatlan befejezett-befejezetlen igealakjaihoz képest.*”

Az eszperantóval kapcsolatban meglehetősen szűkszavúan nyilatkozik:

„*Az eszperantóval kapcsolatban semmiféle tapasztalatom nincs.*”

Ehhez nemigen lehet kommentárt fűzni, legfeljebb azt, hogy valószínűleg azért, mert az eszperantó érdeklődési körén kívül kerül.

*** **

XVIII. TANEDA, TERUTOYO

„A latin kulturális jelentőségét érzem,
gyakorlati fontosságát nem.
Ezért a magam esetében úgy döntöttem,
hogy csak az alapvető nyelvtanát sajátítom el
Azonkívül – francia fordításban – elolvastam
Julius Caesar De Bello Gallicóját (A gall háború)
magyarul és Tacitus néhány művét.”

Tokió, 20 nyelv: angol, német, holland, svéd, norvég, izlandi, finn, török, perzsa, arab, francia, olasz, spanyol, portugál, latin, kantoni és mandarin kínai, koreai, orosz, cseh.

TANEDA, 20-nyelvű tolmácsként, és a nyelvtudást, mint eszközt használó „szakmunkaként és munkaszervezőként”, aki konferenciaközpontot hozott létre, tolmácsok és fordítók munkáját szervezi non-stop szolgálatban... praktikusan gondolkodik: fontos a múlt ismerete, de nem feltétlenül szükséges a múlt gyakorlatának felelevenítése. Ennek tökéletesen megfelel a döntése: **a nyelvre leginkább a nyelvtana és a kiejtése a jellemző.** A lexikális elemek képezik a nyelvek közötti „cserebere” legfontosabb „árucikkét”, így a szóképzlet a mai modern nyelvekben már egyáltalán nem „tiszták”, sőt, egyrészt mondhatjuk, hogy rég nem azok, de leginkább azt mondhatjuk, hogy soha nem is voltak azok – a nyelvek lexikai „újítása” csak akkor alkot *tiszta elemeket*, ha a priori módon képeznek szavakat, mint pl. Zamenhof tette a tabellaszavak esetében. (Mely eszperantó lexikális elemek részletesebben is terítékre kerülnek majd a későbbiekben.) Így, ha egy nyelvközösség a jelenlegi, vagy „fejlett” államok lexikája vagy a korábbi gyarmatosítás, vagy egyéb kulturális jelenlét következtében valamely „nagy nyelv” hatása alá került (durva leegyszerűsítéssel most vegyük ezt a „latin betűs írásmódot használó nyelvek” halmazának), akkor annak lexikája több ponton egyezést vagy erős hasonlóságot mutat, vagy legalábbis nyomon követhető etimológiai bázist talál bennük.

A lexika tehát nagyjából eleve „**közkincs**” a sűrűn érintkező nyelvek esetében – természetesen, mivel pl. az újlatin nyelvek mind jól mutatják a nyelvtani felépítésükben a latin eredetet, így azoknak a működésmódja is szinte azonos, és ott is csak a felszínes megjelenés szintjén vannak eltérések – már-már csak lexikai eltérés szintjén.

Érdekes módon TANEDA, aki a latinnál kiemeli a kulturális jelentőséget, de ezt nem kapcsolja a gyakorlati fontossághoz – ***nem nyilatkozik az eszperantóról... még a gyakorlati fontossággal kapcsolatban sem.***

*** **

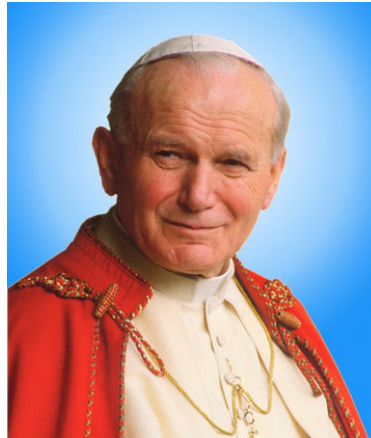
XIX. KEMÉNY FERENC

Oslo, 20 nyelv: német, latin, francia, olasz, angol, magyar, dán, svéd, norvég, orosz, spanyol, román, portugál, szerbhorvát, stb.

Szerinte kívánatos lenne egy jól megszerkesztett nemzetközi segédnyelv, de ezzel kapcsolatban nem az eszperantót idézi, hanem azt, hogyan szavazta le az 1894-es kongresszus a modernizáló változtatásokat... amellet, hogy még Zamenhof is támogatta a változtatásokat. Ő ezt úgy kommentálta, hogy *„Jellemző adat az emberi butaságra”*.

*** **

XX. II. JÁNOS PÁL PÁPA



Vatikán, 8 nyelv: (?)

Sajnos LOMB Kató könyvében nem tudunk meg túl sokat a pápa nyelvi kvalitásairól, ahol a nyev(tanuló)zseni így ír:

„(...) Régóta csodáltam a rádióban II. János Pál pápa nyelvi bravúrait: a sok nyelven elmondott karácsonyi üdvözlőket, a szovjet újságíróknak adott orosz nyelvű interjúját... Addig biztatgattam magam, míg elég bátorságot merítettem egy szerénytelen lépéshez. A pápa környezetéhez fordultam: támogatást kértem, hogy a katolikus egyház fejétől is feleletet kaphassak a kérdéseimre. A Római Magyar Pápai Intézet főtisztelendő rektora hajlandó volt közbenjárni az érdekemben. Nem rajta múlt, hogy a találkozásra a kívánt formában nem kerülhetett sor. Néhány hetes várakozás után közölték velem, hogy kérésem – a pápa rendkívül nagy elfoglaltsága miatt – nem teljesíthető. A levél, amelyben a Vatikáni Államtitkár ezt az egyszerű „nyet”-et a kérés közvetítőjével közölte, a diplomatikusan udvariasságnak olyan tanulságos dokumentuma, hogy érdemes eredetiben és lefordítva is közölni e könyvecskében. Még akkor is, ha annak küldője valamilyen okból engem meg nem illető és sohasem vindikált címmel-ranggal ruházott fel:

‘Főtisztelendő Úr!

*E hó 8-án kelt levelében eljuttatta Államtitkárságunkra a közeljövőben Rómába érkező Katharina Lomb professzor üzenetét, amelyben a docensnő kifejezi azon óhaját, hogy a Szentatyával találkozzék, vagy legalább érdemi választ kapjon egy, az idegen nyelvek ismeretére és tanulási képességére vonatkozó kérdőívére.**

A pápa öszentsége nagyra értékeli a megtisztelő gondolatot, és felkéri önt, hogy buzdító szavaival együtt fejezze ki háláját az iránta tanúsított figyelemért. Ugyanakkor örömmel küldi áldását a kedves hölgynek.

*Ami a hozzánk juttatott kérését illeti, megbíztak azzal, hogy közöljem: **a kérést kellő figyelemmel megvizsgáltuk, de a legjobb akarat mellett sem látunk lehetőséget annak teljesítésére.** Arra kérve önt, hogy az üzenetet az arra alkalmas formában a kérés hozzánk juttatójával közölje, megköszönöm szíves közreműködését, és örömmel ragadom meg az alkalmat arra, hogy őszinte tisztelettel üdvözljem.*

Őszinte híve: Colasuono’

***A megválaszolandó kérdések a következők lettek volna:**

1. Mikor mondhatjuk, hogy tudunk egy nyelvet?
2. Mi a fontosabb eleme a nyelvtudásnak: a nyelvtan, a szókincs vagy a jó kiejtés?
3. Milyen módszerrel tanulta a nyelveket?
4. Előfordult, hogy belekezdett egy nyelv tanulásába, de nem tudott vele megbirkózni?
5. Milyen összefüggést lát az életkor és a nyelvtanulási képesség között? Csökkennek-e ismeretei a kor függvényében?
6. Van-e a latinnak jelene? Lesz-e az eszperantónak jövője?
7. Léteznek-e „könnyű” és „nehéz”, „gazdag” és „szegény”, „szép” és „kevésbé szép” nyelvek?
8. Mire jó a poliglottság?

Sajnos LOMB Kató már nem lehet közöttünk, sem a pápa, így mindkettejük távollétében próbálok választ adni a nyelvzsenninek, hogy miért is nem kapott a „*legjobb akarat mellett sem lehetőséget kapni kérése teljesítésére*”:

Röviden – minden bizonnyal azért nem, mert szó sem volt a pápa nyelvi bravúrjairól!

1. Nyilvánvaló, hogy a Szentatya nem lehetett büszke, a világi dolgokban hiú, így nem mondhatta magáról, hogy tud egy nyelvet is, legfeljebb a saját anyanyelvét. Ha azt állította volna, hogy „tudja azokat a nyelveket, amiken üdvözléseket mond”, akkor ez már kétségeket ébreszthetett volna azon a magasztos képen, amivel a híveket áltatják – még talán nyelvkönyvet is kellett volna kiadnia, amin aztán kiderült volna emberi hiányossága...
2. Még csak az kellett volna, hogy állást foglaljon egy ilyen világi részletkérdésben. Egy pápának amúgy sem lehet világi dolgokban magánvéleménye...
3. Ha a kérdésekre adott válaszai széles körben ismertek lettek volna, a hívek tömegei elkezdtek volna utánózni, és ha nem ment volna nekik, akkor csorba esett volna az isteni kegyelem tökéletességén...
4. Ez egy tökéletlenséget sugalló kérdés – erre egy isteni helytartónak elvből nem szabad válaszolnia...
5. Ha elmondta volna, hogy bizony bizonyos szavakat már nem tudnak bizonyos nyelveken elmondani, vagy nem emlékezne olyan dolgokra, amikkel korábban remekül tudott dolgozni... ezzel emberinek mutatta volna magát, holott a papság lényege részben éppen az isteni kegyelem általi emberfelettség...
6. Ha belement volna a latinnak a katolicizmus és kereszténységgel párhuzamos térvesztésébe, az egyházat valamiféle hanyatló intézménykövületnek mutatta volna be... ezt a katolikus egyházfő mégsem teheti meg!
7. Ha erre válaszol, akkor megint csak szubjektivitásba torkolt volna a válasza – a latin mellett nem érvelhetett térvesztése miatt, és az angolt sem minősíthette a kereszténynek tartott Amerika miatt... másik dolog, hogy ez is emberinek mutatta volna, amit a keresztény elit nem engedhet meg magának...
8. Erre valószínűleg azért nem lett volna praktikus válaszolnia, mert nem volt poliglott, és azt fellebbenteni, hogy mások több nyelvet tudnak, mint ő, azt mutatta volna, hogy isten legfőbb helytartója a világi dolgok tekintetében összehasonlítható más halandókkal, ez pedig megint csak nem vette volna ki jól magát, mivel ez is emberinek mutatta volna...

Egy **Pontifex maximus** mégsem mutatkozhat emberinek, hiszen akkor már nem lehet ő az, aki egyengeti a hidat isten és ember között.

Másik tényező, hogy a katolicizmus hagyományosan diszkriminatív a nőkkel szemben, így szegény LOMB Katónak csupán amiatt sem volt sok esélye arra, hogy kérdései választ kapjanak, hogy nő volt.....

*** **

XXI. OTTO BACK

*... előnyének tartom, hogy teret enged a szóképzésnek,
szemben a nemzeti nyelvekkel, amelyekben a
szokatlanság gátat vet a szóalkotásnak.
Jövőjét illetően nem vagyok optimista.”*

Bécs, 10 nyelv: német, francia, spanyol, orosz, cseh, olasz, holland, német, magyar, eszperantó.

„A latin oktatásának két előnyét szokták emlegetni. Egyrészt a gondolkodás iskolájának (Denkschule) tartják, másrészt azért javallják, mert az anyanyelvi szókincset gyarapítja. Ha el is ismerem mindkét érdemét, mégis úgy érzem, túl nagy megterhelést jelent a memória számára. Számítalan szabály – és legalább annyi kivétel! Igaz, hogy – mondjuk – az ablativus absolutus (= „határozói mellékmondat szerepét betöltő igeneves szerkezet”) fogalmának megismerésével új út nyílik a gondolkodás birodalmába, de ezt az ismeretet a többi nyelvben már nem tudjuk értékesíteni.

Ami az eszperantót illeti, örömmel látnám minél szélesebb körbeli elterjedését. Irigylem magyar szomszédaimat, mert a kitűnő Szerdahelyi(1) professzor vezetésével katedrája is van ennek a nyelvnek a budapesti egyetemen. Bécsben nincs – de a rangos Nationalbibliothekban külön eszperantórészleg működik. A nyelv nagy előnyének tartom, hogy szabad teret enged a szóképzésnek, szemben az ún. etnikus vagy nemzeti nyelvekkel, amelyekben az elfogultság – vagy szokatlanság – gátat vet a szóalkotásnak. Jövőjét illetően sajnos nem vagyok optimista.”

Előzetesen és röviden tehát **BACK** egyrészt felveti a latinnal kapcsolatos már jól ismert „gondolkodás iskolája” és „szókincsgyarapító lehetőség” vélekedéseket, amiket azonban egyáltalán nem erősít meg, sőt azzal, hogy a memória számára megterhelőnek tartja a sok szabályt és a még több kivételt, el is veti a fenti vélekedések igazságtartalmát; másrészt az eszperantó szóképzési lehetőségeit igen pozitívan méltatva nem jósol nagy jövőt ennek a nyelvnek.

A latin ma mint „holt nyelv”, vagyis „nem élő nyelv”-ként van számon tartva. Számos változáson ment keresztül, míg a ma ismert „holt” változatát elérte, vagyis hosszú „evolúció” eredménye az a „számítalan szabály és legalább annyi kivétel!”.

Előzetesen erre azt a megjegyzést lehet tenni, hogy mindezen bonyolultság ellenére a latin közvetítőnyelvvé tudott válni Európa-szerte. A latinnal kapcsolatban ez nagyon hasonlít a Kínai Birodalom mandarin nyelvéhez. (Részletesen lásd az „*Eszperantó vagy kínai*”,... vagy inkább a józan ész? című írásban)(2)

Amikor **BACK** megemlíti az „ablativus absolutus”-t, akkor ezzel aláhúzza – még ha nem is írja le konkrétan –, hogy a latin ismeretek elsősorban a latinban (mint nyelvben) való jártasságot fejlesztik, vagyis a latinnak hagyományosan tulajdonított transzferhatást kérdőjelezi meg. (Ezzel kapcsolatban lásd „*EU-eszperantó??? – Latin vs. Eszperantó, avagy: mi fán terem a propedeutika? (bev.)*” (3))

Összességében tehát **BACK** nem nyilatkozik pozitívan a latin szükségességéről, és érdekes módon, egy nyelvtudományi intézet grafematikai (=a szavak hangzása és leírt formája közötti különbségét elemző tudomány) osztályának tiszteletbeli professzorának létre egyoldalú apróságot emel ki az eszperantó előnyeként – az eszperantó szóképzésről tudni kell, hogy esetenként eléggé önkényes, és a „fogalmi szóösszetételek” nem mindig egyértelműek és több

formában is előfordulhatnak, pl. az eszperantóban a „*komenco*” = *kezdet*, de ezzel elvileg egyenértékű lenne a „*malfino*” is, vagyis „*a vég ellentéte*”(4) vagyis ezzel csorbul az „egy szó = egy fogalom” elv ill. törekvés, amire az eszperantisták (akik természetesen általában nem a nyelvészeti téren járatosak közül kerülnek ki) annyira büszkék. Következő lépésként aztán ott van az általam igen sokszor felemlgetett nyelvre és nyelvi kultúrára jellemző metaforikus nyelvhasználat, a szóösszetételek, az állandósult szószerkezetek és kollokációk (=szavak olyan szemantikailag meghatározott kombinálhatósága, amely által a szavak különböző aktuális jelentései realizálódnak, pl. *szorgalmas diák*, *szorgalmas méhecske*, de nem *ambiciózus méhecske*), stb., ezek ugyanis mind kultúra függőek, ahol a logika sokszor másodlagos, mivel hagyomány-alapon működik, így kultúrkorszakhoz köthetők, és így csak a jelentés formációt alkotó (adott jelentésformát anyanyelvüként ismerő) számára tűnnek logikusnak.

Egy gyors példa arra, mire gondolok itt:

A magyarban a „*fizikai munkavégzés helyszíne*” jelentésben a „*műhely*” szót (is) használjuk, a *mű* + *hely* összetételeként.

Erre az angolban általában a „*workshop*” szót használják, ami a *work* = *munka*, és a *shop* = *bolt*, *üzlet* szavak összetételét használják (valószínűleg abból a hagyományból eredően, hogy sok mesterember a munkahelyén árulta az általa előállított termékeket, vagyis a „telephelye” egyben a munkavégzés és annak eredményének értékesítő helye is volt).

Az olaszok általános esetben erre az „*officina*” szót használják, ami ebben a formában „hamis barátként” bukkan fel sok nyelvben, ahol ennek a „hivatal” vagy „iroda” a megfelelője.

A franciában a műhelyt általában „*atelier*”-nek fordítják (sajnos a szó etimológiáját nem ismerem).

A németek azt mondják *Werkstatt*; a *Werk* = *munka*, és a *Statt* = *hely* szavakból rakják össze, ami egyáltalán nem passzol, pl. a magyar „*munkahely*” német megfelelőjéhez, mivel annak a németben az *Arbeitsplatz* felel meg, ami szintén „*munkahely*”-et jelent!

Az eszperantóban a *műhely* kifejezésre ezt használják: *metiejo*, és *laborejo*.

A *metiejo* a *METI-O* = *mesterség*, *kézművesség*, *szakma* szótövből és az *-EJ-* = *hely*, *helyiség* jelentésű utóképzőből áll; továbbá a *LABOR-I* = *dolgozik* igetövből és szintén a fenti *-EJ-* = *hely*, *helyiség* jelentésű utóképzőből áll.

A magyar *műhely* szavunknak tehát egyrészt *egy bizonyos szakma*, vagy *szakmára jellemzően*, *a tevékenység végzésére alkalmasan kialakított helyet*, *helyiséget*, továbbá *azt a helyet* jelenti, ahol valaki dolgozik.

Talán némiképp érzékelhető, hogy ez az egyszerű szó is problémát okozhat, ha valaki, aki nem ismeri az eszperantóban eleve megadott *metiejo* és *laborejo* szavakat – hiszen a szóképzési ismeretek általában messze megelőzik a szókincsgyarapítás kiterjedését –, az angolban könnyen *LABORBUTIKO*-nak vagy *METIBUTIKO*-nak fordítják, vagy a magyarok *ARTIFIKEJO*-nak a *mű* + *hely* összetétel alapján.

A fenti *műhely* szóval való kis interlingvisztikai áttekintés még egy könnyebben kezelhető, és viszonylagosan egyértelmű fogalom megfogalmazása körül forgott, sok kultúrához kötött kialakult fogalommal azonban sokkal bonyolultabb a helyzet!

*** **

XXII. ALBERT LANGE FLIFLET

*„Az eszperantót gyakorlati okokból tartom kitűnőnek.
Mégis kétlem, hogy „világnyelv” lesz belőle.
Abban sem vagyok biztos,
hogy alkalmas irodalmi művek alkotására.”*

Bergen, 8 nyelv: norvég, olasz, svéd, magyar, holland, észt, latin, francia

„A magam részéről őszintén ajánlom, hogy például a görögben sosem vittem tovább a Miatyánk elmondásánál. Hogy nem folyik általában latinoktatás, azt veszteségnek érzem, de kulturális veszteségnek, nem gyakorlatinak.

Az eszperantót viszont gyakorlati okokból tartom kitűnőnek. Mégis kétlem, hogy „világnyelv” lesz belőle. Abban sem vagyok egészen biztos, hogy alkalmas lesz-e irodalmi művek alkotására.

A művészet az életből fakad: egy nemzetközileg szabályozott nyelv kevés teret enged az egyéni kezdeményezőképességnek. Ha egy nyelv élni akar, akkor változnia kell. Szabadon változva azonban már nem tud univerzális szerepet betölteni.”

FLIFLET görög nyelvvel kapcsolatos sajnálkozása kb. ahhoz hasonlatos, mint amit a következő mondás is kifejez: *„A klasszikus irodalmat senki se akarja elolvasni, de mindenki szeretné, ha elolvasta volna.”*

A latinoktatás hiányát „kulturális veszteségként” értelmezni eléggé ellentmondásos – hiszen a kulturáltságot nem egy adott nyelv adja, hanem az adott nyelv ismeretéből származó előnyök és képességek alkalmazása – vagyis az adott nyelven hozzáférhető irodalmak ismerete, az azokban való jártasság.

Akkor mondhatjuk tehát jogosan, hogy a kötelező középiskolás latinoktatás megszűnése valóban kulturális veszteség, ha a latinoktatással együtt az eredetileg latinul írt irodalmakkal való foglalkozás is eltűnt volna – jól tudjuk, hogy ez nem így van.

Ezzel a logikával azonban abba az irányba is mehetnénk, hogy szinte felesleges lenne nem anyanyelvű irodalmakat, irodalmat tanítani, ha nem ismerjük az adott nyelvet. Az is logikus, hogy mindez szintén hibás szemlélet – a nyelv ugyanis a kultúra hordozó eszköze (is), nem maga a kultúra! A nyelv nem azonosítható egy nemzettel sem, sem nemzeti sajátosságként nem azonosítható – mindez az elképzelés képezi a lingvicizmus(1) alapját. ... És ez az a pont, ahol az eszperantó mozgalom is valahol erre építi a maga terjeszkedését is – míg a mozgalom magát a béke és a békés egymás mellett élés, egymás kölcsönös megértését hirdeti, addig ellenséges érzelmekkel viseltetnek azon nyelv felé, amely már megvetette a lábát ebben a kategóriában: az angol nyelv nemzetközi pozícióját, terjedését irigykedve szemlélve mindent elkövetnek, hogy az angol nyelvet a nemzetközi kommunikációra alkalmatlannak minősítsék, és az angolszász kultúra terjeszkedését akarják láttatni benne – egyfajta kulturális imperializmusként. Ebben néha odáig mennek, hogy egyes népek és népcsoportok használatban lévő nyelve helyett ajánlják az eszperantót (lásd ehhez kapcsolódó elemzésemet – (2))

Az eszperantó mozgalom abban pl. remekül idomul a nagy történelmi ideológiai törekvésekhez, melyek módszertani repertoárjába tartozott „a fiatalság megnyerése” – amit azzal kívánnak elérni, hogy a legelső, kisgyermekkorban első idegen nyelvként tanulják az eszperantót. Mindennek megalapozásaként az eszperantó propedeutikai értékére hivatkoznak – amit azonban igen gyengén támasztanak alá, mint azt 2 tanulmányom mindezt részletesen elemzi is! (3)(4)

FLIFLET amellett, hogy „gyakorlati okokból kitűnőnek” tartja az eszperantót, ez a „kitűnőség” számára nem tűnik elegendőnek ahhoz sem, hogy az eszperantó világnyelvvé váljon, sem ahhoz, hogy „irodalmi művek alkotására” legyen alkalmas. **FLIFLET**-t ezen a ponton nem lehet azzal vádolni, hogy nem lenne tisztában a „nemzetközi irodalmiság” „működésével”, mivel „Vörösmarty-, Ady-fordításait a norvég sajtó és rádió közvetíti. De legnagyobb szolgálatot ‘Az ember tragédiájának’ norvég változatával tette irodalmunknak. A fordítást méltató neves irodalomkritikus, Per Buvik *Mi nem tudtuk* című bírálatában Dante, Shakespeare, Racine, Goethe, Ibsen, Dosztojevszkij alkotásaival helyezte egy sorba a Norvégiában addig teljesen ismeretlen művet.”. (5) (Lomb Kató, i.m., 100. o.) Ezt azért volt fontos megjegyezni, mert itt műfordításról van szó, holott **FLIFLET** ezt füzi ahhoz, amit az irodalmi művek alkotásáról írt: „A művészet az életből fakad.” ... Sokat gondolkoztam, hogy ezzel itt mire célozhatott?

Ha abból indulunk ki (egyéb irodalomtudományi és irodalomesztétikai megfontolásokkal most nem törődve), hogy **FLIFLET** klasszikusnak számító magyar irodalmat fordított norvég nyelvre (vagyis anyanyelvére!), akkor azt is mondhatnánk, hogy **FLIFLET** arra gondolhatott, hogy az irodalmi esztétikum olyan formában terjedhet, miszerint ANYANYELVEN ÍRT IRODALMI MŰVEKET FORDÍTANAK IRODALMI ÉRZÉKKEL RENDELKEZŐK A MAGUK ANYANYELVÉRE! Vagyis – **FLIFLET** itt mintha az anyanyelviség esztétikai erejét értené az alatt, hogy „a művészet az életből fakad” – kissé átfogalmazva: a művészet, pontosabban a szépirodalmi művészet az anyanyelven való művészi megragadása az esztétikumnak. Az esztétikum megragadásában és kifejezésében az anyanyelvnek vitathatatlanul elsöprő dominanciája van a tanult nyelvekkel szemben. Ezért is tartjuk az anyanyelvi nemzeti irodalmat a nemzeti kultúra hordozójának: egy nemzet anyanyelven kifejezett, nemzetre jellemző képzeletvilága, mítoszai, történelmi eseményeinek és azok vetületének leírásai... ezekre utal **FLIFLET**, amikor azt mondja, hogy „a művészet az életből fakad”. A fentiek alapján úgy is fogalmazhatnánk röviden, hogy „a szépirodalmi művészet az anyanyelven megélt életből fakad”, vagy esetleg úgy, hogy azon a nyelven tudunk igazán szépirodalmat alkotni, amely öntudatunkat és gondolkodásunkat, illetve a minket felnevelő szociális-kulturális környezet kialakította?

Ha ez **FLIFLET** gondolatának egyik lehetséges értelmezése, akkor azt mondhatjuk, hogy eszperantó nyelvvel elvileg az tudna szépirodalmi műveket létrehozni, akiknek az eszperantó az anyanyelve, vagyis az anyanyelvi eszperantisták, eszperantó megnevezéssel „denaska”-k(6). Ha ugyanis nem anyanyelven alkot az eszperantó nyelven alkotó, akkor az anyanyelvén megfogant gondolatait, képzeletét, megfogalmazásait csak közvetve, az anyanyelvi bázisán megfogant formát LE KELL FORDÍTANIA ESZPERANTÓRA – vagyis **a nem anyanyelvi eszperantista által alkotott eszperantó nyelvű szépirodalom nem más, mint eleve műfordítás** – ami azonban lehet, hogy „eredeti formájában” „művészibb alakot” öltött volna.

Az eszperantó nyelvű szépirodalmi alkotások olyan stilisztikai-morfológiai elemzéséről sajnos még nem hallottam, ami adott anyanyelvű szerzők eszperantó nyelven írt műveit vetné össze az adott mű szerzőjének anyanyelvére fordított változatával. Vagyis – nem találtam még olyan összehasonlító elemzést, amely pl. egy angol anyanyelvű eszperantó nyelven írt alkotását vetné össze az adott mű anyanyelvű angol változatával... pedig ez minden bizonnyal érdekes lenne! Továbbá még olyan tanulmányról sem hallottam, ami különböző művek eredeti és eszperantó nyelvre fordított formáját hasonlítaná össze úgy, hogy az adott, a mű eredeti nyelvét ismerő, de a művet nem ismerő olvasó (aki eszperantó nyelven is tud) előbb az eszperantó változatot ismeri meg, majd az anyanyelvű változatot. Ebből a szempontból nem biztos, hogy mérvadó lehet a kétszeres irodalmi Nobel-díjra jelölt **William Auld** nem éppen szalonképes megnyilatkozása **Madách: Az ember tragédiája** angol nyelvű változatáról, ami a következőképpen szól: „Ha Madách művét ennek a mészárosnak a fordításában ismertem volna meg, nem érdekelne a magyar irodalom.”(5)

Senki, még a színvonalas műfordításokat készítő **FLIFLET** sem vonhatja kétségbe, hogy művészi irodalmi művek alkothatók **BÁRMELY NYELVEN**, sőt, ezt még az alapján sem, ha azt mondja, hogy „*a művészet az életből fakad*”, mivel ennek nem állhatja útját még az sem, ha egy nyelvet „*nemzetközileg szabályoznak*”. Mivel a művészi tartalom kifejezésének nem szabhat gátat a formai lehetőségek szűkre szabott volta sem! Vagyis, a fentiek alapján **FLIFLET** véleménye nem állja meg a helyét – eszperantó nyelven lehet művészi tartalmat kifejezni, akárcsak bármely más nyelven, legyen az akár egy esőerdőben élő törzs „primitívnek” tartott nyelve is. Természetesen más kérdés a művészi megjelenítés morfológiája, pl. az, hogy egy nyelv szóképzési, nyelvtani rendszere mennyire „zenei” a rímkészletét illetően. Pl. az angol nyelv eszperantisták által sokat kritizált szóképzési rendszere, sajátosságai a végzódések bőséges formagazdagságával szolgáltatott lehetőséget Shakespeare-nek arra, hogy könnyedén vesse papírra művei tömkelegét, és a kifejezett tartalmaihoz könnyedén találhatott megfelelő formájú rímeket, stb.. Hasonló a helyzet a magyarban is, amely a görög klasszikusokat formahűen tudta interpretálni. Az eszperantó nyelv morfológiája azonban pl. nemigen ad lehetőséget változatos rímformációk létrehozására, mivel a végzódések nemcsak hogy nem leghagyhatók, hanem alapvető szófaji információt közölnek... ennek ellenére gyakorta látni, hogy az eszperantó versekben sorozatosan vannak hiányjelezve a szófaji végzódések – azért, hogy a verses zeneiséget biztosító rímek érvényesüljenek.

Nézzünk egy hirtelen keresett *példát (8) az eszperantó rímkészletének szűkösségére:*

Al la semanto

de Antoni GRABOWSKI

Feliĉa la semanto estas,
Printempe kiu semis grenon
Kaj en aŭtuno ĝoje festas
De bonrikolto la solenon.

Feliĉa, kiu en la koro
Pri granda verko flame revis,
Kaj el la ĉarma revo-floro
Maturan frukton elricevis.

Arbeto kiun, Majstro kara,
Vi plantis ĉe Vistul-rivero,
Elkreskis ĝis lazuro klara,
Etendas branĉojn ĉirkaŭ tero.

Sub ĝi kolektis tero-filojn
La jubile' de nova sento,
Per kiu frate ligas milojn
Neŭtrala lingva fundamento.

Krakovaj muroj ĝoje sonas,
Dum lernantaro multnaciā
Dankeme sian Majstron kronas
Per la verdaĵo laŭrfolia.

En niaj koroj, granda homo,
Stariĝas viaj monumentoj;
La gloron de l' benata nomo
Ripetos ĉiuj la jarcentoj!

A rímpárok:

as-as

a-a

is-is

o-o

on-on

oj-oj

ojn-ojn

Továbbá egy *példa (9) a végződéslekörzésára*, közvetlenül az előző mű utáni webhelyről!:

Al la vespera stelo

Richard WAGNER

elgermanigis Antoni GRABOWSKI

el „Tannhäuser”

*Wie Todesahnung Dämm’rung deckt die Lande,
Umhüllt das Tal mit schwärzlichem Gewande*

*Funebre kovras la krespusko valon,
Etendis nokto nigran la vualon.
Deziras supren flugi la anim’,
Sed tenas ĝin de nokt-teruroj tim’.*

*Aperas jen, vi stelo la plej kara!
De malproksimo fluas lumo klara,
Disigas ombrojn ĉarma la radi’,
Amike montras la vojon al mi.*

*Ravite, ho vespera stel’
Mi vin salutas sur ĉiel’;
Kaj de fidela mia kor’
Salutu ŝin en tiu hor’
Kiame flugos ŝi de l’ tero,
Al anĝelar’ en supra sfero.*

A rímpárok: (az aláhúzottak nem szabályos esperantó végzések, amik a szabályos végzések elhagyásával képződtek)

on-on

im-im

a-a

di-mi

el-el

or-or

o-o

Ebből a két példából is látható, hogy az esperantó verselésben a rímkészlet csak a nyelvtani szempontból dicsért végződésrendszer elhagyásával érhető el, mert így érhető el nagyobb formai változatosság.

Végzések tekintetében az esperantó kb. másfél tucatnyi rímlehetőségből válogathat, amivel lehetséges költészetet alkotni, de nem éppen túlradó formagazdagsággal.

FLIFLET ellentétbe állítja az „életből fakadó művészetet” azzal, hogy „egy nemzetközileg szabályozott nyelv kevés teret enged az egyéni kezdeményezőképességnek”. Az „életből fakadást” valószínűleg azzal hozhatja összefüggésbe, hogy az eszperantót sokan nem tartják „élő” nyelvnek – láttuk már, hogy az „élő” és „holt” minősítése a nyelveknek nem túl szerencsés és nemigen értelmezhető: ha a latint azért tartják „holt” nyelvnek, mert nem használják személyközi kommunikációra kortárs, élő emberek, akkor az eszperantó nagyon is élő nyelv, mivel kortárs, élő emberek közössége használja kommunikációra – vagyis az eszperantó ÉLŐ nyelv... erről a józan megfontolás kell, hogy meggyőzzön minket, nem egy Nyelvtudományi Intézet állásfoglalása! Mindennek megállapítása azonban nem jelent semmiféle előjogot sem az eszperantó nyelv, sem az eszperantó nyelvet használó mozgalom tagjai és szervezetei számára a többi nyelv és annak használóival szemben!

FLIFLET azon megállapítása, miszerint „egy nemzetközileg szabályozott nyelv kevés teret ad az egyéni kezdeményezőképességnek”... azt sugallja, hogy **FLIFLET** az eszperantót merevnek tartja. Ha azt vesszük, hogy Zamenhof FUNDAMENTO-ját az eszperantó mozgalom (elvileg) szentnek és sérthetetlennek, át nem írhatónak tekinti – úgy ez igaz. Annál is inkább hihetjük ezt (legalábbis a szerkezetére vonatkozólag), mivel a legkomolyabb fejlesztési javaslatokat a mozgalom vezetői már a kezdetek kezdetén leszavazták – az IDO esetében. Érdekes esete volt az eszperantó abc „merevségének” feloldására a diakritikus (mellékjeles) karakterek (hangok) –x, vagy –h karakteres kettős betűkké való alakítása abból a célból, hogy az interneten is nehézség nélkül lehessen az alapvetően latin betűs karakterkészlettel operáló szövegszerkesztőkkel és az ilyen oldalakon használni.

FLIFLET azonban itt is téved – az eszperantó korántsem annyira merev, mint feltételezi (pontosabban abban, hogy ezt általános jellemzőként kijelenti): az a tény, hogy a szűkre szabott nyelvtani bázis és a lexika (és a szóképzési módok) mellett NINCS kollokációs bázisa azt eredményezi, hogy a különböző nyelvek beszélői az eszperantóban nem létező kollokációkat (és egyéb többszavas összetételeket, kifejezéseket) a maguk anyanyelve alapján fogják képezni. Ez minden, csak nem **MEREVSÉG**... azonban nem is **RUGALMASSÁG**, mint ahogy az eszperantó mozgalom és a nyelv hívei tartják, hanem **HIÁNYOSSÁG**! Az eszperantó „könnyű tanulhatósága” éppen ebből ered!

Az ebből adódó probléma nyilvánvaló: a nyelv használói a saját anyanyelvük kollokációit építik bele az eszperantó nyelvhasználatukba – ez még nem is lenne probléma, ha nem az lenne a helyzet, hogy a kollokációk, a vonzatok használata, a szóösszetételek, úgy általában egy nyelv pusztán nyelvtani és alap (általában egyszavas, a többszavas kijelentések alapelemeit képező) lexikai bázisán túl ezek tesznek egyedivé, sajátossá egy nyelvet, vagyis egyedi kulturális közeget jelentenek egy nyelv jellemzésében. Ennél fogva egy ilyen egyedi sajátosságtól mentes szabály és lexika együttest valóban nem nehéz megtanulni, azonban két, eltérő anyanyelvű kommunikációs partner a maga számára természetes egyediségeket használja ebben a hiányos kommunikációs rendszerben – ezzel azonban megnehezíti a megértést. Tegyük hozzá – egy bizonyos szintig! Itt azonban felmerül az eszperantó irodalmiság kérdése – a nyelv előbb említett egyedi jellemzőit az időtálló alkotások terjesztik el – vagyis az eszperantó írók tkp. mind „nyelvújítók”, pontosabban „nyelvalkotók”, mivel ők vinnének „életet” egy mesterséges nyelvbe – csakhogy(!) ez az élet az eszperantó nyelv (nem „denaska”) használóiiban már megvan, mégpedig az anyanyelvük révén. Éppen ezért pl. egy adott anyanyelvű szerző eszperantó nyelven írt szépirodalmi alkotását, amit egy nem azonos anyanyelvű eszperantista olvas, alapjában véve egy jól ismert szavakból és szabályokkal felépített szöveget próbál értelmezni, ami azonban számára idegen kifejezésekkel van tele – a hatás ahhoz lehet hasonlatos, amikor valaki egy anyanyelvén írt, nem a saját szakterületéről származó szakkönyvet olvas, amely azonban eleve feltételezi, hogy az olvasója jártas az adott

szakterületen. Mindez elég erőteljesen jelentkezik a „*színvonalas eszperantó irodalomban*”, az eszperantó költészetben pedig még ennél is fokozottabb mértékben – mivel a költészet egyértelműen olyan használata a nyelvnek, amely az adott nyelv minden nyilvánvaló formái (hangzás, dallam, homofónia, stb.) és kulturálisan kódolt, belső (szóösszetételek eredete, szinonimák hatáskülönbségei, szavak mélyebben beágyazott jelentése, stb.) jelentésvilágát is felhasználja... vagyis pl. egy magyar nyelven író költő alapvetően magyar anyanyelvűeknek ír, míg egy angol anyanyelvű pedig angoloknak. Az eszperantó esetében azonban egy adott anyanyelvű költő a maga anyanyelvének forma és gondolatvilágát dekódolja eszperantóra – ami egy, az övétől eltérő anyanyelvű esetében teljesen más lehet...

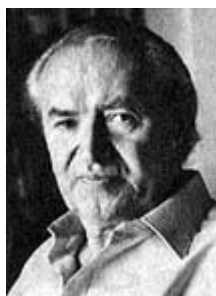
FLIFLET tehát rosszul értelmezi az eszperantó „szabályozottságát” és ebből fakadó esetleges merevségét. A probléma éppen ott van, hogy túl univerzális, nincs meg benne a nemzeti nyelvekre jellemző finom és évszázadok alatt kialakult jelentérendszer – emiatt mindenki a magáét teszi bele. Így azonban csak azonos anyanyelvűek között nem jelent ez akadályt – de kérdelem én: miért akarna bárki azért megtanulni egy nyelvet, hogy azon a vele azonos anyanyelvűek számára alkosson élvezhető műveket. Mindez a redundancia túlhajtása lenne – igaz, a kultúrában előfordulnak efféle vadhajtások.

Láthatjuk, hogy amikor **FLIFLET** azt írja, hogy „*ha egy nyelv élni akar, akkor változnia kell*”, akkor erre azt mondhatjuk csak, hogy az eszperantó esetében a változás nemcsak hogy adott, hanem egyszerűen A **VÁLTOZÉKONYSÁG AZ ALAPJELLEMZŐJE**. Amikor pedig a gondolatait azzal zárja le, hogy „*Szabadon változva azonban már nem tud univerzális szerepet betölteni*”, akkor azonnal felmerül a kérdés, hogyan értelmezhető az az eszperantista elképzelés, hogy az anyanyelve mellett mindenki csak az eszperantót tanulja meg „*hídnnyelv-ként*”? Ha ugyanis a nyelvek adott egyediségeként meglévő kifejezéseket, kollokációk, jellemző vonzatrendszer és metaforikus rendszer adatszerű, tehát lexikális tömegét nézzük, akkor az anyanyelv mellett a „*semleges hídnnyelv*” használatakor azzal találnánk szemben magunkat, hogy az eltérő népcsoportok beszélőinek a közösen ugyan ismert egyszerű nyelvtani szabályokkal és lexikával közölhetünk dolgokat, de ha kifinomultabban akarunk közölni valamit, akkor tudatában kell lennünk, hogy az adott kifejezés, amit használni akarunk, nem tartozik-e az anyanyelvünk olyan egyedi sajátosságai körébe, amit a másik, nem a miénkkel azonos anyanyelvű esetleg ne értene meg (nem formájában, hanem értelmében – mivel ugyan ugyanarról a valóságról beszélünk és gondolkodunk, de esetleg a két anyanyelv kulturális hagyománya nem azonos oldalról közelíti azt meg!); továbbá anyanyelvenként kellene megtanulni az arra jellemző kollokációkat, kifejezéseket, stb.. Vagyis az univerzális eszköz nemhogy leegyszerűsítene a kommunikálók dolgát, hanem ráömleszti a különböző nyelvi hagyományok ismeretének hatalmas áradatát, amit egyszerűen képtelenség lenne elsajátítani. Egy bizonyos szintnél magasabb színvonalú eszperantó nyelvhasználatot ezek miatt nem érdemes feltételezni – és ez a színvonal már a puszta szóösszetételek szintjén is elkezdődik – lexikális szempontból; továbbá nyelvtani szempontból, mégpedig ott, ahol az igényes és a valóságot időben-térben kiterjedten tagoló és kezelő nyelvhasználatra jellemző formák (pl. függő beszéd, feltételes módok, egyeztetések, stb..) megjelennek.

Az eszperantó nyelvhasználatot, mint bázist felhasználó mozgalom emiatt fejlődhet csupán szervezetiileg, kulturálisan azonban nem: egyre szélesebb körben ugyan reklámozhatják; jelezhetik és ígérhetik, hogy kielégíthet bizonyos igényeket... de egy bizonyos szinten túl már inkább gátjává válik annak, ami miatt kezdetben valaki csatlakozott a mozgalomhoz, akár aktív (nyelvhasználó vagy támogató) tagként, akár csak külső „lelkésítőként”.

*** **

XXIII. KÉPES GÉZA



*„Az eszperantó nem vonz,
nem igyekszem elsajátítani.”*

Budapest, 25 nyelv – az alaposabban ismertek: latin, görög, német, francia, finn, észt, osztják, vogul, orosz, angol, mongol...

„Kell a latin! Hogy kommunikációs célokat nem szolgál? Elég baj, hogy így van! Tudnunk kellene latinul beszélni.

Az eszperantó nem vonz, nem igyekszem elsajátítani.”

Igen szűkre szabott, de azért sokatmondó vélemény Képes Géza megnyilvánulása.

A latinhoz való viszonya még a gyerekkorának élményéből táplálkozhat, mint írja: „.... Tízéves voltam, amikor a helybeli református lelkész kardoskodására a továbbtanulásom elhatározottatott. Négy hét alatt négy év latin anyagából kellett felkészülnöm.* Kitűnőre vizsgáztam. Az iskolában is, mint érdekes kalandot fogtam fel a tanulását; latin párbeszédeket folytattam önmagammal...”

Jól tudjuk, hogy négy hét alatt nem lehet négy év nyelvi tananyagát elsajátítani, főleg nem kitűnő minősítéssel! Hacsak... ennyire alacsony szintű a követelmény a számonkéréskor, vagy mindegy, hogy az illető mit produkál, és eleve kitűnőre „ítéltetik”. Ha jobban belegondolunk – ennek a református lelkésznek lehet, hogy a lélekhez volt érzéke, de az észhez nem feltétlenül, mert csak egy pedagógiai érzékkel nemigen megáldott oktató állíthat fel ilyen igen eszetlen követelményt. Vagy... mégis egy nyelvzsenuvel van dolgunk, ami Képes Géza esetében nem lehetetlen: aki elmondhatja magáról, hogy „**Én 25 nyelvből szereztem ismereteket életemben...**”, és ebből az élettörténete elmondásakor 11 nyelv különösen nagy hangsúlyt kap, tehát megállapíthatjuk, hogy igen nagy tehetséggel van megáldva a nyelvtanulást illetően.

A latinnal kapcsolatos lelkes attitűdje minden bizonnyal a fent említett esetből származhat: egy ilyen intellektuális élmény kétségtelenül igen mély nyomokat hagy egy hozzá hasonló szociális háttérű gyermekben, mint írja is „*Falusi kovács fia voltam, igen-igen távol az idegen nyelvek birodalmától. Amikor a járásbíró fiát a nevelőnőjével németül hallottam társalogni, azt hittem, hogy valamilyen számomra ismeretlen játékot játszanak.*”

Minden bizonnyal a hihetetlenül gazdag és széleskörű nyelvismerete miatt nem mutat különösebb érdeklődést az eszperantó iránt. Visszautalnék itt egyik korábbi cikkemre (1) melyben bemutatom, hogy egy egyszerű hasonlattal lehet demonstrálni, hogy az eszperantóra épített propedeutikai elképzelés mennyire sántít! Képes Géza remekül demonstrálja ezt: oly mértékben tud már nyelvileg „egykerekezni”, hogy az eszperantó nyújtotta segédkerék bevetése semmiféle vonzerőt és érdeklődést sem vált ki belőle, ... pedig valószínűleg „a kisujjából kirázta volna.”!

*** **

XXIV. KEVIN GOLDEN

„... Tudtommal ma nyolcmillió ember beszél
eszperantóul. Imponáló szám, bár csak csepp
a 400 milliónyi angol anyanyelvű tengerében.”

London, 25 nyelv: angol, a gael nyelv ír és skót változata, francia, spanyol, latin, eszperantó, magyar, olasz, német, portugál, holland, svéd, norvég, dán, román, lengyel, orosz, szerb, cseh, izlandi, bolgár, welsh, litván, modern görög.

„A ‘köznyelv’ kérdésében a tények előbb döntenek, mint ahogyan a lingvisták közös nevezőre tudtak volna jutni. E pillanatban az angol tölti be ezt a szerepet; véleményem szerint nem a nyelvben rejlő érdek, hanem történelmi, gazdasági körülmények következtében. Tagadhatatlan előnye az egyszerűség: Ogden és Richards szerint (**Basic English(1)**) minden cselekvés get-tel és put-tal, de legfeljebb 16 további igével kifejezhető. A Basic egyébként nem „alapvető” jelent, hanem a British-American Scientific Industrial-Commercial szavak kezdőbetűiből alkotott betűszó.

A szellemtudomány különböző ágazataival foglalkozóknak – elsősorban a nyelvészeknek – fontos a latin. De zoológusaink, botanikusaink, orvosaink is a latinon keresztül értik meg egymást. „Holt nyelvnek” mondjuk, pedig a latin – akárcsak a görög – életképességét ma is bizonyítja, hogy hozzájuk fordulunk, ha valamilyen új fogalomra új szavakat kell kitalálnunk. Ami az eszperantót illeti, örömmel látnám, ha az iskolákban oktatnák, nem a nemzeti nyelvek helyett, hanem azok kiegészítéséül. Azt persze nem tudom, hogy a ragozást nem ismerő kínai vagy maláji könnyebben birkózna-e meg vele, mint valamely természetes nyelvvel. A tárgyesetre – szerintem – kár volt külön végződést kitalálni; még akkor is, ha ez a szórendben nagyobb hajlékonyságot biztosít.

Tudtommal ma nyolcmillió ember beszél eszperantóul. Imponáló szám, bár csak csepp a 400 milliónyi angol anyanyelvű tengerében.”

GOLDEN szerint nem a nyelvészeti megfontolások a döntőek az eszperantó, vagyis a közvetítőnyelv, vagy világnyelv, vagy ahogyan ő nevezi, a „köznyelv” kérdésében, hanem az, hogy elfogadjuk-e vagy sem a KIALAKULT állapotot.

Megjegyzi ugyan, hogy az angol nem a „benne rejlő érdek”, hanem történelmi, gazdasági körülményeknek köszönheti azt a pozíciót – utána mégis „tagadhatatlan előny”-ként említi az „egyszerűségét”... amire *sajnos(!)* a **B.A.S.I.C English** megfogalmazás módját emeli ki, amely alig több mint egy tucat igével fejez ki minden cselekvést. A „sajnos” azért van kiemelve, mivel nyilvánvaló, még ha a **B.A.S.I.C English** megalkotói nem is emelik ki a tankönyvekben, hogy azt, hogy hogyan kell a leszűkített szókinccsel megfogalmazni, azt külön meg kell tanulni. Hadd hívjam fel itt arra a figyelmet, hogy a **B.A.S.I.C English** azért bírt azzal az egyszerűséggel, amit **GOLDEN** tulajdonít neki, mert a létrehozói vették a fáradságot és összeállították a szóanyagát (terjedelmes korpuszelemzések alapján) és megvizsgálták, továbbá rendszerbe foglalták ennek az alapszókinccsnek a praktikus felhasználási módját, vagyis azt, hogy hogyan lehet a kevés általánossal ugyanúgy sokat mondani, mint sok speciálissal. Éppen emiatt nem szerencsés az angol részéről éppen a B.A.S.I.C English-t kiemelni, mivel MINDEZT BÁRMELY NYELVVEL MEG LEHET(NE) TENNI! A fő kérdés itt tehát nem az, hogy a többi nyelvvel meg lehet-e mindezt tenni, hanem az, hogy MIÉRT NEM TESZIK / TETTÉK MEG (elenyésző kivétellel) a nemzeti nyelvek birtokosai? Ez pusztán abból a szempontból is fontos lehetne, mert ezekből a „bézikesített” nemzeti nyelvekből

praktikusabban és gyakorlatiasabban tudnának azok is dolgozni, akik mesterséges nyelvek összeállításra adják a fejüket!

De maradjunk még egy gondolat erejéig **GOLDEN** bevezető megjegyzésénél!

Azt állítja, hogy az angol nem a „*benne rejlő érdemeinek, hanem történelmi, gazdasági körülményeknek*” köszönheti jelenlegi elterjedtségét – ezt követően (bár eléggé megkérdőjelezhetően) mégis kiemeli az egyszerűségét.

Ha időben visszamegyünk és rávetítjük mindezt a latinra, akkor abban az esetben azt látjuk, hogy ott is a történelmi, gazdasági háttér jelentette a latin (az akkor ismert világban) széles körben való elterjedtségét – a ma is jól ismert legendás nehézsége ellenére.

Adott tehát egy igen „egyszerű” szerkezetű nyelv ma (az angol), és egy igen bonyolult, – mondjuk csak ki – nehéz nyelv a múltban, amelyek széles körben elterjedtek... ebből azt a következtetést is levonhatnánk, hogy a világnyelvi pozíció elérése esetében látszólag nem számít, hogy könnyű, vagy nehéz nyelvről van-e szó; mintha mind az angol, mind a latin esetében történelmi-gazdasági háttér számítana csak.

Így szemlélve a dolgot az eszperantónak **SOHA NEM LESZ ESÉLYE AZ ÁLTALÁNOS KÖZVETÍTŐNYELVI POZÍCIÓ KÖZELÉBE KERÜLNIE**.

Az **Eszperantó Mozgalomban** a fenti gondolat igen „népszerű”, mert ezzel ragyogóan magyarázni lehet azt a **sikertelenséget**, ami igen jól fémjelzi az eszperantó terjedését – az előzetesen elképzeltékhez és a kíváncsnak tartotthoz képest. **A mozgalom sok propaganda-anyagában egyfajta „összeesküvést” sugallnak (2)**, amit az angolszász nyelvi kultúra, azon felül pedig minden, valamekkora történelmi és gazdasági erővel bíró, önálló nyelvvel rendelkező nemzet eszelt ki ellenük.

Fölvethető itt az is, hogy **HA VALÓBAN LÉTEZNE** az említett **ÖSSZEESKÜVÉS** az **ESZPERANTÓ NYELV ÉS MOZGALOM** ellen, akkor nagy valószínűséggel a mozgalom már nem működne, mivel ha az angol nyelvű kultúrkör (csak) annyira táplálna ellenséges és megvető érzelmeket az eszperantó iránt, mint az eszperantó az angol iránt, akkor a neki tulajdonított hatalommal élve a mozgalmat már régen eltörölte volna a Föld színéről... vagy legalábbis kifejezetten az eszperantó használatát, terjesztését és terjedését gátló rendelkezéseket támogatna. Tudtommal semmi ilyesmi nem létezik – sehol sem tiltják kifejezetten az eszperantó használatát... sőt, éppen ellenkezőleg: sokan „elvtelenül” is elfogadják az eszperantó mozgalom alaptalan jelszavait, és átvesznek olyan (elsősorban nyelvi, de gyakran a kultúrkörök egymást direkt gátló, már-már rasszista jellegű szólamokat és) előítéleteket is, amiknek semmi valóságalapja sincs. A lelkesedéssel és az eszmék (általában csak szóbeli) támogatásán túl azonban nemigen tesznek erőfeszítéseket.

A mozgalom azért működhet még mindig, méghozzá egyre intenzívebben (és egyre több csatornán!), mivel nincs sem ellene irányuló összeesküvés, sem az angol nyelv és kultúra terjesztését végzők részéről kifejtett szelíd, erőszakos kulturesztétikai nyomulás sem. Az **Eszperantó Mozgalom** ezen propagandaszónoklata ahhoz hasonlatos, amikor valakire egy gyenge ellenfél rásüti, hogy „*bunkó és erőszakos*”, és ezt nemcsak a háta mögött, hanem annak jelenlétében is hangoztatja – mindezt azonban csak akkor teheti meg, ha az ellenfele valójában nem bunkó és nem erőszakos, mivel arra a minősítésre, hogy „*bunkó és erőszakos*” mindenki durván reagál, egy „*bunkó és erőszakos*” ellenfél pedig még inkább. Ha a jelenlétében mégis lehet ezzel „*cukkolni*”, akkor egyáltalán nem igaz rá ez a minősítés. Ergo – az angol kultúrkör felé azért teheti ezt meg az Eszperantó Mozgalom, mert nincs valóságalapja; a mozgalom túl kicsiny és erőtlen pont ahhoz, hogy az angol nyelvű kultúrkör figyelmet szenteljen neki.

Örvendetes, hogy **GOLDEN** megemlíti a nem újlatin nyelveket beszélők és a latin betűkészlettől teljesen eltérő betű- ill. karakterkészlettel író nyelvek használóit – akiktől esetenként (pl. japán, kínai) a ragozás fogalmának ismeretét sem ildomos feltételezni – ez semmiképpen sem leminősítés, hanem a MÁSSÁG, az ELTÉRÉS kiemelése. Az európai nemzetek is erős ellenérzésekkel fogadnák, ha egy kínai nyelvtervező egy alapvetően piktografikus világnyelv-tervezettel állna elő – holott ő hivatkozhatna arra, hogy a Kelet-Ázsiaiak jól elboldogulnának vele; és itt az emberiség jelentős hányadáról lenne szó!

Az iskolai oktatásba való bevezetését azonban abból a szempontból anti-demokratikusnak tartanám, hogy ez minden bizonnyal úgy történne, mint egy hosszú fejlődési folyamat vég-eredményének – sok-sok tapasztalat lepárlásának – az oktatása, bemutatása. Tudjuk jól, hogy az eszperantó nem ilyen, és mind az **IDO(3)**, mind az utána (akár belőle) következő tervezetek fejlettebb formát képviselnek, még ha az eszperantóra is támaszkodnak. *(Ezzel kapcsolatban egy fontos megjegyzést láss a Jegyzetekben! (4))*

A mesterséges nyelvekkel kapcsolatos bármiféle tananyag úgy lenne praktikus, ha **TÖBB** mesterséges nyelvvel is foglalkoznának, azok közös pontjait, sajátosságait megismertetve – az eszperantó az általa hangoztatott demokratizmus és egyenlőségi elvet hazudtolja meg, ha az iskolában egyedüli mesterséges, hídn nyelv-tervezetként való oktatást követelné.

Ebből a szempontból mindezt a Nyelvtani ismeretekbe beépítve lenne értelme taglalni – és nem a konkrét nyelvtervezetet tanmenetbe bevenni. Azonban, ha mindenáron a nyelvtanulási képességeket akarjuk fejleszteni – és ezt célozná a „**Dobbantó a nyelvekhez**” program(5) is –, akkor ismét *nem egy mesterséges nyelv szűkre szabott nyelvtani rendszerén át vezet az út* ehhez, hanem a tárgyhoz kapcsolódó KONKRÉT ISMERETEK TANULÁSA – pl. a szó-kincsfejlesztés módjai, a nyelvtani szerkezetek praktikus gyakorlási módjai, a különböző készségek (olvasás, fogalmazás, hallás utáni értés, beszéd-készség, stb.) konkrét gyakorlási módjainak módszeres ismertetése és gyakoroltatása.

Vagyis – talán több értelme lenne a diákokat JÓ, HATÉKONY NYELVTANULÓVÁ TENNI és felvértezni őket a nyelvek elsajátításához szükséges ismeretek lehető legszélesebb repertoárjával – tapasztalat szerint nem a nyelvekkel és a nemzetekkel van probléma, hanem a nyelvtanítási, nyelvelsajátítási ismeretekkel. Továbbá – kevésbé kelt ellenállást az emberekben, ha azt mondjuk nekik, hogy egy adott tárgykört, ismeretet **HOGYAN** sajátíthatnak el, mintsem azt, hogy **MIT** sajátítsanak el.

Az eszperantó oktatásával a tanulók az eszperantóról tudnának többet – de ezzel semmiképpen sem kerülne közelebb ahhoz, hogy más nyelveket könnyebben tanuljanak meg. Pontosabban: a nyelvtanulási képességet BARMELY nyelv tanulása segítheti – sőt: egy nehezebb nyelv tanulása inkább elősegíti, mint egy „mindegyiknél könnyebb” – lásd az eszperantó (és a latin) propedeutikai értékéről írt tanulmányaimat(6)!

GOLDEN konkrét eszperantóval kapcsolatos megjelenése a tárgyesetre vonatkozik, miszerint „*A tárgyesetre – szerintem – kár volt külön végződést kitalálni; még akkor is, ha ez a szórendben nagyobb hajlékonyságot biztosít.*”. Sokan nem érthetik, hogy ha Zamenhof annyi mindent átvett az angolból, azt miért nem, hogy a tárgyesetre nincs szükség? Nyilvánvaló, hogy a tárgyeset jelölése nyújt némi szórendi hajlékonyságot és szabadságot, azonban ez abban az esetben, hogy pl. az ige cselekvőjét analitikus módon a névmás jelölésével kell kifejezni az ige előtt (ami eléggé szigorú szabály a szórend terén) így ez az A + Á szórendi megkötés szigorúbb lehet, mint az Á + T szórendi meghatározottság – ebből a szempontból az angol még ennél is továbbment, mivel még a közvetett tárgyat, a részeshatározót is képes a szórenddel kifejezni! ... Kérdés tehát, hogy Zamenhof miért alkalmazhatott egy ilyen mondatrészelölést? Azért, mert sok nyelvben a tárgynak van morfológiai jelölése? Az angol az eszperantó megalkotásakor még nem volt olyan mértékben elterjedve, hogy abban valamiféle „lingvisztikai kulturális befolyás”

lehetőségét lehetett volna feltételezni – vagyis az angol példáján még egy viszonylag „semleges” nyelvi minta lehetett volna a tárgyeset mellőzése az eszperantóban.

Azért is furcsa, mivel az eszperantó szókincs igen tekintélyes része az angolból származik. Lehet, hogy Zamenhof azért döntött a tárgyeset mellett, mert a szókincsalap forrásnyelvei többségében van tárgyesetjelölés – ez a döntése azonban részben ellenkezik azzal a „**szükséges és elégséges elvvel**”, miszerint Zamenhof „**eltávolított minden felesleges formát és elemet, ami nem járul hozzá a nyelv érthetőségéhez**”(7).

Talán azért maradhatott meg a tárgyeset az eszperantóban, mivel Zamenhof (apai ágú) anyanyelvében, az oroszban, a főnévragozás igen bonyolult rendszer: 6 eset van (alany, tárgy, birtokos, részes, eszközhatározós, előljárós), amik a nemek szerint, továbbá az egyes és többes számban is egymástól igen eltérően ragozódnak(8). Mivel Lengyelországban született, és az iskolában, ahová járt lengyel volt a tannyelv, így lengyelül is megtanult, amelyben szintén létezik 7 eset a főnévragozásban (alany, birtokos, részes, tárgy, eszköz, helyhatározós és megszólító) és ezeket mind nőnemben, mind hímnemben, mind egyes és többes számban más-más módon ragoznak a főnevek végződése alapján(9) ... így az alanyeset mellett a tárgyeset meghagyása, a Zamenhof által a legjobban ismert két nyelv főnévragozási esetrendszeréhez képest valóban sokkalta egyszerűbbnek tűnt, még a fenti „**szükséges és elégséges elv**” megsértése mellett is.

Ez azonban még mindig nem lett volna „**problémás ESET**”, **ha Zamenhof nem írja elő a melléknevek egyeztetését is a főnevekhez igazodóan** – ezzel Zamenhof ugyancsak megsértette saját elvét, azonban neki mindez természetesnek tűnhetett – itt sem fordult az angol egyszerűsége felé, holott ott ilyen nincs!

GOLDEN utolsó megjegyzése az eszperantó és angol nyelvet **beszélők számának összevetése**. Ő 8 millió „**eszperantóul beszélőt**” említ a 400 milliónyi „**angol anyanyelvűhöz**” képest. Ő még erre is azt mondja, hogy az eszperantisták száma „csupán csepp a tengerben”.

Ez a „cseppszerűség” azonban sokkal hangsúlyozottabb, ha az anyanyelvű eszperantistákat vesszük számba, akik azonban születésüktől fogva sem „tisztá” eszperantisták, mivel legalább az egyik szülő „valódi”, vagyis természetes anyanyelvét is elsajátítja (vagy a szülőhelyén használatban lévő helyi nyelvet) – vagyis született kétnyelvűek. Ezeknek a száma (eszperantista források szerint is!) csupán kb. 1-2 ezerre tehető, vagyis porszemnyi töredéke azoknak, akik természetes anyanyelvi bázison tanulva beszélnek, és még inkább elenyészik ez a szám az angolt anyanyelvként elsajátítókéhoz képest.

A számszerűség felemlítése azonban a másik oldalról is sántít – ha azokat tekintjük angol anyanyelvűeknek, akik olyan országokban nőnek fel, nevelkednek, járnak iskolába (vagyis szerzik meg a kulturáltságot), ahol az angol hivatalos nyelv, akkor ma kb. 650 millióra tehető és még 2-3-szor annyira, akik a közoktatásban, a munkájuk során, vagy egyéb módon kommunikációképes nyelvismerettel rendelkeznek, vagyis olyannal, ami a személyes igényeiket kielégíti. A naprakész statisztikák alapján (a tanulmány írása idején, 2007-ben) kb. 2 millió eszperantóul beszélő, és kb. 1000 anyanyelvi beszélővel számolnak.(10) – Persze ugyanezen weboldal eszperantó nyelvű változatában 2000 anyanyelvi beszélőről, továbbá 100.000 és 2 millió közé tehető számról írnak. Az óvatos becslés teljesen jogos, ami magának az „**eszperantista**”(11), mint személy fogalmából ered, miszerint „Az eszperantista az a személy, aki beszél, vagy használja az eszperantót. Etimológiailag az eszperantista olyan személy, aki remél. Bár többféle „eszperantista” meghatározás is létezik, a **Boulogne-i Deklaráció**(12) szerint (amelyet az első Eszperantó Világkongresszuson fogadtak el), az eszperantista olyan személy, aki az eszperantót beszél, vagy bármilyen célra felhasználja. Eszperantista továbbá az a személy, aki részt vesz és vállal az eszperantó kulturális életben.” Így érthető, hogy itt kb. csak annyira pontos számról van szó, mint pl. a keresztények számáról, mivel ott is elég széles skálán mozog a minősítés a pusztán csecsemőkori megkeresztelés és a keresztény hit és életviteli előírásokat szigorúan betartók között.

Számszerűség tekintetében az eszperantisták igen fonák logikával operálnak – azt mondják, hogy az angol anyanyelvűek kb. 7%-át teszik ki a Föld lakosságának, és így az angol nyelv elterjedése következtében az össznépeség 7%-ának nyelvét „erőltetik rá” a maradék 93%-ra. Furcsa kifogás lenne ez, mivel így megvalósulna az az elképzelés, hogy egy kisebbségi nyelvet tesznek világnyelvvé. Természetesen itt valószínűleg nem úgy értették a kisebbséget, hogy annak a kezében van a világ jelentős gazdasági ereje.

Továbbá az eszperantisták ehhez még azt is hozzáteszik, hogy „*mi az, hogy a világ lakosságának csupán 7%-ának nem kell nyelvet tanulnia...???*”. Vagyis akkor ezzel egyértelműen az lenne a cél, hogy a jelenlegi nyelvtanulási trendet egyszerűen ütemezzük át az angoloról az eszperantóra... természetesen 1. idegen nyelvként – ami által eleve felvértezhetjük a leendő nyelvtanulókat akár olyan nyelvi előítéletekkel is, amikhez hasonlóak az eszperantóval kapcsolatos internetes vitákban el is hangoznak néha, mint pl. ahogy az egyik vitapartnerem is fogalmazott: „... *És itt lép a képbe a sallangoktól, hülyeségektől mentes, értelmesen megtervezett hídnelv. ... A tervezett hídnelvnek nem azért kevesebb a szókincse meg a megtanulandó lexikális elemek száma, mert hiányoznak belőle az igényes nyelvhasználathoz szükséges szavak, hanem mert nincsenek benne fölöslegességek, hülyeségek...*”, és így tovább.

A számszerűség tekintetében aztán ott van még az az eszperantista körlevél is, amely eszperantista és Amerika-ellenes körökben terjeng, és arra a merő képtelenségre apellál, hogy ha a kínaiak sutba dobnák a bonyolult nyelvüket és megtanulnák az eszperantót, akkor – abban az esetben, ha Kína gazdasági ereje meghaladná Amerikáét – tulajdonképpen egy csapásra az eszperantó lenne a világ vezető nyelve – mivel a „kínai nyelvet” számszerűleg a legtöbben beszélik anyanyelvként... (A körlevél részletes elemzését lásd – (13))

*** **

MELLÉKLETEK, JEGYZETEK, FORRÁSOK

BEVEZETÉS

(1)___Lomb Kató: Bábeli harmónia – Interjú Európa híres soknyelvű embereivel, 1988.

<http://moly.hu/konyvek/lomb-kato-babeli-harmonia>

(2)___A MESZ-ről:

http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1gi_Eszperant%C3%B3_Sz%C3%B6vets%C3%A9g

(Az idézett hozzászólás a mára már megszűnt Virtus.hu oldalon jelent meg.)

I. LOMB

Kép forrása: <http://www.epa.oszk.hu/00800/00804/00038/eletm/Katoneni.jpg>

LOMB KATÓról bővebben:

http://hu.wikipedia.org/wiki/Lomb_Kat%C3%B3

I.1. LOMB

(1)___„...nyelvekről jut eszembe...”, Budapest, 1983. A könyv lektorai voltak Dienes Gedeon és Sugár András, akik szintén soknyelvű szereplői jelen tanulmánynak!

<http://moly.hu/konyvek/lomb-kato-nyelvekrol-jut-eszembe>

(2)___A NYELVMŰVELÉS MINT ÁLTUDOMÁNY

<http://dragon.unideb.hu/~tkis/altudomany.htm>

A nyelvművelés kártékonyágáról és ármánykodásáról

<http://dragon.unideb.hu/~tkis/>

(3)___Bárczi Géza: *Nyelvművelésünk*, 1974

(Bárczi-nak ebben a művében hűen megmutatkozik **a nyelvművelés akár rasszizmushoz is vezető, azt alátámasztó ideológiája**)

(4)___Toubon Law : http://en.wikipedia.org/wiki/Toubon_Law

http://www.experiencefestival.com/toubon_law

French fury over English language

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6341795.stm>

French intellectual urges offensive against English domination

<http://english.peopledaily.com.cn/90001/90782/91341/6426222.html>

Learning English - Words in the News - 09 February, 2007 - Published 16:24 GMT

French protest against English language:

http://www.bbc.co.uk/worldservice/learningenglish/newsenglish/witn/2007/02/070209_frangliase.shtml

Bush nyelve helyett befolyást akarnak a franciák:

<http://www.origo.hu/nagyvilag/20070207folytatodik.html>

Sokan nem tudják, hogy a franciák is nemzetközi összekötőnyelvként kívánják a francia nyelvet:

French - The Most Practical Foreign Language: <http://www.fll.vt.edu/French/whyfrench.html>

Továbbá az sem, hogy a francia nyelv igen jelentős hatással volt az angol nyelv mai formájára:

How French Has Influenced English: <http://french.about.com/library/bl-frenchinenglish.htm>

... És azt is kevesen tudják, hogy milyen töméntelen mennyiségű francia szó és kifejezés van közhasználatú forgalomban az angol nyelvben:

French Words and Expressions in English: <http://french.about.com/library/bl-frenchinenglish-list.htm>

Az előző bejegyzésekkel azonban éles ellentéte mutat be az, ahogyan a franciák reagálnak az angol nyelvi elemek megjelenésére a francia köznyelvben.

Franglais: <http://en.wikipedia.org/wiki/Franglais>

Magyarul erről a témáról:

http://francianyelv.hu/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=76

I.2. LOMB

(1)___IDO: http://hu.wikipedia.org/wiki/Ido_nyelv

(2)___http://en.wikipedia.org/wiki/New_Latin

(3)___Interlingua : <http://en.wikipedia.org/wiki/Interlingua> ; <http://www.interlingua.com/>

(4)___Zur Kritik der künstlichen Weltsprachen - Brugmann, Karl,

<https://archive.org/details/zurkritikderkns00leskgoog>

(5)___http://akademio-de-esperanto.org/fundamento/gramatiko_angla.html

(6)___Általános nyelvtanulási ismeretek tervezete, Brain Storming - 2006.12.30

http://bs-gerillanyelveszet.blog.hu/2015/02/15/altalanos_nyelvtanulasi_ismeretek_tervezete

I.3. LOMB

(1)___Volapük nyelv : http://hu.wikipedia.org/wiki/Volap%C3%BCK_nyelv

(2)___A világnyelv, Pro és Kontra sorozat, Gondolat Kiadó, Budapest, 1984. ; TRUBETZKOY: http://hu.wikipedia.org/wiki/Nyikolaj_Szergejevics_Trubeckoj

I.4. LOMB

(1)___EU-speranto???: IV. fejezet: Latin vs eszperantó, avagy – mi fán terem a propedeutika?

– <http://mek.oszk.hu/13100/13157/13157.pdf>

*** **

II. PILCH

Kép forrása: <http://i.ytimg.com/vi/v3YYVq844ZQ/maxresdefault.jpg>

(1)___Mi is az a lingua franca? Világnyelvek az angol előtt.

<http://www.nyest.hu/hirek/mi-is-az-a-lingua-franca-vilagnyelvek-az-angol-elott>

(2)___Az angol nyelv: http://hu.wikipedia.org/wiki/Angol_nyelv

*** **

III. SUGÁR

Kép forrása: <http://keyframe.nava.hu/service/gallery/keyframe/2014/05/20/m3-64998/m3-64998-03152200.jpg>

(1)___Horváth József: 30 nap alatt eszperantóul, 260. o.

http://hu.wikipedia.org/wiki/30_nap_alatt_eszperant%C3%B3ul

(2)___Tudatosan írtam Angliát, és nem Nagy-Britanniát, mivel az Egyesült Királyság tagállamainak mindnek meg volt az egyesülés előtt a saját nemzeti nyelve. Lásd: „**Az angol nyelv kialakulása** - Az angol nyelv Nagy-Britanniában alakult ki. A sziget őslakosait, a keltákat az 5–7. század során betelepülő germán törzsek (angolok, szászok, jütök) kiszorították a sziget középső részéről, a mai Anglia területéről, amely róluk kapta a nevét. A kelták a sziget peremi részeire (Skócia, Wales), illetve az Ír-szigetre szorultak vissza, később azonban ezek a területek is angol uralom alá kerültek, emiatt a kelta nyelvek mára csaknem kihaltak a szigeteken.” (http://hu.wikipedia.org/wiki/Az_angol_nyelv_t%C3%B3rt%C3%A9nete)

*** **

IV. MARTINET

Kép forrása: [http://www.lib.jgytf.u-](http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/~toth/Alknyelv/idegenek/klasszikusok/Martinet/nyelvesz.htm)

[szeged.hu/~toth/Alknyelv/idegenek/klasszikusok/Martinet/nyelvesz.htm](http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/~toth/Alknyelv/idegenek/klasszikusok/Martinet/nyelvesz.htm)

(1)___http://eosarok.blog.hu/2013/04/16/az_eszperanto_belso_ellenzeke

*** **

V. DABI

Kép forrása: http://www.magyarulbabelben.net/upload/image/4016_dabiistvan.jpg

http://en.wikipedia.org/wiki/Istv%C3%A1n_Dabi

(1)___**Dabi István: A nyelvekről – nyelvtanulásról ... és még valami.**, Magánkiadás, CSAK Könyv Kiadó, 1995 („Törekvés a közös nyelvre – mesterséges nyelvek” fejezet, 56-57. o.)

<http://mek.oszk.hu/06400/06433/06433.pdf>

*** **

VI. EGE

(1)___Az ESZPERANTÓ-ról jut eszembe...

18. pont:

„Esperanto szervezetek – Az esperanto szervezetek nem tömörítenek mindenkit, hanem csak azokat, akik hajlandók valamit tenni a nyelv fennmaradásáért vagy terjesztéséért, illetve erről várnak információt a szervezettől.”

Szilvási László „Összefoglaló esperanto nyelvtan” című könyvének internetes kivonatában van egy fejezet, „Az esperanto ismertsége téled is függ!”, amiben *a lelkes esperantis-tákról olyan képet festenek, ami inkább egy fanatikushoz illik.*

Íme a propagandalista, ami bővíthető!:

- Jelvény viselése;
- otthoni bejárat mellé „esperanto” tábla kihelyezése /az „English is spoken here” táblákhoz hasonlóan, amiket kereskedők tesznek ki a népszerűbb nemzetközi üdülőhelyeken/;
- telefonos játékokban a betelefonáló „esperantistaságának” megemlézése, vagy esperanto nyelvű zene kérése kívánságműsorban /ingyen reklám!/,
- hirdetőtáblákra információs anyagok kihelyezése,
- újsághirdetések feladása,
- a diplomához esperanto nyelvvizsga megszerzése,
- felragasztható reklámcsíkok készítése, és kihelyezése szélvédőkre, üvegfelületekre,
- külföldön külföldiektől segítségkérés esperantóul
- esperanto változatok elkészítése (akár cégeknek is reklámanyagként a nemzetközi esperantista lapokba!)
- utcákra táblák kihelyezése
- a jövedelemadó 1%-nak felajánlása az Esperanto Alapítványnak, de a legfőbb: mások erre való rábeszélése!
- kulturális intézményekben, közintézményekben felhívni a figyelmet arra, hogy esperantóul nincs kiírva az információ,
- az internetes terjesztésre számtalan konkrét ötlet, elsőként éppen az „Angol nyelv kulturális gyarmatosító szerepének” kiemelése...
- esperanton nyelvű újságok újságcikkeinek fordítása és elküldése a helyi lapoknak, kiemelve a „nyelvi problémát” és az esperanto „eredményeit”...
- köszönőlevél írása, ha valahol esperanto kiírást, információt talál; vagy tiltakozás, ha egy „eredményt” meg akarnak szüntetni
- a „kallódó esperantisták” felkarolása, informálásuk, mindenekelőtt azért, hogy „ne vesszen kárba a nyelvtudás”
- Az Esperanto Alapítványnak, az adó 1%-on túli támogatására való felhívás
- az utolsó pont: „Légy büszke, és vállald fel nyilvánosan is!” = „Merd nyíltan felvállalni, és légy büszke arra, hogy esperantóul beszélsz, és a semleges nemzetközi nyelvet beszélők nagy családjába tartozol!”

(2)___Az Amway Co., mint gazdasági alapon működő szekta, 2008.04.

<http://mek.oszk.hu/04200/04213/04213.htm#19>

(3)___E.D.E.L. = Etymological Dictionary of the Esperanto Language
by Andras Rajki, 2006 Budapest, <http://www.freeweb.hu/etymological/>

(4)___Lingvicizmus: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Lingvicizmus>

(5)___to-igenév-ről bővebben: http://angol.tvnet.hu/db/elem_viewer.php?id=1685

(6)___Kivonat Zamenhoz Fundamento-jából:

http://hu.wikipedia.org/wiki/Esperant%C3%B3_nyelv#Ig.C3.A9k

(7)___BASIC-English: http://hu.wikipedia.org/wiki/Egyszer%C5%B1_angol_nyelv

(8)___Lomb Kató: „... nyelvekről jut eszembe...”, 1983., 77.-79. o.

*** **

VII. KADA

Kép forrása: <http://ujember.katolikus.hu/Archivum/2001.12.02/0104a.jpg>
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE - Kada Lajos érsekkkel - BODNÁR DÁNIEL
<http://www.communio.hu/vigilia/2001/2/kad0102.html>

*** **

VIII. D'ABADIE

(1)___Európai és brazil portugál nyelv:

Jómagam sem tudtam arról, hogy mekkora különbség van a két nyelvváltozat között, amíg el nem kezdtem felsőfokú angol nyelvvizsgára felkészíteni egy tehetséges nyelvtanulót, aki portugál szakra jár az egyetemen. Ő maga elmesélte, hogy amikor idehaza a 2 hónapos brazil útja után nyelvvizsgázni ment, akkor a vizsgáztatók megszólták, szóvá tették, hogy nem a sztenderd portugált beszéli, és ugyanígy akadtak problémái brazil portugálságával az egyetemen is.

A Wikipédia ezt írja róla:

http://hu.wikipedia.org/wiki/Portug%C3%A1l_nyelv

„A **portugál nyelv** (*português, língua portuguesa*) az indoeurópai nyelvcsalád itáliai ágán az újlatin nyelvek nyugati, azon belül ibériai csoportjába tartozik. A spanyol után a második legnagyobb számban használt újlatin nyelv. A beszélők száma szerinti csoportosítás alapján az **5-7. közötti** helyet foglalja el a világ nyelvei közül. Több mint **210 millió anyanyelvi beszélővel a portugál egy azon kevés nyelvek közül, amelyet egymástól ennyire távol eső országokban beszélnek.** A nyelv legnagyobb bázisa Brazília, 184 milliós lélekszámával 51%-át teszi ki Dél-Amerika lakosságának, továbbá Afrikában 17 millió, Portugáliában az anyaországban 11 millió, egyéb országokban 6 millió anyanyelvi beszélővel rendelkezik.

A portugál két fő nyelvjárási csoportra osztható fel, az **európaira** és a **brazíliaira**. Ezeken kívül létezik még afrikai és ázsiai nyelvváltozat is, de ezek mind közel állnak az európai változathoz. A nyelvjárások közti különbségek főként a kiejtésben és a szókincsben nyilvánulnak meg, de kisebb mértékben szintaxisra is kihatással vannak.”

(2)___Sipka János István: Lomb Katóról jut eszembe...

<http://mek.oszk.hu/04900/04989/>

(3)___Eszperantó írók művei; Szerkesztette és fordította: Nagy E. József

<http://mek.oszk.hu/00200/00272/00272.htm>

(4)___<http://www.xibalba.demon.co.uk/jbr/ranto/y.html>

(5)___<http://www.eszperanto.hu/viva-5.htm>

Az MTA teljes levele:

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA - NYELVTUDOMÁNYI INTÉZET

1068 Budapest, Benczúr u. 33.

Postacím: 1399 Budapest, Pf.: 701/518

Tel.: 321-4830; Fax.: 322-9297

Email: linginst@nytud.hu

Székely Csaba úr részére

Baja, Kölcsey u. 72. II. em. 7, 6500

Tisztelt Székely Úr!

2004. január 24-én kelt levelére tájékoztatom a következőkről.

Az MTA Nyelvtudományi Intézetének vezető munkatársainak egybehangzó véleménye az, hogy az eszperantó az élő idegen nyelv kategóriájába tartozik. Ezen túlmenően az eszperantó nyelv jelenlegi állapotát és történetét is figyelembevevő pontosabb leírás és besorolás szerint az eszperantó a.) nagymértékben normalizált, b.) erősen szocializálódott, c.) nem etnikus élő nyelv, amely egy másodlagos nyelvi közösségben minden lehetséges nyelvi funkciót betölt és ugyanakkor közvetítő nyelvként is működik.

A fentiek intézetünk tudományos álláspontját tükrözik. Mint kutatóintézet, hatósági jogkörrel természetesen nem rendelkezünk, ezért a képesítési követelményeket illető következtetések levonása az Oktatási Minisztérium és a Nyelvvizsgát Akkreditáló Testület feladata.

Mindezekről 2004. január 6-án kelt levelünkben tájékoztattuk Szövényi Zsolt főosztályvezető urat.

Budapest, 2004. január 29.

Üdvözlettel:

Bánréti Zoltán

igazgatóhelyettes

*** **

X. TOULOUZE

Kép forrása:

http://files.ene.test.finestmedia.ee/Portreed/publicthumbs/Toulouze%20Eva_S.jpg

Link EVA TOULOUZE-ről: <http://www.zetna.org.yu/zek/folyoiratok/103/tverdota.html>

(1) http://en.wikipedia.org/wiki/Information_gap_task

*** **

XI. BERG

Kép forrása: <http://www.berg-loubet.com/Bios.html>

(1) Sennacieca Asocio Tutmonda

http://en.wikipedia.org/wiki/Sennacieca_Asocio_Tutmonda

Független, eszperantó kulturális világszervezet. Székhelye Párizsban van. Az eszperantót használja munkanyelvként, és az eszperantó használatán keresztül igyekeznek a nemzetek határait átívelő, nemzetek közötti egyenlő párbeszédet serkenteni. A szervezet tagjai általában részt vesznek egyéb társadalmi-, béke-, szakszervezeti-, **anti-nacionalista(1.1.)**-, feminista- és környezetvédelmi-szervezetek munkájában is.

(1.1.) Az antinacionalizmusról:

<http://en.wikipedia.org/wiki/Anationalism>

sennaciismo – antinacionalizmus: az eszperantót beszélő közösségben keletkezett kifejezés. Alapjában véve kozmopolita beállítottságú szellemiség, ami a következő gondolatokat foglalja magában: radikális **antinacionalizmus**, univerzalizmus, „egy-világ-izmus”, annak a gondolatban az elfogadását, hogy a világ a nyelvi homogenizáció felé halad, és azt a törekvést is, hogy ezt a tendenciát felgyorsítsák, a világ munkásosztályának politikai képzését és a fentiek tudatosítását, az eszperantó nyelv használatát ezen célok elérésében.

Ugyan az antinacionalizmus szerves része a SAT-nak, nem szerves része a szervezet ideológiájának.

(2)___Angol vagy eszperantó?

<http://vilagnyelv.tripod.com/Ang-eo.htm>

Az angol és az eszperantó összehasonlító jellemzése

Szempont	Angol	Eszperantó
1. Ábécé	nem fonetikus (46 fonéma, 20 magánhangzó)	fonetikus, 28 betűvel
2. Kiejtés	zavaros, megfoghatatlan	minden betű mindig ugyanazt a hangot jelöli
3. Hangsúly	meghatározhatatlan, használat közben alakul ki, szabályokkal nem meghatározott	mindig az utolsó előtti szótagon
4. Rendhagyó igék	több, mint 150	nincs
5. Igeragozás: – –szótő –rag	változó 652	állandó 6 (+ 3 aktív és 3 passzív melléknévi igenév)
6. Nyelvtani funkciók azonosítása	zavaros, több nyelvtani vonatkozás nincs kifejezve	tiszta és közvetlen
7. Mondattan	merev, állandó szórend	nagyon hajlékony
8. Szóképzés*	korlátolt lehetőségek: 5%	tág lehetőség: 17%
9. Agglutinációs index*	0,3	1
10. Nyelvjárások	megszámlálhatatlan	gyakorlatilag nem létezik
11. Homonímák	számos	gyakorlatilag nem létezik
12. Többjelentésű szó**	nagyon gyakori (1)	ritka
13. Szükséges szókincs egy hétköznapi szöveg megértéséhez***	80–90%-ig: 2000 szó 99%-ig: 7000 szó (2)	500 szó + 50 nyelvtani elem 2000 szó
14. Az A-szinttel egyenértékű szint eléréséhez szükséges idő****	1500 óra egy francia nyelvűnek	150 óra egy francia nyelvűnek

Források:

* „Lingvistikaj aspektoj de Esperanto”, Dr. John C. Wells; angol fonetika professzor a Londoni Egyetem és Főiskolán.

** Edward Thorndike, híres amerikai tanár és pedagógus.

*** „Fortoj de l’vivo”, Vilho Setälä, finn nyelvész.

**** Dr. Helmar Frank, a Padernborni Kibernetikai Intézet igazgatója, Németország.

(1) – Az alapszókincs 850 szavának 21120 különböző jelentése van.

(2) – Szótárhasználat gyakorisága: százból egy ismeretlen szó.

(3)___Lingvicizmus: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Lingvicizmus>

(4)___A protonyelv-konceptióról: <http://mek.oszk.hu/04900/04989/>

Protonyelv: olyan nyelv, amely egy természetes nyelvből „készül” a formalizmusának olyan mértékű leegyszerűsítésével, amely még az érthetőségét nem zavarja különösebben. Legfontosabb elemei: a személyragozás átalakítása névmás+igévé, rendhagyó igealakok helyett szabályos ragozás, többes szám egyféle raggal, létige használatának mellőzése, igeidők helyett időhatározók használata, nemek „egyneműsítése” (pl. németben csak hímnem, vagy semleges nem használata), stb.

Protonyelv Konceptió: A világ soknyelvűségét nem egy természetes nyelv világnyelvi rangra emelésével, és nem is egy mesterséges nyelvvel lehet megoldani – hanem a kettő ötvöztetésével, még hozzá egy vagy több nyelv természetes nyelv protonyelvvé egyszerűsítésével, mely a kommunikációképességet igen hamar megadja, alacsonyabb szinten megteremtve a nyelvi téren kevésbé előrehaladottak versenyképességét.

*** **

XII. DIENES

Kép forrása: <http://www.mozdulatmuveszet.hu/tartalom/mozdmuv/szemely/gee.htm>

(1)___EU-speranto???

IV. fejezet: Latin vs eszperantó, avagy – mi fán terem a propedeutika?

<http://mek.oszk.hu/13100/13157/13157.pdf>

(2)___EU-speranto???

<http://mek.oszk.hu/13100/13157/13157.pdf>

XIII. fejezet: Angol és eszperantó nyelv(tan)i párhuzamok és azonosságok, II. SZAVAK, **SZÓKÉPZÉS, RAGOZÁS**

II.1. Angol szavak etimológiai százalékos aránya: „Az eszperantó szókincs túlnyomó része nemzetközi szó, vagyis olyan, amely több nyelvben is előfordul. Erről szólnak az alábbi adat-sorok: a) Az *Universala Vortaro*-ban megadott szavaknak 79,33%-a a latin nyelvekben, 62,05%-a germán nyelvekben és 26,29%-a a szláv nyelvekben található meg (Blanke 1986); b) 4155 morfémából (jelentéssel bíró szóelemből) a franciában 91,6%, **az ANGOLBAN 89,5%**, az olaszban 88,9%, a portugálban 87,8%, a spanyolban 87,1%, a németben 75,7%, a latinban 64,7%, az oroszban 53,3% ismerhető fel (Philippe 1991).”

Az idézet szerint 10 eszperantó szóból 9-ben felismerhető az angol megfelelője.

*** **

XIII. KING

(1)___**Kitől várhatjuk (és milyen formában) a nyelvtanítás reformját?** - Brain Storming

http://bs-gerillanyelveszet.blog.hu/2015/01/28/kitol_varhatjuk_es_milyen_formaban_a_nyelvtanitas_reformjat

„1.§. Legyen egy kis nyelv anyanyelvi beszélője. Olyan nyelv legyen az anyanyelve, amelynek nincsenek (számottevő) rokonai.”

(2)___EU-speranto???

IV. fejezet: Latin vs eszperantó, avagy – mi fán terem a propedeutika?

<http://mek.oszk.hu/13100/13157/13157.pdf>

(3)___fent i.m.: VI. fejezet: Nyelvi biciklizés 3, 2, és 1 keréken! – Az eszperantó propedeutikáról: 6 évesek szintjén.

*** **

XIV. GREEN

Kép forrása: http://en.wikipedia.org/wiki/Julien_Green

(1)___Horváth József: 30 nap alatt eszperantóul, 80. o.

La Espero (A remény): http://en.wikipedia.org/wiki/La_Espero

*** **

XVI. POSSIMIERS

- (1) ___ Id. Dabi Istvánról, avagy: 2-nyelvűen (angol-magyar) egy 105-nyelvű emberről!
http://bs-gerillanyelvezet.blog.hu/2015/02/24/id_dabi_istvanrol_avagy_2-nyelvuen_angol-magyar_egy_105-nyelvu_emberről ; http://brainstorming.blog.hu/2007/09/27/dabi_istvan
(2) ___ <http://www.komal.hu/forum/forum.cgi?a=to&tid=66&st=25&dr=0&sp=14>

„ ... Az esperantót világszerte kb. 1000-1500 ember beszéli második anyanyelvként, többek között én is. Persze nem hasonlítható össze a magyartudásommal. Érdekes kérdés, hogy a nyelv szépségéhez mennyire tartozik hozzá a mögötte lévő kultúra, szerintem nem nagyon. Egyébként az esperantonak is vannak saját, más nyelvben nem létező szavai. Pl.: **krokodili** („krokodilkodni”) = esperantó társaságban saját anyanyelven beszélni, kajmani („kajmánkodni”) = esperantista társaságban más anyanyelvén (pl. angolul) beszélni, **kabei** = elhagyni az esperantó mozgalmat ...”

Lásd még: <http://definiting.com/volapukajo/>

- (3) ___ Lomb Katóról Jut Eszembe ... XII / I. Bevezetés

Protonyelv Konceptió (Plc)

protonyelv: olyan nyelv, amely egy természetes nyelvből „készül” a formalizmusának olyan mértékű leegyszerűsítésével, amely még az érthetőségét nem zavarja különösebben. Legfontosabb elemei: a személyragozás átalakítása névmás+igévé, rendhagyó igealakok helyett szabályos ragozás, többes szám egyféle raggal, létige használatának mellőzése, igeidők helyett időhatározók használata, nemek „egyneműsítése” (pl. németben csak hímnem, vagy semleges nem használata), stb.

protonyelv konceptió: a világ soknyelvűségét nem egy természetes nyelv világnyelvi rangra emelésével, és nem is egy mesterséges nyelvvel lehet megoldani – hanem a kettő ötvöztetésével, méghozzá egy vagy több, természetes nyelv protonyelvvé egyszerűsítésével, mely a kommunikációképességet igen hamar megadja, alacsonyabb szinten megteremtve a nyelvi téren kevésbé előrehaladottak versenyképességét.

Olvasható még a **Magyar Elektronikus Könyvtárban:**

<http://www.mek.oszk.hu/04900/04989/index.phtml>

*** **

XVII. NAUMENKO

Kép forrása: http://cdn3.proz.com/profile_resources/127111_r439efb90390ed.jpg

*** **

XX. II. JÁNOS PÁL

Kép forrása: <http://www.mariaradio.ro/sites/default/files/field/image/beatusipii.png>

II. János Pál pápáról a Wikipédián:

[http://hu.wikipedia.org/wiki/II. J%C3%A1nos_P%C3%A1l_p%C3%A1pa#.C3.89rdekes.C3.A9gek](http://hu.wikipedia.org/wiki/II._J%C3%A1nos_P%C3%A1l_p%C3%A1pa#.C3.89rdekes.C3.A9gek)

Érdekes módon itt egy szóval sem említik a pápa legendás nyelvtelenségét.

Itt említenek 8 nyelvet: <https://www.facebook.com/notes/speak-nyelviskola/a-nyelvtud%C3%A1s-kiv%C3%A1lts%C3%A1g-tehets%C3%A9g-vagy-szorgalom-k%C3%A9rd%C3%A9se/875824085763238>

*** **

XXI. BACK

- (1)___ Szerdahelyi István:
http://hu.wikipedia.org/wiki/Szerdahelyi_Istv%C3%A1n_%28eszperantista%29
(2)___ Eszperantó vagy kínai”,... vagy inkább a józan ész?
<http://mek.oszk.hu/13100/13157/13157.pdf> - IX. fejezet
(3)___ Latin vs. Eszperantó, avagy: mi fán terem a propedeutika?
<http://mek.oszk.hu/13100/13157/13157.pdf> - IV. fejezet
(4) <http://www.geocities.com/Qwertie256/misc/esperanto-problems.html>

*** **

XXII. FLIFLET

- (1)___ Lingvicizmus : <http://hu.wikipedia.org/wiki/Lingvicizmus>
(2)___ Eszperantó vagy kínai”,... vagy inkább a józan ész?
<http://mek.oszk.hu/13100/13157/13157.pdf> - IX. fejezet
(3)___ Latin vs. Eszperantó, avagy: mi fán terem a propedeutika?
<http://mek.oszk.hu/13100/13157/13157.pdf> - IV. fejezet
(4)___ <http://mek.oszk.hu/13100/13157/13157.pdf> - V. fejezet: Nyelvi biciklizés 3, 2, és 1 keréken! – Az eszperantó propedeutikáról: 6 évesek szintjén.
(5)___ Lomb Kató, i.m., 100. o.
(6)___ Egy család, ahol eszperantóul társalognak:
<http://www.nyest.hu/hirek/mosonmagyarovartol-japanig-avagy-mire-jo-egy-mesterseges-nyelv>
(7)___ Viták – vélemények - Az eszperantó hármas haszna
<http://www.epa.oszk.hu/00700/00775/00027/219-221.html>
(8)___ http://donh.best.vwh.net/Esperanto/Literaturo/Poezio/parnas/al_la_semanto.html
(9)___ http://donh.best.vwh.net/Esperanto/Literaturo/Poezio/parnas/al_la-vespera-stelo.html

*** **

XIII. KÉPES

Kép forrása:

<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/eletrajz/html/ABC07165/07731.htm>

- (1)___ <http://mek.oszk.hu/13100/13157/13157.pdf> - V. fejezet: Nyelvi biciklizés 3, 2, és 1 keréken! – Az eszperantó propedeutikáról: 6 évesek szintjén.

*** **

XXIV. GOLDEN

- (1)___ Egyszerű angol nyelv : http://hu.wikipedia.org/wiki/Egyszer%C5%B1_angol_nyelv

(2)___Tipikus megnyilvánulást eláruló részlet egy internetes vitából, amit az eszperantó elkötelezett híveivel, emellett Eszényi Józseffel, a Magyarországi Eszperantó Szövetség alelnökével folytattam:

AKB: *Habsburg Ottó kijelentette keveset tud az eszperantóról, akkor neki sincs joga pálcát törni felette, még ha az utolsó trónörökös is. Hozzá hasonló emberek könnyen tanultak idegen nyelveket, hiszen nyelvtanárok hada vette körül őket. De mi van az egyszerű emberrel, akinek nincs ideje, lehetősége több nyelvet megtanulni. Számukra mégis csak jó lenne egy eszperantó, amit sokkal könnyebben meg lehet tanulni, mint más nemzeti nyelveket. Ez tudományosan be van bizonyítva.*

Brain Storming: „Számukra mégis csak jó lenne egy eszperantó, amit sokkal könnyebben meg lehet tanulni, mint más nemzeti nyelveket. Ez tudományosan be van bizonyítva.” - Már ne haragudj, de ezeket a vizsgálatokat lelkes eszperantisták vezették, akik EZT akarták eredményül kapni - olyan ez, mintha a keresztényeket kérdeznék arról, hogy szerintük melyik a legjobb vallás a világon.

Eszényi József: *Igen, lehet, hogy ezeket a vizsgálatokat lelkes eszperantisták vezették. De mondd meg nekem, kik lennének azok, akik teljesen pártatlanul vezetnék. Ha angol vagy egyéb más nyelvhez kötődő szakemberek végeznék a vizsgálatokat, egyértelműen az jönne ki, hogy nem lehet könnyebben megtanulni, mint más nyelveket. Pedig igaz. Igaz, hogy ugyanúgy van nyelvtana, mint más nyelveknek, de: fonetikus (a kiejtést 5 perc alatt meg lehet tanulni), nincsenek benne kivételek, rendhagyó esetek, a nyelvtana logikus és egymásra épül, a szókincs nemzetközi (de leginkább latin eredetű). Igenis, könnyebben és hamarabb meg lehet tanulni, mint más nyelveket. És végül, ne felejtjük el, hogy azért is lett ez a nyelv megalkotva, mert egyik népnek sem a saját nyelve, ezt mindenkinek tanulni kell(ene), így megvalósulna a nyelvi egyenlőség. Az **angol tanulásával alávetjük magunkat az angol nyelvű országok (USA, Anglia stb.) akaratának.** Hiába tanul meg valaki jól, esetleg nagyon jól angolul, soha nem fog olyan szinten beszélni, mint az angolt anyanyelvként beszélők. Amíg mi görcsölünk éveken át az angol nyelv tanulásával, addig az angol pl. golfozik. Az anyagi vonzatról ne is beszéljünk. Javaslom, ismerkedj meg a nyelvvel, és a mozgalom (mert igenis létezik) célkitűzéseivel. Az eszperantisták véleménye a következő: Első és legfontosabb az ANYANYELV, második nyelvként pedig egy semleges nemzetközi nyelv tanulása. Aki „nyelvzseni”, az tanuljon még annyi nyelvet, amennyit akar és tud.*

Most hirtelen ennyi.

Tisztelettel: Eszényi József, a Magyarországi Eszperantó Szövetség alelnöke

(3)___Ido nyelv : http://hu.wikipedia.org/wiki/Ido_nyelv

Ido a nemzetközi nyelv - általános leírás : <http://es.geocities.com/kanaria1973/magyar.html>

(4)___A konzervatív eszperantisták elvetették az **IDO**-t, feltehetőleg azért, mert „már megszokták” az eszperantó formáját, úgy, ahogy akkor éppen volt. Ezen az alapon helyeselnünk kellene a **latin közvetítőnyelvvé tételét(4.1.)**, esetleg egy **egyszerűsített formájában(4.2.)**, mivel az Európai Unió nyelveinek „nyelvanyja”. **Ezen a ponton már egyfajta nyelvvédő hajlamot látunk – az Eszperantó Mozgalom jellege itt is kapcsolódik a nyelvvédő beállítottsághoz.(4.3.)** Abból a szempontból különösen, hogy a mozgalom élesen kritizál minden újabb nyelvtervezetet – ilyenkor néha az eszperantisták nagy számára és múltjára hivatkoznak... ezzel az erővel azonban az angolok is hivatkozhatnak a történelmi gyökereikre és a beszélők nagy számára.

(4.1.)___Latin nyelv : http://hu.wikipedia.org/wiki/Latin_nyelv

benne: A latin mint nemzetközi közvetítő nyelv ; Továbbá: AIL Latin:

http://nov.wikipedia.org/wiki/AIL_Latin

(4.2.)___AIL Latino sine Flexione: http://nov.wikipedia.org/wiki/AIL_Latino_sine_Flexione

- (4.3.)__Részlet egy eszperantóról szóló internetes vitából:
 „... Azért tartanak engem „eretneknek” az eszperantisták egy része, mert én „tervezett híd-nyelvben” gondolkodom, és nem „egy bizonyos” hídnelvben....”
- (5)__,Dobbantó a nyelvekhez”: <http://www.freeweb.hu/egalite/salto/dobb2.htm>
- (6)__,Az eszperantó propedeutikáról:
 Eszperantista oldalról: Edward Symoens: Az új nemzetközi nyelvpolitika: az eszperantó oktatástámogató értéke ; Az új nemzetközi nyelvpolitikához: Az eszperantó szerepe:
<http://www.esperanto.hu/egyeb/propedeutika/pro2ca.htm>
 Eszperantó-kritikai oldalról: <http://mek.oszk.hu/13100/13157/13157.pdf> : IV. és V. fejezetek.
- (7)__, <http://mek.oszk.hu/13100/13157/13157.pdf> - VI. fejezet: Jörg Rhiemeier: Ahol az eszperantó tévedett...
- (8)__, Orosz nyelv: http://hu.wikipedia.org/wiki/Orosz_nyelv#F.C5.91nevek
- (9)__, Lengyel nyelvtani táblázatok: <http://www.tar.hu/lengyelcsop/nyelvtan.html>
- (10)__, http://hu.wikipedia.org/wiki/Eszperant%C3%B3_nyelv
- (11)__, Esperantist : <http://en.wikipedia.org/wiki/Esperantist>
An Esperantist is a person who speaks or uses Esperanto. Etymologically, an Esperantist is someone who hopes. Although definitions of „Esperantist” vary, according to the Declaration of Boulogne, a document agreed at the first World Congress of Esperanto, an Esperantist is someone who speaks Esperanto and uses it for any purpose. An Esperantist is also a person who participates in Esperanto culture.
- (12)__, Declaration of Boulogne : http://en.wikipedia.org/wiki/Declaration_of_Boulogne
- (13)__, Eszperantó vagy kínai”,... vagy inkább a józan ész?
<http://mek.oszk.hu/13100/13157/13157.pdf> - IX.fejezet